

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Lucie MATULOVÁ

**KRIZE INSTITUCE MANŽELSTVÍ V DNEŠNÍ
ZÁPADNÍ SPOLEČNOSTI SE ZAMĚŘENÍM NA
SITUACI V ČESKÉ REPUBLICE**

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Libor Ovečka, Th.D.

PRAHA 2007

Děkuji PhDr. Liboru Ovečkovi, Th.D. za odborné vedení diplomové práce, cenné rady, doporučenou literaturu i časovou vstřícnost

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 8. září 2007

Krise instituce manželství v dnešní západní společnosti se zaměřením na situaci v České republice

Anotace

Tématem práce je přehledné zpracování a vymezení problematiky krize instituce manželství. Práce se zaměřuje na popis příčin krize, její projevy a budoucí vývoj situace. Důležitou částí práce je postoj církve k této problematice a nabídka možných řešení, které církve nabízí. Zde je kladen důraz především na oblast pastorační a prevence. Práci doplňuje několik příloh, které obsahují statistické údaje týkající se problematiky manželství.

- krize instituce manželství
- příčiny a projevy krize
- statistika a fakta
- církve a nabídka řešení krize
- předpokládaný vývoj instituce manželství

OBSAH

1. Úvod.....	6
2. Instituce manželství obecně.....	7
2. 1 Vymezení pojmu manželství.....	7
2. 2 Antropologický a biblický základ manželství.....	8
2. 3 Historický přehled vývoje uzavírání manželství Evropě.....	10
3. Význam instituce manželství pro společnost.....	13
3. 1 Manželství jako základ rodiny.....	13
3. 2 Základní funkce manželství.....	13
3. 3 Manželství jako základní buňka společnosti.....	16
4. Krize – psychologický a sociologický fenomén.....	18
4. 1 Vymezení pojmu krize.....	18
4. 2 Odborná typologie krize.....	18
4. 3 Průběh a projevy krize.....	19
4. 4 Krize jako šance.....	20
5. Krize instituce manželství.....	21
5. 1 Vymezení problému	21
5. 2 Statistika a fakta.....	21
6. Příčiny krize instituce manželství.....	24
6. 1 Proměna partnerských vztahů v poslední třetině 20. století.....	24
6. 2 Příčiny související s genderovou otázkou.....	25
6. 3 Manželské role – rozdíl mezi představou a realitou.....	27
6. 4 Sociálně-ekonomická situace rodin.....	28
6. 5 Individuální svoboda versus tradiční společnost.....	29
6. 6 Změna žebříčku hodnot v dnešní postmoderní společnosti.....	30
6. 7 Etický relativismus.....	31
7. Rizikové faktory při vstupu do manželství.....	33
7. 1 Faktory předem předvídatelné.....	33
7. 2 Duševní a ekonomicko-profesní nezralost.....	34
7. 3 Chybný výběr partnera.....	35
8. Vliv krize instituce manželství na rodinné uspořádání.....	37
8. 1 Rozvodovost.....	37
8. 2 Nevlastní rodiny.....	39
8. 3 Neúplné rodiny.....	42

8. 4 Společné soužití bez manželství	44
8. 5 Rodiny homosexuálních partnerů.....	45
8. 6 Shrnutí k alternativním formám rodinného uspořádání.....	47
9. Církev a krize instituce manželství.....	48
9. 1 Vztah církve k situaci v dnešní společnosti.....	48
9. 2 Manželství v <i>Gaudium et spes</i>	49
9. 3 Manželství ve <i>Familiaris consortio</i>	50
9. 4 Výzva pro křesťany.....	52
9. 5 Perspektivy přijetí křesťanského modelu manželství v současné společnosti.....	53
9. 6 Církev a fakticky existující soužití.....	55
9. 7 Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.....	57
10. Církev a řešení krize instituce manželství.....	61
10. 1 Rodinná výchova.....	62
10. 2 Rodinná katecheze.....	62
10. 3 Pastorační doprovázení manželů.....	64
10. 4 Pastorační doprovázení rozvedených.....	66
10. 5 Pastorační doprovázení neúplných rodin.....	68
10. 6 Pastorační doprovázení nesezdaných párů.....	69
10. 7 Shrnutí k pastorační v obtížných situacích	70
11. Předpokládaný vývoj instituce manželství a rodiny.....	72
12. Závěr.....	74
13. Přehled použitých symbolů a zkratek.....	77
14. Přehled použité literatury.....	78
15. Přílohy.....	83

1. ÚVOD

Tématem této diplomové práce je krize instituce manželství v dnešní západní společnosti se zaměřením na situaci v České republice. Tuto problematiku jsem si zvolila z několika důvodů. Především se jedná o téma aktuální a závažné, o čemž svědčí v první řadě statistiky, které vypovídají například o zvyšujícím se počtu rozvodů a nárůstu počtu neúplných rodin, klesající porodnosti, snižování indexu fertility a v jejím důsledku pak o stárnutí populace.¹ O vážnosti situace svědčí i časté konání různých konferencí a kongresů, které se snaží tuto situaci řešit a zároveň apelují na různé složky společnosti (např. oblast sociální politiky, školství, výchovy), aby dané problematice věnovaly patřičnou pozornost.² Názor, že je toto téma v dnešní době velmi aktuální, podporuje i zvýšená pozornost médií. Stále častěji se medializují nejrůznější kauzy týkající se rozvodových řízení a jejich následků v podobě nevyřešených sporů ohledně výchovy dětí. To poukazuje i na fakt, že legislativa České republiky není v této oblasti zcela dostačující.³ Je tedy úkolem celé naší společnosti na tuto situaci reagovat a snažit se ji změnit. A je-li toto téma aktuální pro společnost, je samozřejmě aktuální i pro církev. V pastorální konstituci *Gaudium et spes* čteme, že „Šťastný život člověka i lidské a křesťanské společnosti těsně souvisí s dobrým stavem manželského a rodinného společenství. Křesťané spolu se všemi, kteří si váží tohoto společenství, upřímně vítají různé formy pomoci, kterými se dnes podporuje a v životě pěstuje toto společenství lásky a jímž se pomáhá manželům a rodičům v jejich vznešeném úkolu.“⁴ Navíc církev v dnešní době, kdy narůstá počet alternativních forem partnerského a rodinného uspořádání, zůstává zastánkyní a ochránkyní tradičního modelu rodiny založeného na manželství muže a ženy. Cílem této diplomové práce bude tedy ucelené a přehledné zmapování dané problematiky a formulování možné nabídky jejího řešení ze strany církve. Nejprve se pokusím shrnout podstatné prvky existence instituce manželství, její historii a kořeny, na kterých je založena. V další části práce se zaměřím na rozbor současné situace, především na to, zda a na základě jakých ukazatelů ji lze považovat za krizovou. Následně se budu věnovat příčinám stávající situace a pochopitelně také následkům, jež z této situace plynou. Důležitým tématem práce bude rovněž postoj církve k dané problematice a její nabídka možného řešení. Na závěr se pokusím na základě výzkumů současné sociologie stručně nastínit předpokládaný možný vývoj instituce manželství do budoucna.

¹ Možný Ivo, *Česká společnost*, s. 21–25

² Konference *Rodina, politika a agenda rovnosti žen a mužů*, Občanský institut v Praze, 2007

³ Smith Heather, *Děti a rozvod*, s. 161–166

⁴ *Gaudium et spes*, čl. 47, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní

2. INSTITUTE MANŽELSTVÍ OBECNĚ

2. 1 Vymezení pojmu manželství

Jak již bylo řečeno v úvodu této práce, krize instituce manželství patří k jednomu z nejzávažnějších problémů naší společnosti a dnešní doby. Abychom se tímto problémem mohli hlouběji zabývat, je v první řadě nutné pojem instituce manželství definovat. Odborníci z oboru psychologie⁵ označují manželství jako soužití muže a ženy, popř. několika partnerů, které je definováno zvykovým právem nebo zákonem. Sociologie⁶ manželství charakterizuje jako právní vztah, který muže a ženu zavazuje ke společnému životu, přičemž v moderní západní společnosti je povolena pouze monogamie, ovšem s vyšší mírou tolerance k rozvodu a uzavření nového manželství. Hovoříme-li o manželství jako o právním svazku, nemůžeme opominout úlohu církve, která významným způsobem k právní regulaci manželství v evropské společnosti přispěla⁷ (viz následující kapitola *Historický přehled vývoje uzavírání manželství v Evropě*). Kodex kanonického práva (dále jen CIC) chápe ovšem manželství nikoli pouze jako právní vztah, ale zároveň jako smlouvu vyšší hodnoty s personálním i náboženským prvkem. Církev rovněž klade důraz na eklesiologický rozměr manželství.⁸ Manželský svazek, kterým muž a žena navzájem ustavují celoživotní společenství, je zaměřen k dobru manželů, plození a výchově dětí a je Kristem povýšen na svátost.⁹ V moderní společnosti je ovšem CIC kompetentní pouze pro církevní účinky manželství, pro civilní účinky manželství je kompetentní právo daného státu. V České republice definuje manželství Zákon o rodině, který v článku I stanovuje: „Manželství v naší společnosti spočívá na pevných citových vztazích mezi mužem a ženou. Oba jsou si v něm rovni. Hlavním společenským účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“ Definicí dále rozšiřuje § 1 Zákona: „Manželství se uzavírá na základě dobrovolného rozhodnutí muže a ženy vytvořit harmonické, pevné a trvalé životní společenství.“¹⁰ Přestože v definici podle CIC a v definici dle zákona vidíme styčné myšlenkové body¹¹ (např. co se týká rovnosti partnerů, zaměření manželství na plození a výchovu dětí a svobodnou volbu partnera), můžeme přesto vnímat rozdílné postoje mezi částí společnosti hlásící se ke křesťanským kořenům manželství a částí společnosti vnímající

skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3

⁵ Hartl Pavel, Hartlová Helena, *Psychologický slovník*, s. 301

⁶ Jandourek, Jan, *Sociologický slovník*, s. 148

⁷ *Teorie práva. Poznámky z přednášek*, kniha IV, stat' VII, s. 3

⁸ *Gaudium et spes*, čl. 48, 49

⁹ CIC, kán. 1055, par. 1

¹⁰ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ze dne 4. 12. 1963

¹¹ Slavík Michael, *Manželství v současném světě*, www.pastorace.cz (4. 3. 2007)

manželství čistě jako právní svazek. Dnešní postmoderní společnosti,¹² která je charakterizována pluralitou názorů, bezpochyby nejlépe vyhovuje model demokracie s principem souhlasu většiny.¹³ Je tedy zřejmě nezbytné, aby církev přijala skutečnost, že vedle sebe budou existovat dva modely manželství. Křesťanský model, který vychází z nerozlučitelnosti a jednoty manželství, a sekulární model, který vnímá manželství jako smlouvu, která by sice pokud možno měla mít trvalý charakter, ale od které je přesto možné kdykoli odstoupit.¹⁴

2. 2 Antropologický a biblický základ manželství

Kde lze hledat kořeny instituce manželství? Manželství se zakládá na jasně definovaných antropologických předpokladech. Jedním z těchto předpokladů je skutečnost, že člověk existuje v odlišnosti pohlaví. Podstatným momentem je pak rovnost mezi mužem a ženou, která pramení z faktu, že oba jsou lidskými osobami (i když každý z nich jiným způsobem).¹⁵ Filozofická antropologie učí, že člověk jako tělesně-duchovní bytost dospívá k plnému rozvinutí sebe sama jen v personálním vztahu. Tento fenomén znala už řecká filozofie, velmi důkladně se otázce mezilidských vztahů věnoval ve své etice např. Aristoteles.¹⁶ Podle Aristotela je rodina věčná instituce založená na lidské přirozenosti samotné, která vede člověka k tomu, aby vstoupil do stabilního a stálého svazku s osobou druhého pohlaví.¹⁷ Pohled řecké filozofie ovlivnil i křesťanské myšlení, ovšem jako základní myšlenku teologické antropologie je třeba vzít v úvahu nauku o člověku jako Božím obrazu¹⁸. Tematika Božího obrazu se objevuje už v základech křesťanského učení u církevních otců a je uznávaným tématem i u velkých scholastiků. V dějinách byla ovšem daná nauka z různých důvodů odsunována do pozadí a ve filozofii byla dokonce podrobována ostrým kritikám. Teprve od Druhého vatikánského koncilu se nauka o Božím obrazu začíná v teologii znovu prosazovat.¹⁹ Téma Božího obrazu se objevuje již v biblickém zjevení²⁰ a je zde vnímáno jako klíč k porozumění lidské přirozenosti. Tajemství člověka totiž nemůžeme nikdy pochopit, oddělíme-li je od tajemství Boha. Jedním ze stěžejních bodů biblické antropologie je tvrzení, že Boží obraz nemůžeme

¹² Postmodernismus v širším slova smyslu označuje radikální pluralitu životních stylů, odmítá všeobecné principy a obecné pojmy a hledá alternativní způsoby myšlení. Jandourek, Jan, Sociologický slovník, s. 188

¹³ Skoblík Jiří, Perspektivy přijetí křesťanské etiky současnou společností, www.ktf.cuni.cz (13. 12. 2006)

¹⁴ Palla Jiří, Manželský souhlas v kanonickém právu, Revue, 1999, roč. 13, č. 2

¹⁵ Společenství a služba, s. 28

¹⁶ Coreth Emerich, Co je člověk?, s. 159

¹⁷ Světový kongres rodin, Praha, 1997, kard. Alfonso Lopes Trujillo, Rodina v dnešní civilizaci

¹⁸ Společenství a služba, s. 13

¹⁹ Společenství a služba, s. 10–11

ztotožnit pouze s jedním aspektem lidské přirozenosti (např. jen s duchovním či tělesným aspektem, s intelektem nebo pohlavností). Zároveň musíme Boží obraz v plné míře připisovat jak muži, tak ženě. V knize Genesis čteme: „Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.“²¹ Boží obraz se tedy od samého počátku objevuje v odlišnosti pohlaví. Pohlavnost je konstitutivním prvkem osobní identity a neoddělitelně patří ke specifickému způsobu lidské existence.²² Z této skutečnosti vychází i Jan Pavel II.,²³ když zdůrazňuje, že kniha Genesis obsahuje jednu základní pravdu o člověku. Tou pravdou je skutečnost, že stvoření muže a ženy s jejich specifickou důstojností je charakteristickým rysem dobra, které je společné lidstvu ve všech dimenzích a oblastech života. V tom, že muž a žena přispívají ke společnému dobru každý svým specifickým způsobem a navzájem se doplňují, nacházíme rysy společenství u samotných kořenů lidského soužití. Boží obraz obsažený v přirozenosti lidské osoby může být pak zvláštním způsobem realizován ve sjednocení lidských bytostí. Je nesporné, že toto sjednocení se může uskutečňovat mnoha způsoby, za jeden ze základních způsobů naplnění společenství však můžeme bezpochyby označit manželství. Jestliže se muž a žena tělesně i duchovně sjednocují skrze vzájemné otevření a sebedarování, pak platí, že vytvářejí nový Boží obraz. Lze říci, že sjednocení muže a ženy nevyjadřuje pouze biologickou nezbytnost, ale vyjadřuje především záměr Stvořitele, aby partneři navzájem sdíleli radost, že jsou stvořeni k Božímu obrazu.²⁴ Vladimír Boublík ve své *Teologické antropologii*²⁵ shrnuje, že z tělesně-duchovní struktury člověka a z jeho solidarity s Kristem vyplývá, že v řádu stvoření jsou naprosto nezbytné dvě formy lidského společenství. První z forem je univerzální společenství lidského pokolení, druhou pak je právě manželství. Chceme-li vedle výše citovaného úryvku z knihy Genesis 1,27 jmenovat další klíčové texty Písma dotýkající se instituce manželství, nesmíme opominout text z druhé kapitoly téže knihy: „Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.“²⁶ Tentýž text můžeme číst i v Matoušově evangeliu, kdy jej opakuje Kristus farizeům na jejich otázku ohledně manželské rozluky: „Nečetli jste, že Stvořitel od počátku mužem a ženou učinil je? A řekl: Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“²⁷ Vztahu muže a ženy se významně dotýká i apoštol Pavel v listě Efezanům:

²⁰ Gn 1,26–27; 5,1–3; 9,6

²¹ Gn 1,27

²² Společenství a služba, s. 26

²³ Jan Pavel II., Dopis rodinám, www.webpark.cz/-novedokumenty/ (8. 4. 2006)

²⁴ Společenství a služba, s. 28–29

²⁵ Boublík Vladimír, *Teologická antropologie*, s. 79–80

²⁶ Gn 2,24

²⁷ Mt 19,4–6

„Proto i muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. Kdo miluje svou ženu, miluje sebe. Nikdo přece nemá v nenávisti své tělo, ale živí je a stará se o ně. Tak i Kristus pečuje o církev; vždyť jsme údy jeho těla. Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo. Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a na církev. A tak i každý z vás bez výjimky ať miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu.“²⁸ O etiku sv. Pavla se opírá i sociolog Ivo Možný, který ve své knize *Moderní rodina*²⁹ zdůrazňuje, že k jednomu z nejvýznamnějších přínosů křesťanství patří skutečnost, že to bylo právě ono, které vzájemný vztah mezi manžely definovalo jako lásku. Podle Možného je křesťanské pojetí vztahu postaveného na lásce historické novum, vždyť i starozákonní svět i klasický Řím se bez lásky při definici vztahů v rodině v podstatě obešly. Historikové a antropologové se dnes většinou shodují v názoru, že všechny dosavadní společnosti (s výjimkou současné společnosti našeho kulturního okruhu) se chovaly a chovají k přílišné lásce mezi partnery spíše nedůvěřivě. Vysvětlují to tím, že velmi silné pouto mezi partnery zvyšuje riziko, že manželé jeden pro druhého zapomenou na ostatní sociální závazky. A žádná rozumná společnost nemá zájem na tom, aby budovala instituci, která je jejím základem a zaručuje její reprodukci, na tak křehkém poutu, jako je vzájemný cit a láska dvou lidí. Možný podotýká, že i přes tuto nedůvěru společnosti se křesťanský model, starý již více než dva tisíce let, projevil jako podivuhodně pevný a trvalý – vždyť křesťanská koncepce lásky platí dodnes – také dnešní vidění rodinných vztahů předpokládá vzájemnou lásku mezi mužem a ženou, kteří spolu žijí v manželství, a právě vzájemná láska je nezbytnou podmínkou jejich úspěšného dlouhodobého soužití.

2. 3 Historický přehled vývoje uzavírání manželství v Evropě³⁰

Z historického pohledu je možno říci, že současná společnost vděčí za své přežití rodině založené právě na manželství.³¹ Manželství je jednou z nejdéle trvajících institucí, které z historie známe, přestože za dobu své existence prošla mnohými změnami. V antickém římském světě bylo uzavírání manželství zcela v kompetenci rodiny. Světská autorita do uzavírání manželství žádným způsobem nezasahovala, pouze manželství uznávala jako sociální fakt s právními důsledky. Křesťanství nepřineslo v tomto směru žádnou změnu, první křesťané uzavírali manželství podle místních zvyků a tradic. Klíčový byl pro uzavření manželství manželský slib, tzn. souhlas muže a ženy, který představoval moment vzniku

²⁸ Ef 5,28–33

²⁹ Možný Ivo, *Moderní rodina*, s. 64–65

³⁰ Uzavírání manželství – historický přehled, www.2.tj.jcu.cz (1. 12. 2006)

³¹ Úvahy ohledně návrhu na první uznání svazku mezi homosexuálními osobami, Řím 2003

manželství. V Evropě ovšem neexistovala pouze římská antická tradice, naopak se setkávala i s tradicí židovskou a germánskou, z nichž každá měla svá specifika (např. v židovské tradici již zasnoubení znamenalo z právního hlediska uzavření manželství, zatímco v římské tradici byly zasnouby pouze příslibem a právní dopad neměly). V germánské tradici bylo manželství procesem, který mohl trvat i několik let, a nebylo možné definovat, který z nezbytných kroků celého procesu je tím klíčovým.³² Rozdílné tradice, které na sebe v Evropě raného středověku narážely, vyvolávaly otázku, v jakém momentě vlastně manželství vzniká. Tato otázka souvisela s praktickými, především majetkovými, problémy. Nebyl-li jasně definován okamžik vzniku manželství, nebylo možno stanovit, kdy je možné ještě od manželství ustoupit a kdy už to možné není. Ve středověké Evropě začal postupně převažovat jako klíčový moment uzavření manželství manželský slib vycházející z římské tradice. Způsob vyjádření slibu však nebyl v různých částech Evropy zdaleka jednotný. Manželství mohlo být uzavřeno v kostele za přítomnosti kněze, ale také v soukromí prostřednictvím vyjádření manželského slibu před svědky. Uznání manželství bylo možno dosáhnout i bez vyslovení manželského slibu, a to v případě, že muž a žena spolu fakticky jako manželé žili. V takové situaci byl po určité době jejich vztah společností uznán za platný a plnohodnotný. Teprve od 12. století se základní pojetí manželství jako životního stavu začalo posunovat k chápání manželství jako smlouvy mezi mužem a ženou, získalo tedy výrazněji právní rozměr. Spory ohledně nejasnosti okamžiku vzniku manželství, ale i rozdílné tradice a způsoby během staletí na sebe narážející, vedly až k potřebě instituci manželství jednoznačně a definitivně formulovat. Reforma instituce manželství proběhla na Tridentském koncilu (1545–1563), který stanovil jasná pravidla uzavírání sňatků. Přestože zavedení závěrů Tridentského koncilu do praktického života trvalo relativně dlouhou dobu, dal Tridentský koncil uzavírání manželství podobu, která je v základních rysech respektována jak v kanonickém, tak ve světském právu dodnes. V období 16. století se ovšem manželství a rodina začaly dostávat do nového kulturního i společenského kontextu. Vedle teologů a církevních právníků se otázkou manželství začali zabývat i humanisté, filozofové a další odborníci. Manželství začalo získávat sekulární charakter a postupně se vymaňovalo z jurisdikce církevních představitelů. Náboženství a víra sice zůstaly podstatnými momenty manželství, avšak jednotlivé právní aspekty manželství postupně přecházely do sféry světského práva. Co se týče českých zemí, probíhal vstup státu do manželského práva postupně a zpočátku se týkal především náboženských rozdílů mezi

³² Ennen Edith, *Ženy ve středověku*, s. 35

manžely. Výrazněji do oblasti manželství zasáhl až v roce 1919 zákon č. 320 Sb.,³³ který v manželském právu zrušil náboženské a jiné nerovnosti a zavedl fakultativní civilní sňatek a rozluku. Zákon, který není možno opominout, byl Zákon o právu rodinném č. 265 Sb. z roku 1949.³⁴ Tento zákon stanovil, že jedinou možností, jak uzavřít platné manželství, je uzavřít je souhlasným prohlášením muže a ženy před státním lidovým orgánem. Tento zákon byl novelizován Zákonem o rodině č. 94/1963 Sb.³⁵, avšak zrušení výlučnosti občanského sňatku a opětovné zavedení fakultativní možnosti sňatku církevního zavedl až zákon č. 234/1992 Sb.³⁶

³³ Hrušáková Milana a kol., Zákon o rodině, s. 10–11

³⁴ Zákon o právu rodinném č. 265 Sb. ze dne 7. 12. 1949

³⁵ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ze dne 4. 12. 1963

³⁶ Zákon č. 234/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona

3. VÝZNAM INSTITUCE MANŽELSTVÍ PRO SPOLEČNOST

3. 1 Manželství jako základ rodiny

Chceme-li hovořit o významu instituce manželství, musíme hovořit zároveň o významu instituce rodiny. Tyto dva termíny spolu totiž velmi úzce souvisí. Morální teologie³⁷ uvádí, že rodina je z etnologického hlediska utvářena především určitým typem manželství. Manželství dále rozděluje na monogamní, polygamní či polyandrické,³⁸ přičemž v naší kulturně-sociální oblasti se setkáváme převážně s manželstvím monogamním. *Sociologický slovník* uvádí, že rodina je forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Primární se nazývá ta rodina, ve které daný jedinec vyrůstá. Sekundární označení se používá pro rodinu, kterou jedinec v dospělém věku zakládá, a to zpravidla uzavřením manželství, přičemž z této rodiny se narodí děti.³⁹ Přestože vznik rodiny není podmíněn existencí manželství mezi partnery, kteří rodinu zakládají, stále je to dle statistik⁴⁰ nejrozšířenější forma, kterou partneři pro založení rodiny volí. Tradiční model rodiny založený na prvním manželství obou partnerů tedy navzdory všem znepokojujícím trendům dnešní doby, např. narůstajícímu počtu rozvodů, stále převládá.⁴¹ Z řečeného vyplývá, že hovoříme-li o manželství, dotýkáme se velmi úzce rodiny, a hovoříme-li tedy o krizi instituce manželství, hovoříme ve stejné míře o krizi instituce rodiny. V následujících kapitolách se budeme zabývat problematikou krize instituce manželství, potažmo rodiny, je tedy třeba nejprve upozornit na to, jaké funkce manželství a rodina plní, a jaké funkce jsou tedy krizovou situací ohroženy.

3. 2 Základní funkce manželství

Jak již bylo řečeno v kapitole o antropologických a biblických základech manželství, je člověk stvořen jako bytost společenská, uzpůsobená k životu ve vztazích. Člověk se nevyvíjí nezávisle na jiných lidech a právě partnerský vztah je médiem pro rozvoj, vývoj a uskutečnění nejintimnější osobní oblasti. V milostném vztahu se setkávají dva hledající lidé, kteří doufají, že ve vztahu a díky němu uskuteční svůj osobní potenciál. Vždyť nic

č. 132/1982 Sb. ze dne 29. 5. 1992

³⁷ Skoblík Jiří, *Přehled křesťanské etiky*, s. 164

³⁸ Termíny monogamní a polygamní manželství jsou všeobecné známé, termín polyandrie označuje pohlavní svazek jedné ženy s více muži, tzv. mnohomužství. Rejman Ladislav, *Slovník cizích slov*, s. 413

³⁹ Jandourek Jan, *Sociologický slovník*, s. 206–207

⁴⁰ Ze statistik vyplývá, že v České republice se stále rodí osm dětí z deseti v manželství. Údaje jsou použity z šetření Českého statistického úřadu z let 1981 až 2001. Možný Ivo, *Česká společnost*, s. 39

⁴¹ Kovařík Jiří, Šmolka Petr, *Současná rodina*, s. 38

nestimuluje osobnostní rozvoj člověka silněji než konstruktivní vztah lásky k druhému člověku.⁴² Jako jednu ze základních funkcí manželství lze tedy jistě označit vytvoření prostoru pro proces vývoje dvou lidí ve vzájemném vztahu lásky. Lze ale vůbec definovat partnerskou lásku? Z hlediska manželství se jeví jako velmi zajímavá charakteristika partnerské lásky, kterou používají někteří moderní psychologové,⁴³ je to láska „vášnivá“ a láska „věrná“. Vášnivá láska představuje intenzivní emoční stav, pro který je charakteristický citový zmatek, v němž se střídají pocit něhy a sexuálního vzrušení, euforie a bolesti, úzkosti a úlevy, altruismu⁴⁴ a žárlivosti. Věrná láska je definována jako láska, kterou cítíme k těm, s nimiž jsou naše životy hluboce propojeny. Pro věrnou lásku je charakteristická důvěra, péče, tolerance k partnerovým chybám a spíše vřelost než vypjatá emoční vášeň. Pro začínající partnerský vztah je vášnivá láska nepochybně velmi významná, ale stabilní, dlouhotrvající vztah lze stavět spíše na pojetí lásky, která je charakterizována jako věrná a která se utváří díky trvale prožívané blízkosti s partnerem. Jako důvěrné společenství života a manželské lásky je manželství charakterizováno i v církevních dokumentech, konkrétně v pastorální konstituci *Gaudium et Spes*.⁴⁵ Zde je patrný posun od vnímání manželství jako svátosti ustavené především pro plození a výchovu dětí a léčení žádostivosti (CIC z roku 1917) k personální stránce věci – manželství je především vztahem dvou vzájemně se milujících osob. Podle vývojové psychologie⁴⁶ žijí muži a ženy v párových vztazích proto, aby byla zajištěna reprodukce, díky níž jsou geny předávány dalším generacím. Biologicko-reproduktivní funkci manželství vyzdvihuje i zmiňovaná pastorální konstituce *Gaudium et Spes*, ve které se píše: „Svou přirozenou povahou jsou manželství a manželská láska zaměřeny k plození a výchově dětí, což je vrchol a koruna manželské lásky.“⁴⁷ ... „Děti jsou jistě nejvzácnější dar manželství a svým rodičům přinášejí velmi mnoho dobrého. Sám Bůh, který řekl: Není dobré, aby člověk byl sám, a který na začátku učinil lidi jako muže a ženu, chtěl jim dopřát nějakou zvláštní účast na svém díle stvoření, a proto muži a ženě požehnal slovy: Plodte a množte se.“⁴⁸ V téže konstituci je ovšem zdůrazněno, že manželství nebylo ustanoveno pouze kvůli plození dětí, ale že jako společenství má samo o sobě hodnotu, ze které nic neubývá v případě, zůstane-li manželství

⁴² Willi Jürg, *Psychologie lásky*, s. 25

⁴³ Atkinson Rita L. (a kol.), *Psychologie*, s. 627

⁴⁴ Altruismus se projevuje myšlením, cítěním a jednáním, které bere ohled na druhého; bývá také charakterizován jako láska pro blaho druhých. Hartl Pavel, Hartlová Helena, *Psychologický slovník*, s. 33

⁴⁵ *Gaudium et spes*, čl. 48

⁴⁶ Atkinson Rita L. (a kol.), *Psychologie*, s. 629

⁴⁷ *Gaudium et spes*, s. 48, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3

⁴⁸ *Gaudium et spes*, čl. 50, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3

bezdětné.⁴⁹ S biologicko-reproduktivní funkcí manželství a rodiny souvisí i skutečnost, že se lidé snaží vytvářet intenzivní a dlouhodobá partnerská pouta nejen z toho důvodu, aby zajistili pokračování rodu, ale zároveň aby byli schopni dětem zajistit co nejvhodnější a nejstálější podmínky pro jejich rozvoj, a to až do dospělého věku. Je zde tedy patrná i funkce výchovná a ochranná. Filozofická antropologie, která se mimo jiné zabývá vztahem člověka ke světu a srovnáním lidské existence se životem ostatních živočichů, zdůrazňuje „životu nebezpečný nedostatek pravých instinktů“ u člověka, jehož důsledkem je skutečnost, že narozené dítě je po několik let neschopné přežít bez péče a pomoci druhých.⁵⁰ Dítě se učí jen velmi pomalu jak se ve světě orientovat, jak si v něm počínat a jak se stát soběstačným. A právě rodiče by v ideálním případě měli dítěti poskytnout dostatečný čas i prostor pro jeho zdravý a rovnoměrný vývoj. Ochranná a výchovná funkce nezahrnuje jen hmotnou a sociální stránku, ale rovněž stránku emocionální – rodina má být pro dítě společenstvím citově pozitivním, v pravém slova smyslu přijímajícím a milujícím a pochopitelně i stálým.⁵¹ Na tom, že manželství je tou nejlepší institucí pro výchovu dětí, se shoduje většina odborníků.⁵² Další významnou funkcí manželství je zajištění bezpečného a pohodlného sexuálního života. Podle *Katechismu katolické církve* (dále jen KKC) je tělesná intimita mezi mužem a ženou vyjádřením jejich vzájemného, naprostého a časově neomezeného sebedarování, patří tedy výhradě do manželství.⁵³ Nejen podle církevního učení, ale i z praktického hlediska může manželství představovat ideální prostředí pro spokojený intimní život partnerů. Psycholog Paul Hauck v jedné ze svých knih⁵⁴ uvádí, že člověk pochopitelně nemusí žít v manželství, aby mohl sexuálně žít, ovšem manželský vztah představuje pro partnery ideální prostředí, jak své představy o intimním prožívání vztahu sladit a realizovat. Zdůrazňuje i jiné praktické stránky manželského prožívání intimity, jako je nižší riziko pohlavních chorob, nižší riziko nechtěného těhotenství apod. Pro věřící partnery je podstatná rovněž spirituální stránka manželství. Podle apoštolské adhortace *Familiaris consortio*⁵⁵ je manželství poutem lásky, jež je obrazem a znamením smlouvy Boha s jeho lidem. V *Gaudium et Spes* čteme, že sám Bůh je původcem manželství a opravdová manželská láska je pozdvižena k účasti na božské lásce.⁵⁶ Kristus stejně jako *Starý zákon* požaduje, abychom Boha milovali celým srdcem, celým rozumem a celou silou

⁴⁹ *Gaudium et spes*, čl. 50, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3

⁵⁰ Coreth Emerich, *Co je člověk?*, s. 66

⁵¹ Matějček Zdeněk, Dytrych Zdeněk, *Děti, rodina a stres*, s. 204

⁵² Hauck Paul, *Manželské mýty*, s. 40

⁵³ *Katechismus katolické církve*, čl. 2337

⁵⁴ Hauck Paul, *Manželské mýty*, s. 38–41

⁵⁵ *Familiaris consortio*, čl. 12

⁵⁶ *Gaudium et spes*, čl. 48

a bližního milovali jako sami sebe.⁵⁷ Křesťanský mystik Mistr Eckhart ukazuje, že láska k sobě samému má stejnou hodnotu jako láska k bližnímu a že Boží láska je ve stejné míře obsažena v obou. Bůh v partnerovi není jiný než ten, který je ve mně. A tak každý dostává božské dary nejen v sobě, ale i ve svém partnerovi, kterého miluje jako sebe samého.⁵⁸ V souhrnu se dá říci, že mezi základní funkce manželství patří vzájemné emocionální naplnění partnerů, jejich rozvoj skrze prožívání partnerské lásky, dále pak předávání života dětem a zajištění jejich stabilního a zdravého rozvoje, a to jak po stránce citové, tak sociální a materiální. Další funkcí je pak vytvoření prostoru pro pravidelný a spokojený intimní život partnerů. Pro věřící manželský pár je podstatný rovněž spirituální rozměr jejich vztahu.

3. 3 Manželství jako základní buňka společnosti

Ve *Familiaris consortio* je rodina založená na manželství označena jako základní a životodárná buňka společnosti. „Stvořitel všech věcí určil manželský svazek za původ a základ lidské společnosti. Proto je rodina první a životodárnou buňkou společnosti.“⁵⁹ Rodina není uzavřenou, nezávislou jednotkou, ale je organicky spojena s celou společností. Jako základní buňku společnosti označuje rodinu i KKC. Rodinný život je podle něj uváděním do života společnosti.⁶⁰ Rodina je pro společnost natolik důležitá, že společnost je povinna nést za rodinu zvláštní odpovědnost. Za přirozenou a základní jednotku společnosti neoznačuje rodinu pouze církve, ale i *Všeobecná deklarace lidských práv*, která zdůrazňuje právo rodiny na ochranu ze strany společnosti i státu.⁶¹ Rodina je totiž rozhodujícím místem, kde se vytváří hodnotová orientace člověka a jeho vztah ke světu a ke společnosti. Rodina je rovněž podstatným činitelem ekonomického vývoje společnosti. Nositel Nobelovy ceny za rok 1992 ekonom Gary Becker zdůrazňuje, že základem ekonomického úspěchu či neúspěchu toho kterého státu je fungující či nefungující rodina. Rodina je garantem toho, jakou úroveň vzdělání každý jednotlivý člen společnosti získá, jaký bude jeho vztah k práci, zda bude pro společnost přínosem či spíše zátěží. Čím více se rozvine úroveň vzdělání, formace a pracovitosti jednotlivých členů společnosti, tím lépe funguje ekonomika dané země.⁶² Rodina ovšem není jen právní, sociální a ekonomickou jednotkou, je zároveň společenstvím lásky a solidarity a je jedinečným způsobem připravena k předávání

⁵⁷ Mk 12,33

⁵⁸ Willi Jürg, *Psychologie lásky*, s. 96

⁵⁹ *Familiaris consortio*. O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, čl. 42, Praha: Zvon, 1992, překlad Terezie Brichtové, ISBN 80-7113-067-2

⁶⁰ Katechismus katolické církve, čl. 2207

⁶¹ *Všeobecná deklarace lidských práv*, Mezinárodní pakt o občanských a lidských právech, Deklarace Valného shromáždění OSN ze dne 10. 12. 1948

⁶² Světový kongres rodin konaný v Praze v roce 1997, <http://rodice.wz.cz/ses1.htm> (4. 7. 2006)

kulturních, etických, duchovních a náboženských hodnot, které jsou zásadní pro rozvoj společnosti a všech jejích členů.⁶³ Manželství a rodina představují tedy společenské dobro prvořadého významu, a ocitá-li se manželství a rodina v krizi, představuje to nebezpečí pro celou společnost.

⁶³ Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, s. 28–29

4. KRIZE – PSYCHOLOGICKÝ A SOCIOLOGICKÝ FENOMÉN

4. 1 Vymezení pojmu krize

Slovo krize se stalo v posledních letech natolik užívaným pojmem, že by se mohlo zdát, že v krizi je v podstatě vše, co nás v životě obklopuje; že v současném globalizovaném světě se i krize stává globálním, permanentním jevem.⁶⁴ Dříve, než začneme hovořit konkrétně o krizi instituce manželství, je nutné si pojem „krize“ vymežit. Z etymologického hlediska můžeme původ termínu krize hledat v řeckém slově *krisis*. Tento výraz se dá přeložit jako rozdělení, svár, rozhodování nebo rozsudek. Tento termín se mimo jiné používal i v řeckém dramatu a měl vyjádřit zásadní obrat v ději a jeho následné vyvrcholení.⁶⁵ Podstatnější než slovní základ pojmu jsou však definice, které se snaží pojem krize vymežit. V *Sociologickém slovníku* je uvedeno, že krize představuje vyhrocení nebo vznik problémové situace, kterou není možné řešit dosavadními postupy. Jde o zlomové okamžiky, které se objevují v životním cyklu jedince.⁶⁶ Jiná odborná publikace uvádí, že slovo krize se používá pro popis stavu vážného oslabení adaptačních schopností, přičemž tento stav je subjektivně vnímán jako bezmoc a neschopnost se s danou událostí vyrovnat.⁶⁷ A do třetice další slovník uvádí, že krize je přechodný stav, je to moment zřetelné nerovnováhy, je to přechodné stadium mezi dvěma různými fázemi.⁶⁸ Přestože pojem krize by se dal charakterizovat ještě dalšími způsoby, zjednodušeně lze říci, že výraz krize je možno použít k popisu všech situací, při kterých se něco dramaticky mění, přičemž daná změna je doprovázena negativními emocemi.⁶⁹ Navíc je třeba zdůraznit, že o krizi hovoříme pouze v případě, jedná-li se o situaci, která je těžká, časově ohraničená a běžnými mechanismy nezvládnutelná.⁷⁰

4. 2 Odborná typologie krize

Odborníci⁷¹ hovoří o třech základních skupinách: o krizích vývojových, situačních a kumulovaných. Přestože se tato typologie dotýká života jednotlivých osob, souvisí i s tématem této práce, neboť instituce manželství je založena právě na jednotlivcích, a je tedy

⁶⁴ Špatenková Naděžda (a kol.), *Krize – psychologický a sociologický fenomén*, s. 15

⁶⁵ Thom R., *Některé otázky spojené s dějinami pojmu „krize“*, s. 23

⁶⁶ Jandourek Jan, *Sociologický slovník*, s. 134

⁶⁷ Matoušek Oldřich, *Slovník sociální práce*, s. 98

⁶⁸ Strieženec Štefan, *Slovník sociálního pracovníka*, s. 105

⁶⁹ Špatenková Naděžda (a kol.), *Krize – psychologický a sociologický fenomén*, s. 15

⁷⁰ Kast Verena, *Krize a tvořivý přístup k ní*, s. 17

⁷¹ Špatenková Naděžda (a kol.), *Krize – psychologický a sociologický fenomén*, s. 23–31

ovlivňována jejich konkrétní životní situací. Vývojové krize patří k lidskému životu neoddelitelně. Týkají se každého člověka a vždy s sebou přinášejí určitou změnu nebo novou roli. Tyto krize nemusí být vnímány negativně, na druhou stranu ale mohou přinášet značné emocionální obtíže. Tyto krize mohou být způsobeny např. odchodem z domova, svatbou apod. Do vývojových krizí bývá řazena i krize partnerská. Tento typ krize se obvykle rozvíjí několik dní nebo dokonce týdnů, nepřichází náhle. Naopak krize situační se může projevit kdykoli a kdekoli. Právě proto, že tyto krize není možné předvídat, obvykle člověka překvapí a zaskočí. Situační krizi může způsobit např. smrt životního partnera, rozvod, uvěznění, úraz apod.⁷² Jako kumulované krize jsou označovány situace, kdy člověk své negativní životní zkušenosti nedokáže zpracovat a vyrovnat se s nimi, své vzpomínky odsunuje do pozadí, neřeší vlastní nepříjemné pocity, ty narůstají a mohou být později aktivovány jakoukoli krizovou událostí, která se v životě daného člověka objeví. Kumulovaná krize se může rozvíjet až několik let. Na okraj je vhodné zmínit se také o Baldwinově typologii krizí, neboť tento klasifikační systém je mezi našimi odborníky velmi rozšířený. Baldwin popisuje šest typů krizí, které jsou odstupňovány podle závažnosti. Jedná se o krize situační, přechodové, traumatické, vývojové, psychopatologické a krize vyžadující okamžitou psychiatrickou pomoc.⁷³

4.3 Průběh a projevy krize

Krize může postihnout kohokoli. Může postihnout člověka, který obvykle vychází se sebou samým i s okolím dobře, stejně jako jedince, který má sám se sebou i ve vztazích s druhými lidmi potíže.⁷⁴ Každý člověk se během svého života setkává s mnoha událostmi, které teoreticky mohou krizi vyvolat. Jsou lidé, kteří složitými životními situacemi procházejí bez viditelných problémů a teprve po čase registrují, že v jejich životě došlo ke změně a že tuto změnu způsobila určitá krizová situace. Rozsah a hloubka průběhu krize není závislá pouze na intenzitě krizové události, ale hlavně na individuálních vlastnostech jedince, který danou situaci prožívá. Každý člověk má jinou míru schopnosti řešit obtížné situace, má jiné vědomosti, zkušenosti, jinou psychickou odolnost. Je rovněž důležité, jak ke krizové situaci jedinec přistupuje – někdo je schopen vnímat ji jako příležitost ke změně a výzvu, jiný ji vnímá jako nebezpečné ohrožení. Záleží i na aktuální situaci, ve které se krize objeví (např. na zdravotním stavu jedince, jeho věku, pohlaví, na podpoře okolí, na stupni únavy nebo

⁷² Musil, Jiří V., Úvod do sociální psychologie, s. 68–69

⁷³ Špatenková Naděžda (a kol.), Krize – psychologický a sociologický fenomén, s. 23–31

⁷⁴ Kast Verena, Krize a tvořivý přístup k ní, s. 17

přepřacovanosti, na náboženském přesvědčení).⁷⁵ Jak se krize projevuje konkrétně? Obvykle člověk, který se ocitl v krizi, cítí ohrožení své identity, cítí, že není schopen utvářet svůj vlastní život. To vyvolává úzkost, která může později – pokud se nedaří krizi zvládnout – přerůst až v paniku. V této fázi již většinou potřebuje člověk odbornou pomoc, zde pak nastupuje krizová intervence.⁷⁶ Jak již ovšem bylo řečeno výše, záleží na aktuální situaci, ve které se člověk stížený krizí nachází, není tedy neobvyklé, že i velmi náročnou situaci provázenou úzkostí, hněvem, dokonce panikou dokáže dotyčný jedinec – třeba s pomocí svého okolí – bez odborné pomoci překonat.

4. 4 Krize jako šance

Vrátíme-li se krátce k vymezení pojmu krize, ve většině charakteristik čteme, že krize nejen představuje ohrožení jednotlivce, ale zároveň je pro něj i příležitostí: v krizi je skryta naděje na řešení aktuálního problému, ale i na vyřešení starších nevyřešených traumat.⁷⁷ Krize představuje příležitost k většímu osobnostnímu rozvoji, může dopomoci k novému prožívání sebe sama, může být šancí ke změně chování, k novému pohledu na svět. Krize v sobě obsahuje neocenitelnou možnost změny, je mezní situací, která může být pro člověka, který krizi zvládne a překoná, novým začátkem. A v neposlední řadě je třeba zdůraznit, že krize může být i příležitostí a šancí pro ty, kteří člověka ocitnuvšího se v krizi obklopují a doprovázejí.⁷⁸

⁷⁵ Špatenkova Naděžda (a kol.), Krize – psychologický a sociologický fenomén, s. 33–34

⁷⁶ Krizová intervence je psychoterapeutická pomoc poskytovaná v krizových situacích, mezi které patří např. těžký manželský konflikt. Hartl Pavel, Hartlová Helena, Psychologický slovník, s. 239

⁷⁷ Jandourek Jan, Sociologický slovník, s. 98⁷⁷ Kast Verena, Krize a tvořivý přístup k ní, s. 13

⁷⁸ Kast Verena, Krize a tvořivý přístup k ní, s. 13

5. KRIZE INSTITUCE MANŽELSTVÍ

5.1 Vymezení problému

O krizi instituce manželství i rodiny se mluví a píše již od začátku dvacátého století. Mnohé úvahy ústí do prognóz o úplném zániku tradičního modelu manželství a rodiny a o nárůstu alternativních variant soužití.⁷⁹ Podobně jako se vyvíjí jednotlivec, vyvíjí a mění se v průběhu času i rodina – i ona má svůj životní cyklus. Rodina se chová, vyvíjí a reaguje jako živý systém, který je nutné vnímat v celé složitosti a proměnlivosti jeho vnitřních vazeb i vnějších vztahů. Uvnitř rodiny i v jejím okolí probíhají neustálé změny, a ty pro rodinu představují nemalé nároky. Rodina je totiž nucena na změny reagovat, zároveň si však musí zachovat svou kontinuitu a identitu.⁸⁰ Odborníci popisují rodinnou krizi jako důsledek situace narušeného vnitřního nebo vnějšího přizpůsobení systému. Dosud osvědčené adaptační mechanismy, způsoby chování, struktura i zaměřenost rodiny přestávají vyhovovat, brzdí či zabraňují plnit její základní funkce a jednotlivým členům rodiny brání v dalším vývoji. A protože tradiční systém fungování přestává vyhovovat, je nezbytně nutná změna.⁸¹ Dotýká-li se krize nejen jednotlivých rodin, ale celého tradičního pojetí rodinného systému, můžeme hovořit o krizi, která se dotýká celé společnosti. Ještě v 19. století byly jako příčiny krize ve společnosti identifikovány hlavně faktory ekonomické a hospodářské. Ovšem od první poloviny 20. století už je krize společnosti popisována jako krize celé západní kultury, a to ve všech jejích oblastech. Vedle krize umění, vědy, filozofie, náboženství, krize sociální, politické a ekonomické, je to i krize rodiny a krize manželství – zkráceně se dá říci, že se jedná o krizi celého způsobu života, myšlení a jednání západní společnosti.⁸² Proč se v dnešní době stále více mladých lidí rozhoduje pro jiný než klasický model manželství? Proč narůstá množství rozvodů a počet dětí vyrůstajících mimo rodinu založenou na klasickém způsobu soužití? Proč se rodí stále méně dětí? A je tomu skutečně tak?

5.2 Statistika a fakta

Podle statistik zůstávalo v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století v naší republice jen pět mužů ze sta a tři ženy ze sta svobodných. Mezi lety 1989 a 2000 klesl

⁷⁹ Plaňava Ivo, Jak se (ne)rozvádět, s. 13

⁸⁰ Špatenková Naděžda (a kol.), Krize – psychologický a sociologický fenomén, s. 73

⁸¹ Plaňava Ivo, Spolu každý sám, s. 76

⁸² Špatenková Naděžda (a kol.), Krize – psychologický a sociologický fenomén, s. 94

počet sňatků v České republice téměř na polovinu.⁸³ Tento trend je patrný v celé západní Evropě, kde ke snížení počtu sňatků došlo již v osmdesátých letech minulého století. V roce 1999 klesl počet sňatků v České republice na nejnižší číslo od roku 1918. Rozhodně se dá říci, že sňatečnost v České republice se jeví z dlouhodobého hlediska jako extrémně nízká (přestože stále mírně převyšuje evropský průměr). V České republice je ročně uzavřeno přibližně pět sňatků na tisíc obyvatel. Jako paradoxní se tedy jeví skutečnost, že podle výzkumů za nejdůležitější věc v životě považuje úspěšné manželství 76 % českých mužů a 68 % českých žen ve věku 15 až 45 let. Ze stejného výzkumu vyplynulo, že pouze jeden z deseti dospělých u nás považuje instituci manželství za zastaralou.⁸⁴ Objevuje se tu tedy jasný paradox mezi hodnotami, které společnost uznává, a mezi jejich faktickou realizací. Dalším faktorem svědčícím o krizi instituce manželství je i narůstající rozvodovost. V posledních padesáti letech se v České republice zvýšila rozvodovost na čtyřnásobek. Poměr rozvodů k uzavíraným sňatkům je 53,7: 100. Na dva uzavřené sňatky tedy připadá zhruba jeden rozvod.⁸⁵ Většina manželství se rozpadá v prvních letech svého trvání, např. v roce 2000 trvalo 26 % rozvedených manželství méně než 6 let a 16 % manželství méně než čtyři roky. Průměrná doba trvání rozváděného manželství je u nás dvanáct let. Průměr zvyšují manželství, která se rozvádějí po mnoha letech trvání. Téměř 10 % rozvodů se týkalo v roce 2000 manželství trvajících déle než 25 let.⁸⁶ Alarmující je, že dvě třetiny z rozváděných manželství jsou manželství s nezletilými dětmi.

Z manželských párů rozvádějících se v roce 2000 mělo 37 % v rodině jedno dítě, 24 % děti dvě a 3 % děti tři.⁸⁷ Dalším nepříznivým jevem současnosti je prudce klesající počet narozených dětí. V roce 1975 se v České republice narodilo 192 000 dětí, v roce 1990 zhruba 130 000 dětí, v roce 2000 to bylo už jen 90 000 dětí.⁸⁸ Od roku 1975 do roku 2000 klesl tedy počet narozených dětí o více než polovinu.⁸⁹ Výrazný pokles porodnosti se ovšem netýká jen České republiky, ale celé Evropy,⁹⁰ kde se začal projevovat už v první polovině sedmdesátých let minulého století.⁹¹ O krizi instituce manželství svědčí i narůstající podíl dětí rodičích se mimo manželství. Od roku 1975 do roku 2000 se zvýšil počet nemanželských dětí téměř pětinašobně.⁹² Na počátku 21. století se v České republice rodi

⁸³ Vývoj obyvatelstva v České republice, s. 15

⁸⁴ Možný Ivo, Česká společnost, s. 41–42

⁸⁵ Pohyb obyvatelstva v České republice, s. 15

⁸⁶ Pohyb obyvatelstva v České republice, s. 105

⁸⁷ Tamtéž, s. 105

⁸⁸ Srov. Český statistický úřad, dostupný na: www.czso.cz

⁸⁹ Možný Ivo, Česká společnost, s. 26

⁹⁰ Srov. Český statistický úřad, dostupný na: www.czso.cz

⁹¹ Tamtéž, s. 28

⁹² Tamtéž, s. 38

mimo manželství každé páté dítě.⁹³ Výrazný podíl dětí narozených mimo manželství se přitom rodí partnerům, kteří spolu žijí v trvalém vztahu, avšak rozhodli se oficiálně manželství neuzavřít.⁹⁴ Zajímavá je i skutečnost, že v roce 2000 se skoro 1500 dětí v České republice narodilo z mimotělních oplodnění. Podíl dětí „ze zkumavky“ se už tedy v roce 2000 blížilo k dvěma procentům ze všech narozených dětí.⁹⁵ Je zřejmé, že v posledních desetiletích se model partnerského soužití a tedy i rodinného života výrazně proměňuje. Zvyšuje se variabilita rodinných typů, která zahrnuje nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní.⁹⁶ Vysoké procento párů žije v nesezdaných soužitích, z nichž některá časem přejdou do klasického manželství, není to ovšem pravidlem. Četné ekonomické i praktické důvody, jako jsou např. bytové potíže nebo studium, vedou mladé páry k odkladu vstupu do manželství a k životu v nesezdaném soužití. Roste také počet jedinců (tzv. singles), kteří do manželství nevstupují, protože svobodný život považují za hodnotu pro ně vyšší, než je život rodinný. Dnešní společnost rovněž uznává vztah dvou osob stejného pohlaví, tedy registrované partnerství a umožňuje těmto partnerům užívat některá práva, která mají partneři v klasickém manželství.⁹⁷ Ze statistik jasně vyplývá, že klasický model manželství, tedy sňatek oficiálně uzavřený před státem či církví se stává pouze jednou z variant partnerského soužití, která je sice stále nejčastěji ve společnosti zastoupená, avšak již zdaleka nemá tak výsadní postavení, jak tomu bylo ještě v devadesátých letech minulého století.

⁹³ Srov. Český statistický úřad, In: <http://www.czso.cz>

⁹⁴ Pohyb obyvatelstva v České republice, s. 114

⁹⁵ Možný Ivo, Česká společnost, s. 29

⁹⁶ Průcha Jan, Walterová Eliška, Mareš Jiří, Pedagogický slovník, s. 202

⁹⁷ Jandourek Jan, Sociologický slovník, s. 148

6. PŘÍČINY KRIZE INSTITUCE MANŽELSTVÍ

K jakým konkrétním změnám v posledních desetiletích došlo, že tak zásadním způsobem ovlivnily a změnily instituci fungující celá staletí víceméně stabilně? Co je příčinou toho, že osvědčená a všeobecně přijímaná instituce přestává vyhovovat a ztrácí své výsadní postavení?

6. 1 Proměna partnerských vztahů v poslední třetině 20. století

K prudké změně ve vývoji partnerských vztahů v západní společnosti došlo v poslední třetině 20. století. Sexuální, manželské a rodinné vztahy byly totiž hlavním obsahem revolučních změn, které, počínaje rokem 1968, v západní společnosti proběhly. V jejich důsledku se partnerské vztahy změnilly výrazněji než v předchozích třech staletích.⁹⁸ K nejdůležitějším momentům, které ovlivnily formování partnerských vztahů zásadním způsobem, patří všeobecné rozšíření antikoncepce, ke kterému došlo na konci 20. století. Zejména vynález spolehlivé ženské antikoncepce způsobil doslova revoluční změnu v reprodukčním řádu. O tom, kdy, za jakých podmínek a zda vůbec se narodí dítě, rozhoduje potenciální matka, pro kterou neznamena žádná omezení v sexuálním životě, rozhodne-li se proti početí. Navíc i nechtěné početí lze korigovat umělým přerušением těhotenství.⁹⁹ Člověk se tedy vymkl z rukou přírody a stvořitelského plánu a mohl začít neomezeně využívat možností, které mu nabízelo sexuální osvobození.¹⁰⁰ Po roce 1968 došlo k uvolnění sexuální morálky natolik, že začala být zpochybňována i partnerská věrnost a tradiční monogamie. Nastal rozmach mimomanželských sexuálních vztahů, který byl propagován dokonce i v médiích, včetně výměny partnerů, skupinového sexu a otevřeného manželství. Toto sexuální uvolnění sedmdesátých let minulého století v dalších desetiletích sice postupně vymizelo, avšak experimentování na poli partnerských vztahů pokračovalo.¹⁰¹ Po roce 1968 došlo rovněž k vysokému nárůstu počtu rozvodů, které již nebyly považovány za selhání jako v předchozích letech, ale naopak za znak emancipace. Dlouhodobé manželství bylo znehodnoceno, bylo vnímáno jako projev nesamostatnosti, zatímco rozvod představoval projev odvahy k autonomii a schopnosti nezávislého života. Tento trend se v průběhu osmdesátých let postupně utlumil a společnost začala znovu uznávat hodnotu trvalých svazků, avšak ty již mohly být realizovány v různých formách, nikoli už pouze

⁹⁸ Willi Jürg, *Psychologie lásky*, s. 48

⁹⁹ Srov. Český statistický úřad, In: <http://www.czso.cz>

¹⁰⁰ Možný Ivo, *Česká společnost*, s. 22

¹⁰¹ Willi Jürg, *Psychologie lásky*, s. 48–49

v oficiálním manželství.¹⁰² V české společnosti se změny začaly projevovat později, konkrétně až v devadesátých letech minulého století. Příčinu tohoto časového odstupe lze hledat ve skutečnosti, že populace, znechucená dusnou atmosférou komunistického režimu, hledala svou realizaci převážně v rodinném životě. Teprve po roce 1989 se i české společnosti otevřel veřejný prostor, který nabízel nové možnosti, jako bylo cestování, podnikání, lepší studijní příležitosti apod. Otevření hranic znamenalo i objevování uvolněnějšího životního stylu západní společnosti, s nímž začala velmi rychle experimentovat i společnost česká. Po celá devadesátá léta všechny ročníky dospívající do věku, kdy bylo dříve obvyklé mít první dítě, mateřství odkládaly.¹⁰³ Nejen v tomto směru se česká společnost přiblížila vývoji v ostatním západním světě. I v jiných oblastech je třeba s novými vývojovými trendy počítat. Srovnání můžeme hledat např. v Anglii,¹⁰⁴ kde stále rostou počty rozvedených a znovu uzavíraných manželství. Přes jednu třetinu všech manželství zde tvoří opakovaná manželství alespoň jednoho z partnerů. Přitom ještě před třiceti lety pouze jedno z deseti manželství tvořil pár, kde jeden z dvojice již měl jedno nebo více manželství za sebou. Mění se i věková struktura manželských párů. Nejsou výjimkou matky, které poprvé rodí po čtyřicátém roce života. Navíc tyto matky mívají partnery průměrně o tři roky mladší, než jsou samy. V obecném průměru jsou přitom muži o 2,5 roku starší než jejich manželky.¹⁰⁵ Roste počet nesezdaných párů a počet svobodných matek. Dnes již neplatí představa, která v obecném povědomí dlouho převládala – totiž že se svobodnou matkou stane žena, která udělala v životě chybu, přičemž těhotenství je jejím důsledkem. V současné době naopak přibývá žen, které se vědomě rozhodují pro dítě i bez vhodného partnera a rodinného zázemí. Ať už nové trendy v partnerských a rodinných vztazích vnímáme jako alarmující a negativní či jako logický důsledek společenského vývoje, rozhodně je s nimi třeba počítat.

6. 2 Příčiny související s genderovou otázkou

Autoři listu *Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“* definují současný vývoj rodinných a manželských vztahů jako „destrukturalizaci manželské instituce“.¹⁰⁶ Významný vliv na utváření nových rodinných rolí má bezpochyby také tzv. genderová otázka. Odborná literatura definuje pojem gender jako dobou a kulturou formovaná očekávání, která se vztahují k roli mužů a žen ve společnosti. Jedná se například o to, jaké společenské pozice

¹⁰² Willi Jürg, *Psychologie lásky*, s. 50–51

¹⁰³ Možný Ivo, *Česká společnost*, s. 23–24

¹⁰⁴ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 113–114

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 113–114

mají muži nebo ženy zastávat, jaké činnosti jsou pro ně vhodné apod.,¹⁰⁷ přičemž tyto role se pochopitelně v průběhu dějin mění a vyvíjejí. Zatímco dříve bylo rozdělení mužských a ženských rolí poměrně jasně vymezené, v dnešní době se dá hovořit o určité nejistotě a těžko definované představě o tom, co ženská a mužská role je. Můžeme hovořit o jakési rodové labilizaci či smazání jasné hranice pro to, co je ženské a tedy mateřské, a naopak, co je mužské a tudíž otcovské.¹⁰⁸ Tento vývoj či destabilizace jasně určených rolí, které k manželství neodmyslitelně patří, se do určité míry stal jednou z příčin dnešní krizové fáze, ve které se instituce manželství ocitla. Podle dokumentu *Rodina, Manželství a „fakticky existující soužití“* se vymezuje gender neboli rodová totožnost jako psychosociální a kulturní totožnost s rolí, kterou osoby určitého pohlaví (mužského či ženského) ve společnosti sehrávají. Tato role tedy zákonitě podléhá kulturnímu a společenskému vývoji.¹⁰⁹ V této souvislosti je nutné od sebe jasně odlišit pojmy „gender“ a „pohlaví“. Ve slovníku¹¹⁰ je pohlaví definováno jako znak, který biologicky určuje muže a ženu. Jedná se o rozdílnost nejen ve stavbě těla a v produkci hormonů, ale i o rozdílnost ve funkci centrální nervové soustavy. Podstatné je, že pohlaví je biologická danost, zatímco gender se mění v závislosti na sociálně-kulturní situaci. Podle Gjuričové je formování ženské a mužské osoby velice rozdílné a je zásadně ovlivněno sociálním a kulturním kontextem, zatímco pohlaví poukazuje k biologickému určení jako podstatě či skutečnému základu člověka.¹¹¹ Je nepochybné, že dosavadní sociálně rozdělené role obou pohlaví nabývají zcela nových forem.¹¹² Ve vývoji manželských a rodinných rolí se dnes již nesetkáváme pouze s tradičním patriarchálním modelem našich prarodičů. Patriarchální model byl typický nadřazenou pozicí muže v manželství. Úloha muže a ženy byla striktně rozdělena. Starost o domácnost a děti náležela ženě, muž se pak staral o ekonomické zabezpečení rodiny. Později se vyvíjí myšlenka spravedlivé dělby práce, kdy se manželé ve svých rolích stávají navzájem zastupitelní. V dnešní době je rozdělení rolí muže a ženy v manželství ovlivněno jejich kompetencemi a osobními předpoklady.¹¹³ Ženy se dobrovolně zřikají své původní úlohy matky v domácnosti a přejímají tak novou úlohu spoluživitelky rodiny, ať už z nutnosti ekonomického přežití, z důvodu získání vyššího společenského uznání či z touhy po seberealizaci. Tento vývoj v rozdělení manželských rolí s sebou nese nutnost nabourání tradičního modelu manželství a rodiny.

¹⁰⁶ Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, čl. 8

¹⁰⁷ Jandourek Jan, Slovník sociální práce, s. 72

¹⁰⁸ Plaňava Ivo, Jak se (ne)rozvádět, s. 15–20

¹⁰⁹ Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, s. 10–12

¹¹⁰ Matoušek Oldřich, Slovník sociální práce, s. 145

¹¹¹ Gjuričová, Š., Mužství a ženství jako sociální konstrukce?, s. 31

¹¹² Wichterich, Ch., Globalizovaná žena, s. 10–15

¹¹³ Plaňava Ivo, Jak se (ne)rozvádět, s. 15–20

6. 3 Manželské role – rozdíl mezi představou a realitou

Odborník na manželské vztahy doc. Plaňava nespatřuje zásadní problém příčiny krize instituce manželství ve změně genderových rolí, ale v rozporu mezi představou manželů o těchto rolích a realitou. Považuje za nesprávné striktní rozdělení na ženské a mužské role, nicméně uznává, že v každé společnosti existují určité očekávané normy chování, tedy i normy určující mužské a ženské role v manželství. Tyto normy mají svou psychologickou dimenzi, která podléhá dané kultuře a době. Docent Plaňava uvádí ve své knize přehled tradičních žádoucích norem, které se od jednotlivých pohlaví v současné době očekávají, resp. tolerují.¹¹⁴

Od žen se očekává, že budou:

- orientované na domov a děti,
- vřelé, laskavé, jemné, něžné,
- empatické, ohleduplné, taktní, soucitné,

na druhou stranu se toleruje, budou-li:

- náladové, přecitlivělé, temperamentní, emociální, subjektivní, nelogické,
- slabé, bezmocné, křehké, emočně zranitelné,
- submisivní, povolné, závislé.

Od mužů se očekává, že budou:

- ambiciózní, soutěživí, podnikaví, průbojní, orientovaní na svět,
- klidní, stabilní, neemotivní,
- realističtí, rozhodní, objektivní, logičtí,

na druhou stranu se toleruje, budou-li:

- agresivní, dominantní,
- nezávislí, spoléhající se na sebe,
- strozí, nelítostní, autokratičtí, rigidní, arogantní.

Hlavní problém spatřuje Plaňava mezi existujícími normami a subjektivními přáními jednotlivých manželů. Říká: „Potíže nastávají tehdy, jestliže model a představy jednoho partnera se dostanou do neslučitelného rozporu s tím, co si přeje a jak chce žít ten druhý. Nebo když v očích jednoho ten druhý nesplňuje představy o tom, jak by měl jednat a chovat se partner opačného pohlaví.“¹¹⁵ Přestože role mužů a žen ve společnosti doznávají značných změn, určité vzorce chování zůstávají prakticky neměnné. Například role ženy jako hospodyně se v podstatě nezměnila. Podle statistik vypracovaných studenty fakulty

¹¹⁴ Plaňava Ivo, Manželství a rodiny, s. 108

psychologie brněnské Masarykovy university uveřejněných v knize *Manželství a rodiny*¹¹⁶ je podíl jednotlivých pohlaví na domácích pracích značně nevyrovnaný. Výzkum dochází k závěru, že v 87 % manželských párů zastává většinu práce v domácnosti žena, a to i přes skutečnost, že profesní angažovanost ženy v posledních letech výrazně stoupla. Z výzkumu vyplynulo, že předpoklad o zvýšeném podílu muže na domácích pracích při větší angažovanosti ženy mimo domácnost se nepotvrdil. Plaňava výsledky statistik shrnuje takto: „Ženy toho doma dělají vždy více, ať jsou či nejsou angažovány ve své profesi, přičemž soubor funkčních párů se významně neliší od dysfunkčních.“¹¹⁷ Uvedený příklad je důkazem toho, že instituce manželství s sebou přes veškeré změny nese určité zažitě vzorce chování, které se od mužů a žen očekávají. Tyto vzorce chování mohou však být pro některé jedince těžko přijatelné, tudíž se mohou stát překážkou v rozhodování se pro vstup do manželství.

6. 4 Sociálně ekonomická situace rodin

Z průzkumu uvedeného v knize *Sociologie současné rodiny*¹¹⁸ vyplynulo, že tři čtvrtiny mladých lidí považují za vhodné uzavřít manželství teprve ve chvíli, rozhodnou-li se mít dítě. Z toho lze vyvodit, že právě manželské páry z velké části zaručují posloupnost generací a mělo by tudíž být součástí veřejného a občanského zájmu instituci manželství podporovat. Vždyť společnost vděčí za své přežití především rodině založené na manželském svazku. Dnešní tendence zdůrazňování role jedince a vypjatý individualismus ve společnosti však nutně vedou k poklesu uznání hodnoty přikládané rodině založené na manželství. Jakoby ani nebylo v zájmu společnosti podporovat rodinu jako základní článek sociálního celku. Společnost se svou finanční politikou nesnaží mladé páry motivovat k uzavření manželství a následnému založení rodiny. Situace je taková, že rodinná forma života s dětmi je finančně, společensky i sociálně náročnější a tudíž oproti životu bez dětí nevýhodná. Podle *Národní zprávy o rodině*¹¹⁹ činil v roce 2002 roční čistý peněžní příjem v bezdětné rodině kolem 138 tisíc Kč, což bylo oproti rodinám s dětmi až 1,7 krát více. Můžeme tedy konstatovat, že sociální politika v České republice není zaměřena na podporu rodin s více dětmi.

6. 5 Individuální svoboda versus tradiční společnost

¹¹⁵ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 18, Brno: Doplněk, 2000, ISBN 80-7239-039-2

¹¹⁶ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 111

¹¹⁷ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 114, Brno: Doplněk, 2000, ISBN 80-7239-039-2

¹¹⁸ Singly Francois de, *Sociologie současné rodiny*, s. 3

Již od renesance se setkáváme se stupňující tendencí boje za lidská práva. Jsme svědky bojů za rozšíření nejrůznějších sfér svobod jedince, a tudíž i práva na svobodnou volbu způsobu partnerského soužití. Je zdůrazňováno právo na seberealizaci, právo na svobodné rozhodnutí o tom, zda vůbec založit rodinu, a pokud ano, tak kdy a s kým. A protože se toto úsilí o naprostou svobodu dotýká tak důležitého a celá staletí trvajících svazku, jako je manželství muže a ženy, jsou jeho výsledky pro vývoj života společnosti velmi podstatné. Psycholog Josef Výrost považuje za jeden z charakteristických znaků současné české rodiny právě zaměření na zájem jednotlivce. Tuto myšlenku dále rozpracovává ve své knize *Aplikovaná sociální psychologie*.¹²⁰ Mladí lidé dnes podle Výrosta trpí absencí očekávání trvalosti vztahů. Z neúplných nebo nestandardně fungujících rodin si nesou zatížení v podobě strachu či rezignace na hodnotu trvalého vztahu v podobě závazku. Jednotlivec se nechce obětovat v zájmu rodiny. Nechává si prostor pro změnu na základě svého svobodného rozhodnutí. V článku *Rodina, manželství a kohabitace* čteme: „V současnosti se navíc snižuje význam přesvědčení, že jedním z cílů manželství je stálost a jeho dlouhé trvání. Například nesezdání partneri si nemyslí, že manželství chrání citové pouto a že je pro druhého důkazem opravdové lásky. Trvání vztahu má pro pár hodnotu jen tehdy, pokud partner i nadále uspokojuje toho druhého tak, jak očekával.“¹²¹ Představa trvalého svazku v podobě manželství je tedy pro partnery svazující a omezující jejich svobodu. Mnohdy mohou mít také představy partnerů o manželství spíše povahu iluzí nebo mýtů.¹²² Ve jménu individuální svobody se navíc v současné době lidé snaží stále více ovlivňovat svůj život, a to někdy až způsobem nepřiměřeným přirozenému vývoji (eutanázie, estetická chirurgie, umělé přerušování těhotenství apod.). Tato snaha se projevuje jak u jednotlivců a rodin, tak i v celé společnosti.¹²³ Etické normy a pravidla, které určují vhodnost či nevhodnost jednání jednotlivce a společnosti, se postupně mění a uvolňují. V dnešní době je přijatelné to, co pro naše předky bylo nepřijatelné nebo trestné. Na druhé straně jsou ovšem pro současnou společnost některé aspekty historie zcela neakceptovatelné. Existence tělesných trestů, zneužívání dětí a zvířat, znásilňování či právo první noci pro nás znamenají stejně nepřijatelnou představu, jako byla pro naše prarodiče možnost antikoncepce, rozvodu či legitimita registrovaného homosexuálního svazku. Tento vývoj vychází i z předpokladu, že naši předkové měli mnohem méně individuální svobody a možností a tudíž neměli příliš prostoru a příležitostí k rozhodování.¹²⁴ Podle sociologa F. Singlyho převládá v dnešní

¹¹⁹ Národní zpráva o rodině, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR 2004

¹²⁰ Výrost Jozef, Slaměnik Ivan, *Aplikovaná sociální psychologie*, s. 239–242

¹²¹ Simota David, *Rodina, manželství a kohabitace*, www.e-polis.cz (4. 3. 2007)

¹²² Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 131–133

¹²³ Singly Francois de, *Sociologie současné rodiny*, s. 2

¹²⁴ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 131–133

době hodnotový systém vyzdvihující autonomii a snižující hodnotu symbolického dědictví. To se projevuje i v odmítání instituce manželství. Muži i ženy chtějí zůstat sami sebou i ve svém osobním životě.¹²⁵ Nicméně paradoxně došel Singly ve svých výzkumech k závěru, že rozmanitost strukturálních podob dnešní rodiny a menší stabilita manželského života nesmí vést společnost k mylné diagnóze, že dnešní mladí lidé dávají přednost svobodnému nepartnerskému životu. Pro většinu dospělých lidí je podle něj i nadále ideálem život v páru. Dnešní individualismus a touha po osobním uspokojení rodinu značně destabilizoval, ale nedokázal ji učinit zcela zbytečnou a nepotřebnou. Žít partnerským životem je pro každého z partnerů stále důležitým procesem vytváření smysluplného celku.¹²⁶

6. 6 Změna žebříčku hodnot v dnešní postmoderní společnosti

V současné době se vede intenzivní diskuse o tom, zda-li se ve společnosti rozvolnila či přímo ztratila orientace k tradičním hodnotám. Ve vyhrocenějších komentářích se hovoří i o absenci morálky. Doc. Plaňava ve své knize pojednávající o vývoji rodin a manželství v naší společnosti píše, že přesnější by bylo konstatovat, že hodnotové zaměření se spíše posunulo, než zcela proměnilo. Dnes se setkáváme s jinými akcenty a preferencemi než například před sto lety. Současný člověk již nepovažuje za nutné investovat čas, peníze a energii do něčeho, co bylo považováno našimi předky za důležité. Dnešní žebříček hodnot je odlišný od žebříčku hodnot našich prarodičů. Plaňava dále dodává, že naši předkové ani nemohli přikládat hodnotu něčemu, co v jejich době vůbec neexistovalo, popřípadě bylo dostupné velmi malé skupině lidí.¹²⁷ Tento posun v chápání žebříčku hodnot, přestože je částečně zapříčiněný přirozeným vývojem, se zajisté odrazil a dále odráží v rodinách, manželstvích a mezilidských vztazích vůbec. Posun v nazírání tradičních hodnot a celková změna životního stylu se staly prakticky nutností, která přirozeně souvisí s dnešní dobou, jež bývá častokrát označována jako doba postmoderní. Co si lze pod tímto termínem představit? Spektrum možností je velice široké. Postmoderní charakter lze přisoudit mnoha oblastem, např. filosofii, kultuře, vědě apod. Definici postmodernismu nalezneme i v *Sociologickém slovníku*.¹²⁸ Jako postmoderní je charakterizováno vše, co směřuje proti dosud převládajícímu pojetí pravdy, a tudíž se to vymyká tradičním, obecně přijímaným kritériím a normám, přičemž tyto kritéria a normy jsou založeny na tradičních obecně přijímaných konvencích. Základním prvkem postmodernismu se stala pluralita názorů. Podle slov

¹²⁵ Singly Francois de, Sociologie současné rodiny, s. 3

¹²⁶ Singly Francois de, Sociologie současné rodiny, s. 3

¹²⁷ Plaňava Ivo, Manželství a rodiny, s. 130

¹²⁸ Jandorek Jan, Sociologický slovník, s. 188

doktora Skoblíka je právě dnešní doba typická tím, že zanikají jednotící ideje. Tyto ideje ztratily na přesvědčivosti a tím přišly i o šanci na všeobecné přijetí.¹²⁹ Skoblík říká: „Kulturní jednotu vystřídal radikální pluralita.“¹³⁰ Tato názorová pluralita má za následek příliv nejrůznějších podnětů, zprostředkovaných zejména médií, ovlivňujících chování jedince. Tato názorová pluralita předkládá společnosti jakýsi vzorec chování, který se zakládá především na přítomném prožitku „vše jen příjemné, tady a teď“. Tento moment podle Skoblíka vede člověka k upnutí se na přítomnost a následně ke ztrátě vztahu k minulosti. Tím se vytrácí jakýkoliv vztah k tradicím, což má za následek zároveň i nesmyslnost existence perspektivy a smyslu budoucnosti. Skoblík tuto myšlenku rozvíjí ještě dál a poukazuje zároveň i na hledání jiné formy útěchy. Touto novou útěchou se stává např. konzumismus v podobě víkendových návštěv hypermarketů. Je nutné zmínit, že dnešní konzumismus se projevuje i v mezilidských vztazích. A to jak ve slabé schopnosti navázat trvalý vztah ve smyslu darující se lásky, tak i tuto lásku přijmout bez pocitu přílišné svázanosti. Typickou formou lásky se pak stává dočasný vztah založený na vlastní svobodě, který nemá perspektivu manželského svazku.¹³¹

6. 7 Etický relativismus

Na otázku, zda-li dnes ještě existují nějaké všeobecně přijímané hodnoty, doktor Skoblík odpovídá: „Jestliže ano, je třeba sáhnout do hustého roští relativismu.“¹³² Díky dnešnímu relativismu lze na hodnoty pohlížet pouze v duchu *secundum quid*, tj. v závislosti na něčem. Tím se hodnoty relativizují a ztrácejí svůj univerzální rozměr.¹³³ Slovo relativismus je odvozeno od latinského slova *refero* (doslova „nesu zpět“). Vzhledem k významu slova relativismus se používá termín vztahují nebo přiřazují. Mluví-li se tedy o etickém relativismu, mluví se o vztahování v etické oblasti.¹³⁴ Josef Ratzinger výstižně charakterizoval atmosféru dnešní společnosti ve své poslední kardinálské promluvě. Dnešní doba je podle něj pod diktaturou relativismu. Tento relativismus neuznává nic obecně platného a za rozhodující měřítko jednání jsou považovány jen vlastní přání a tužby. Nutno podotknout, že tato přání jsou časově a prostorově proměnlivá. Tento vliv nazval Ratzinger diktaturou proto, že relativismus ovlivňuje každého člověka a celá naše společnost je jím prostoupena. Člověk je tímto tlakem ovlivňován ve svém každodenním životě. Ratzingerova

¹²⁹ Skoblík Jiří, Perspektivy přijetí křesťanské etiky současnou společností, www.ktf.cuni.cz (21. 2. 2007)

¹³⁰ Tamtéž

¹³¹ Tamtéž

¹³² Skoblík Jiří, Nepodkopávat společné hodnoty, www.ktf.cuni.cz (21. 2. 2007)

¹³³ Tamtéž

¹³⁴ Skoblík Jiří, Etický relativismus, přednáška 23. 2. 2006, kostel sv. Jiljí v Praze

promluva by se dala charakterizovat jako jakýsi varovný signál upozorňující dnešní společnost na nebezpečí před absolutizací proměnlivosti, která vychází z nestálosti lidských přání.¹³⁵ Dnešní relativismus je tedy úzce spojen již se zmiňovaným postmoderním charakterem doby, kdy se lidé, zpochybňující všeobecně platné pravdy dokázané rozumovým úsilím, snaží dívat za hranice rozumu a jejich vzorce chování dostávají holistický¹³⁶ charakter. V knize *Úvod do postmodernismu*¹³⁷ se hovoří o holistickém rozměru, nesoucím v sobě integraci všech složek osobního života, tedy složky citové, intuitivní a poznávací. Každý člověk je v postmoderní době ovlivňován nějakým společenstvím. Může se jednat o rodinu, školu, práci či politickou stranu. Toto společenství ho vede k určitému způsobu pochopení a pohledu na pravdu. Z této myšlenky vyplývá i fakt, že jakákoli pravda nebo názor jedince je relativní a závisí tak na konkrétním výkladu a přijetí lidského společenství, ze kterého jedinec vychází. Tento pluralitní, relativizující prvek, který je přítomný v každé liberální demokratické společnosti, má za následek existenci mnoha pravd a názorů, které se navzájem leckdy i vylučují. Relativizace pravdy a etických hodnot, podporovaná zejména mediálně, může mít za následek i jakousi totalitní sugesci společenského názoru, která nepřipouští jiný názor, než ten mediálně prezentovaný, a to pod sankcí společenských postihů nejen mravních, ale i právních.¹³⁸ Skoblík ve své promluvě, reagující na Shüsselův rozhovor s prezidentem Bushem o boji proti terorismu, hovoří o nenápadném, ale účinném mediálním tlaku, který se ve společnosti může projevit například politickým prosazováním práv různých menšin. Podle Skoblíka není prosazování práv menšin nikterak špatné, naopak menšiny mají právo uplatňovat spravedlivé nároky. Nebezpečí však spatřuje v momentu, kdy se s prosazováním myšlenky menšinové kultury objeví ve společnosti tendence zamítnutí tzv. většinové kultury.¹³⁹ Doktor Skoblík říká: „Na pozadí sporu o relativismus je nejen zkušenost se složitostí životních situací, ale především značná citlivost současného člověka na ohrožení jeho svobody zásadou vždycky či nikdy.“ V tomto případě člověk ztrácí prostor pro rozhodování o svém vlastním životě. Současný člověk připouští zásadu pravidla ano nebo ne, kdy mu je nechán dostatečný prostor pro svobodné rozhodování.¹⁴⁰ Etický relativismus se tedy úzce dotýká i svobodného rozhodování člověka, do něhož by bezesporu měla patřit svobodná a beznátlaková volba životního partnera.

¹³⁵ Skoblík Jiří, Etický relativismus, přednáška 23. 2. 2006, kostel sv. Jiljí v Praze

¹³⁶ Holistický znamená vztahující se k celku, tj. jde o zdůraznění celistvosti živého organismu. Hartl Pavel, Hartlová Helena, Psychologický slovník, s. 192

¹³⁷ Grenz Stanley, Úvod do postmodernismu, www.sds.cz (17. 6. 2007)

¹³⁸ Skoblík Jiří, Nepodkopávat společné hodnoty, www.ktf.cuni.cz (21. 2. 2007)

¹³⁹ Skoblík Jiří, Nepodkopávat společné hodnoty, www.ktf.cuni.cz (21. 2. 2007)

¹⁴⁰ Skoblík Jiří, Etický relativismus, přednáška 23. 2. 2006, kostel sv. Jiljí v Praze

7. RIZIKOVÉ FAKTORY PŘI VSTUPU DO MANŽELSTVÍ

7.1 Faktory předem předvídatelné

Lze předpokládat, že v každém manželství se během jeho trvání objeví napětí, potíže i krize. Ty faktory, které lze detekovat v den svatby či dříve, je možné považovat za tzv. rizikové pro manželské soužití. Při existenci těchto faktorů je možné předvídat závažné potíže v průběhu manželství a tím zvýšenou pravděpodobnost jeho rozpadu.¹⁴¹ Na základě výzkumů doc. Plaňavy¹⁴² a závěrů manželských poradců V. Capponiové a T. Nováka¹⁴³ lze uvést následující nejfrekventovanější faktory, které zvyšují možnost vzniku krizové situace uvnitř manželského páru.

Rizika soužití i adaptační potíže v manželství se zvyšují, jestliže:¹⁴⁴

- Prostředí původních rodin partnerů se od sebe výrazně liší co do úrovně vzdělání, životního stylu, socioekonomického statutu či náboženské víry.
- Partneři pocházejí z inkompatibilní sourozenecké konstelace. To, v jakém pořadí se dítě v rodině narodí, zda je prvorozené, druhorozené, nejmladší či jedináček, ovlivňuje určitým způsobem jeho život. Pokud je tedy např. jeden z partnerů jedináčkem a druhý pochází z rodiny s více sourozenci, budou mít partneři obtížnější výchozí pozici než např. partneři, jejichž rodiny si byly svou strukturou podobné.¹⁴⁵
- Po sňatku bydlí manželský pár u rodičů jednoho z partnerů nebo naopak velmi daleko.
- V primárních rodinách partnerů jsou neslučitelné modely rodových rolí: jeden partner mohl například vyrůstat v rodině s patriarchálním rozdělením rolí, druhý s matriarchálním apod.
- Manželství rodičů je snoubenci percipováno jako nestabilní, nevydařené.
- Jeden či oba partneři považují své dětství nebo dospívání za mimořádně složité a nešťastné období.
- U jednoho, případně u obou partnerů, přetrvávají dlouhodobě konfliktní až nepřátelské vztahy s rodiči či sourozenci.
- Partneři žijí v nevyhovující bytové situaci.
- Jeden či oba partneři jsou výrazně emočně, finančně či materiálně závislí na

¹⁴¹ Plaňava Ivo, Manželství a rodiny, s. 193

¹⁴² Plaňava Ivo, Manželství a rodiny, str. 193

¹⁴³ Jak založit nespokojené manželství, www.doktorka.cz (18. 2. 2007)

¹⁴⁴ Plaňava Ivo, Manželství a rodiny, s. 194

¹⁴⁵ Leman Kevin, Sourozenecké konstelace, s. 17–20

rodičích.

- Rozhodujícím motivem k uzavření manželství je přání co nejrychleji odejít z rodičovského domova.
- Určujícím motivem sňatku je nechtěná gravidita.
- Jeden či oba partneři usilují vstoupit do manželství bezprostředně po nějakém velkém životním zklamání. Hlavním motivem sňatku je tedy snaha o naplnění prázdného či neuspokojeného života.
- Svatba se má konat bez účasti rodičů a navzdory jejich přetrvávajícímu odporu.
- Uzavření manželství nastalo dříve než půl roku od vzniku známosti nebo naopak později než tři roky od zasnoubení.
- V den svatby je ženichovi méně než 20 let nebo nevěstě méně než 18 let.
- Jeden nebo druhý z partnerů uzavírají první sňatek ve věku od třiceti let výše.
- Věkový rozdíl činí 15 a více let (pro uzavření racionálního sňatku je žádoucí spíše věková homogamie).¹⁴⁶
- U jednoho či obou partnerů se projevují abnormní až psychopatické rysy osobnosti (paranoidita, nezdrženlivá agresivita, některý druh závislosti apod.).
- Základní hodnotou partnerů je vzájemná erotická přitažlivost. Sexuální souhra je absolutizována a dvojice se domnívá, že na základě erotické přitažlivosti vybuduje porozumění ve všech oblastech společného života.
- Hlavním důvodem volby partnera se stává příslušenství k určité sociální skupině, např. umělecké, sportovní, vědecké apod.
- Rozhodnutí uzavřít manželství pochází z nutnosti a pocitu neuspokojeného dosavadního svobodného stavu. Jde o jakýsi útěk. Cílem tedy není založení rodiny, ale spíše řešení osobního problému.
- Manželství je uzavřeno navzdory rozdílné sexuální orientaci partnerů.

7. 2 Duševní a ekonomicko-profesní nezralost

Za jeden z rizikových faktorů, který může vést k rozpadu manželství, lze považovat rozdílný časový interval mezi obdobím biologické dospělosti, tj. schopností zplodit dítě, a obdobím sociálně psychologické dospělosti, tj. připraveností toto dítě zodpovědně vychovávat.¹⁴⁷

David Simota ve svém článku *Rodina, manželství a kohabitace* poukazuje na fakt, že k naplnění rodinných funkcí nestačí jen způsobilost fyzické reprodukce. Stejně nutné je i

¹⁴⁶ Simota David, *Rodina, manželství a kohabitace*, www.e-polis.cz (4. 3. 2007)

zabezpečení sociální způsobilosti. V tomto nepoměru spatřuje Simota nejpravděpodobnější důvod ke strachu a nechuti dnešní mladé generace uzavírat manželství.¹⁴⁸ Také doc. Plaňava se o tomto jevu zmiňuje ve své knize *Manželství a rodiny*.¹⁴⁹ Hovoří nejen o rozdílném časovém intervalu mezi biologickou a psychologickou zralostí, ale zároveň i mezi zralostí ekonomicko-profesní. Tento jev lze nejvíce vysledovat u absolventů vysokých škol, jejichž počet narůstá. Do oblasti sociálně psychologické zralosti patří i rozhodnutí k přijetí zodpovědnosti za svůj vlastní život, na které pak navazuje zralost ekonomicko-profesní. Tato zralost je ovšem značně ovlivněna mnoha faktory. Za jeden z nejdůležitějších je dnes považována možnost vlastního bydlení. Nedá se zde stoprocentně eliminovat vliv lidského faktoru (individuální schopnosti, rodinné zázemí atd.), ale z velké části tato situace záleží na sociální politice konkrétní jednotlivé země. V České republice je pro mnoho mladých lidí v dnešní době velice obtížné bytovou situaci s úspěchem řešit. Tím se tedy prodlužuje období, kdy jsou mladí lidé finančně závislí na svých rodičích. Toto období může být podle slov docenta Plaňavy i „v konfliktu s již dokončenou emoční a postojovou emancipací.“¹⁵⁰ Sociální zralost, která je podle *Psychologického slovníku*¹⁵¹ „běžně dosahovatelná kolem 20. roku života a je charakteristická rozvinutým rozumovým vývojem, vyhraněnými zájmy a názory, citovou vyzrálostí, sebejistotou a sebeúctou, samostatností v rozhodování a připraveností přebírat zodpovědnost,“ je tedy zákonitě ve střetu se zralostí ekonomicko-profesní, neboť průměrný věk ukončení vysokoškolských studií je kolem dvacátého pátého roku.

7.3 Chybný výběr partnera

Pravděpodobnost zásadních problémů ve vztahu se podle Plaňavy zvyšuje tím více, čím více jeden z partnerů od svého protějšku očekává, že se mu stane jakýmsi korektorem dřívějších deficitů či dokonce laickým terapeutem zranění pocházejících z jeho dětství nebo dospívání.¹⁵² Existuje zajisté mnoho faktorů a tlaků majících vliv na výběr partnera. Jedná se o sociálně psychologické determinanty vycházející z osobnosti jedince či faktory vzniklé za jeho života, nebo o kulturně-sociální vlivy, které jsou proměnné a podléhají tlaku okolí (např. dnes hojně diskutovaný vliv médií). Při hledání příčin dysfunkčního výběru partnera je třeba se zaměřit již na období dětství a dospívání daných jedinců. Právě v období dětství a

¹⁴⁷ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 129

¹⁴⁸ Simota David, *Rodina, manželství a kohabitanace*, www.e-polis.cz (4. 3. 2007)

¹⁴⁹ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 127–129

¹⁵⁰ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 129

¹⁵¹ Hartl Pavel, Hartlová Helena, *Psychologický slovník*, s. 708, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X

¹⁵² Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 179

dospívání se formují nevědomé i vědomé koncepce výběru partnera. Zvláště z deficitních až traumatizujících zážitků se pak často odvíjejí různá nevědomá očekávání a projektivní identifikace.¹⁵³ Právě z určitých očekávání, vycházejících ze zkušenosti a kontaktů s vrstevníky v daném období, pramení preference určitých typů partnerů. Významnou roli zde hrají první milostné úspěchy i zklamání. Nicméně tuto teorii nelze považovat za všeobecně platnou ani za postačující výklad determinant úspěšného či neúspěšného partnerského soužití.¹⁵⁴

¹⁵³ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 178

¹⁵⁴ Tamtéž

8. VLIV KRIZE INSTITUCE MANŽELSTVÍ NA RODINNÉ USPOŘÁDÁNÍ

8. 1 Rozvodovost

O podobách krize instituce manželství již byla zmínka v páté kapitole, především v části věnující se statistickým a faktickým ukazatelům, které o krizi instituce manželství svědčí. Jedním z nejzávažnějších a nejviditelnějších projevů krize je bezpochyby vysoká rozvodovost, a to i proto, že se nedotýká pouze rozcházejícího se páru, ale ve větší části případů i nezletilých dětí, které v rodině rozvádějících se manželů vyrůstají a jejichž budoucí život je rozpadem manželství rodičů trvale ovlivněn. Zopakujeme-li krátce fakta ze statistik, můžeme konstatovat, že rozvodovost v posledních desetiletích narostla v České republice přibližně čtyřnásobně, přičemž dvě třetiny z rozvádějících se manželství jsou manželství s nezletilými dětmi. Na dvě uzavřená manželství u nás připadá přibližně jeden rozvod a téměř 30 % manželství se rozpadá v prvních letech svého trvání. Ze statistik rovněž vyplývá, že míra rozvodovosti závisí na vzdělání manželů.¹⁵⁵ Více než dvojnásobně častěji se rozvádějí páry, kde partneři mají základní nebo střední vzdělání, naopak u párů s vysokoškolským vzděláním je rozvodovost nižší. O rozvod žádají častěji ženy než muži, z čehož ovšem nelze vyvozovat, že by měly ženy menší zájem na udržení manželství. Příčinu lze vidět spíše v tom, že ženy nechtějí pokračovat ve vztahu, který považují za neproduktivní, a navíc se snaží dosáhnout finančního zabezpečení pro své děti ve formě alimentů.¹⁵⁶ Podle psychologa Petra Šmolky se muž odhodlá k rozvodu teprve tehdy, pokud intenzivně vnímá reálnou možnost jiného, lepšího způsobu života mimo manželství, zatímco ženě stačí jako důvod k rozvodu fakt, že jí něco podstatného v manželství chybí – a to bez ohledu na případnou budoucnost.¹⁵⁷ Sledujeme-li rozvodovost v České republice v evropském kontextu, můžeme říci, že Česká republika patří k zemím s vyšší mírou rozvodovosti. Vysokou rozvodovost nalezneme také například ve Velké Británii a ve skandinávských zemích, výrazně nižší rozvodovost je naopak v Řecku, Itálii, Bulharsku nebo Polsku.¹⁵⁸ Sociolog Možný cituje ve své knize¹⁵⁹ anglického historika Lawrence Stonea, který tvrdí, že instituce manželství dosáhla nejvyšší stability za dobu své existence v polovině 20. století. Například v USA v roce 1955 trvalo průměrné manželství 31 let a to i přes skutečnost, že přibližně jedna třetina všech manželství zanikla rozvodem. V minulosti byla délka trvání manželství kratší, přestože manželství končilo téměř výhradně smrtí

¹⁵⁵ Možný Ivo, Česká společnost, s. 44–47

¹⁵⁶ Pohyb obyvatelstva v České republice, s. 86

¹⁵⁷ Šmolka Petr, Muž a žena – návod k použití, s. 119

¹⁵⁸ Možný Ivo, Česká společnost, s. 47

jednoho z partnerů – například v Anglii 17. až 18. století trvalo průměrně manželství 17 až 18 let. Kratší doba trvání manželství v minulosti je pochopitelně dána nižší průměrnou délkou života, avšak přesto podle Stonea není moderní instituce rozvodu ničím jiným než funkcionální náhražkou smrti.¹⁶⁰ Rozvodovost se stala natolik rozšířeným fenoménem, že se od 60. let v anglosaských zemích a od konce 80. let i u nás rozvíjí tzv. rozvodová a porozvodová terapie, a to jako relativně samostatná odborná disciplína. Rozvod není jen jednorázovým právním aktem fakticky ukončujícím manželství (přestože i samotný tento proces může trvat několik let), avšak podle odborníků lze průběh předrozvodového, rozvodového a porozvodového dění rozčlenit do čtyř etap, kterými jsou:¹⁶¹

- protahovaná manželská krize s narůstajícím rozvodovým potenciálem;
- rozvodové rozhodování a rozhodnutí;
- samotné rozvodové jednání;
- dokončení manželské separace, a to jak psychologické, tak i prostorové, a utváření porozvodového životního stylu.

Z uvedeného členění vyplývá, že celý rozvodový proces zahrnuje velmi často relativně dlouhé období, které ovlivňuje život nejen rozvádějících se manželů a jejich dětí, ale často i život nejbližšího okolí, především širší rodiny. Závažným způsobem se rozpad rodiny dotýká zejména dětí v rodině vyrůstajících, avšak odborníci varují před dvěma extrémními postoji: jedním z nich je názor, že rozvod rodičů je pro děti frustrující a traumatizující událostí s nezvratnými následky pro celý jejich další život, přičemž zvyšuje riziko, že i budoucí manželství dětí skončí rozpadem. Druhým extrémním postojem je bagatelizace rozvodu i jeho důsledků a podceňování vnímavosti dětí k rozvodové situaci. Odborníci považují z hlediska současného poznání za adekvátní následující postoj: Rozpad manželství, ve kterém je jedno nebo více dětí, je situací zátěžovou a frustrující, přičemž u dětí je ohrožována zejména potřeba bezpečí a jistoty. Všichni zúčastnění, včetně dětí, se musí vyrovnat s významnou životní ztrátou. Důsledky této náročné situace a relativně dlouhodobého procesu mohou být pro děti jak nevratné, tak pouze přechodné. Vše je závislé na průběhu rozvodu, délce trvání rozvodového procesu a především na chování a jednání rodičů jak v průběhu rozvodu, tak v období po něm.¹⁶² V České republice řeší otázku rozvodů Zákon o rodině z roku 1963,¹⁶³ který byl pochopitelně v průběhu let několikrát novelizován. Nejvýznamnější a nejrozsáhlejší novela byla podle slov odborníka na danou

¹⁵⁹ Možný Ivo, Česká společnost, s. 47

¹⁶⁰ Stone Lawrence, *The Family, Sex and Marriage in England 1500–1900*, s. 46

¹⁶¹ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 156

¹⁶² Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 168–169

¹⁶³ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ze dne 4. 12. 1963

tematiku JUDr. Jana Macha provedena v roce 1998.¹⁶⁴ Tato novela do zákona přinesla některé moderní prvky osvědčené v jiných evropských státech, přesto však nepředstavuje komplexní řešení rozvodové problematiky. Na základě současných zkušeností i dalšího vývoje bude tedy zřejmě třeba zpracovat zcela nové právní řešení dané tematiky. O tomto faktu svědčí i stále častěji medializované případy vleklých sporů rozvádějících se či rozvedených rodičů, kterými trpí právě jejich děti, a to často i několik let, přičemž naše legislativa nemá dostatek prostředků k účinnému a pro dítě šetrnému řešení. V současné době může rozvod v České republice proběhnout prakticky dvěma způsoby. Pro jednodušší způsob je nutné, aby mezi sebou manželé uzavřeli dohodu o úpravě poměrů k nezletilým dětem, dohodu o vypořádání majetku, o bydlení po rozvodu, případně o výživném pro druhého manžela. V takovém případě pak soud většinou nezkoumá důvody rozpadu manželství a rozvodové řízení může proběhnout poměrně rychle a bez větších problémů. Tato varianta je samozřejmě možná pouze v případě, že oba manželé s rozvodem souhlasí a jsou schopni potřebné dohody uzavřít. Druhý způsob rozvodu je pak nutno použít v případě, že jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí a manželé nejsou schopni uzavřít potřebné dohody. V tomto případě pak může dojít k situaci, kdy po rozvodu čeká manžele ještě několik dalších soudů, které řeší sporné body rozvodového řízení, jako je např. vypořádání majetku, návštěvy dětí u druhého rodiče apod. JUDr. Mach uvádí z vlastní praxe několik případů, kdy soudní spory spojené s rozvodem trvaly dokonce více než deset let po rozvodu manželství. Tyto spory jsou nejen psychicky, ale i finančně velmi náročné a často se nepřátelství rodičů, které obvykle během soudních sporů ještě narůstá, negativně přenáší i na děti. Je tedy velkou výhodou, pokud se manželům podaří uzavřít potřebné dohody ještě před zahájením rozvodového řízení.¹⁶⁵

8. 2 Nevlastní rodiny

Dalším z projevů krize instituce manželství je narůstající počet nevlastních rodin. Jak již bylo uvedeno v kapitole *Statistika a fakta*, vysoké procento rozvádějících se manželských párů má jedno nebo více dětí.¹⁶⁶ Např. v roce 2000 čtvrtina těch, kteří u nás vstupovali do manželství, nečinila tento krok poprvé. Každý sedmý vstupující do manželství tak činil dokonce již potřetí, každý padesátý dokonce nejméně po čtvrté.¹⁶⁷ Z vysokého počtu rozváděných manželství s dětmi a z počtu opakovaných sňatků vyplývá, že nevlastní rodiny

¹⁶⁴ Smith Heather, Děti a rozvod, s. 161

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 161–166

¹⁶⁶ Pohyb obyvatelstva v České republice, s. 105

¹⁶⁷ Pohyb obyvatelstva v České republice, s. 86–87

se stávají stále obvyklejší formou rodinného uspořádání. Odborná literatura rozlišuje několik druhů nevlastních rodin (pro jejich specifikaci používá anglické termíny):¹⁶⁸

Remarried families – alespoň jeden partner již žil v manželském svazku a může (ale nemusí) mít z tohoto svazku vlastní děti.

Stepfamilies – alespoň jeden partner již žil v manželském svazku, má z něj jedno nebo více dětí a znovu se ožení či vdá, přičemž děti z předchozího manželství má ve své péči.

Blended, dual families – oba partneři již mají za sebou předchozí manželství, po vzniku nové rodiny do ní přivedou děti z předchozího manželství.

Stepfather families – nejčastější typ nevlastních rodin – rodinu tvoří žena s dětmi z prvního manželství a nevlastní otec.

Mohlo by se zdát, že nevlastní rodina bude představovat problém především pro děti, které se v ní vlivem různých okolností (nejčastěji rozvodem a opětovným sňatkem jednoho z rodičů) ocitly. To je jistě fakt, avšak nevlastní rodina představuje komplikované prostředí i pro samotný manželský pár, který novou rodinu založil. Struktura nevlastní rodiny je totiž jiná, než je tomu u páru bezdětného. V rodině jsou od počátku přítomny děti, což pro manžele znamená značná omezení, jako je nedostatek soukromí nebo nedostatek času a prostoru pro upevňování vzájemného pouta a solidarity. Děti se mohou cítit ostrčené, protože jejich vlastní rodič věnuje podstatnou část svého času a energie novému partnerovi. To často vede k tomu, že děti začnou na nevlastního rodiče žárlit, což následně může vyvolávat pocity viny u rodiče vlastního. Důsledkem toho pak nemají manželé dostatečný prostor k rozvoji a upevňování svého vzájemného vztahu. Psychologové rodičům, kteří se ocitli v této situaci, radí, aby se pokoušeli realizovat určité akce (např. výlety) bez dětí, a to bez výčitek svědomí, že své děti zanedbávají, neboť naopak upevňováním svého vzájemného vztahu vytvářejí lepší a zdravější rodinné prostředí i pro své děti.¹⁶⁹ Nejproblematičtější aspektem života nevlastní rodiny je ovšem samotné rodičovství, a to jak v počátku vzniku rodiny, tak i později. Nevlastní rodič se dostává do velmi složité situace. Často zcela bez přípravy a bez předchozích zkušeností získává roli otce nebo matky, navíc musí svůj vztah s dětmi budovat prakticky od nuly. Nově vzniklá rodina představuje pochopitelně určitý stres pro všechny její členy, nedá se tedy předem odhadnout, jak se budou vztahy v této rodině vyvíjet. Nevlastní rodičovství je navíc zatíženo určitým sociálním stigmatem. V jedné ze studií zabývajících se tématem nevlastních rodin¹⁷⁰ jsou uvedeny dva základní mýty či předsudky:

¹⁶⁸ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 137–138

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 141–142

- *mýtus zlé macechy*
- *mýtus okamžité lásky*

Přestože „mýtus zlé macechy“ je znám především z pohádek, a to v různých dobách i kulturách, stále se promítá i do vnímání společnosti a pozice nevlastní matky (nevlastního otce) s sebou tedy nese určitou negativní nálepkou. Druhým extrémem je pak „mýtus okamžité lásky“. Ten vyjadřuje všeobecné očekávání, že nevlastní rodič bude ihned a automaticky své nevlastní děti milovat a naopak i děti budou okamžitě milovat svého nového rodiče. Odborníci varují před tím, že oba mýty mohou pro nového rodiče představovat určitý stres – rodič jistě nechce být vnímán jako „zlý“ nebo jako „vetřelec“, na druhou stranu může být zaskočen svými protichůdnými a ne vždy pozitivními pocity k dětem a tím podléhá dojmu, že nesplňuje očekávání společnosti a nezvládá svou novou roli.¹⁷¹ Odborníci se shodují v názoru, že nevlastní rodič se má v první fázi snažit fungovat především jako rádce a přítel a odpovědnost za výchovu dětí má přenechat rodiči biologickému. Aktivnější rodičovství pak může ze strany nevlastního rodiče nastoupit později, a to nejlépe ve chvíli, že je již dětmi přijímán a respektován.¹⁷² Situace nevlastní rodiny je také závislá na tom, zda jsou v rodině děti malé, pubescenti¹⁷³ či adolescenti.¹⁷⁴ Je-li v rodině malé dítě, obvykle přijme nového dospělého poměrně snadno, a to zvláště v případě, má-li k němu nevlastní rodič pěkný vztah. Větší problémy při sžíváním s novým rodičem budou mít pubescenti, neboť oni sami hledají vlastní identitu a mají tendenci k větší kritičnosti a k radikálním soudům. U adolescentů by měla být situace snazší, protože ti již nepotřebují tolik přímé rodičovské péče a jsou již méně závislí na rodině. Problém zde může nastat v případě, snaží-li se nevlastní rodič příliš uplatňovat svou autoritu či se snaží o rychlé sblížení. Klíčovou záležitostí pro úspěšné fungování nevlastní rodiny je pak ve všech případech vytvoření nových rodinných pravidel, které dle odborníků trvá dva až čtyři roky.¹⁷⁵ Utváření rodinné identity v nevlastních rodinách je tedy poměrně dlouhodobý proces, do kterého navíc zasahuje mnoho impulzů z vnějšku. Především je obvykle dítě v pravidelném kontaktu s nepřítomným biologickým rodičem a v případě, že tomu tak není, má živé vzpomínky na původní rodinu, které konfrontuje se situací v rodině nové. Rodina

¹⁷⁰ Gilbert, Kathleen R. (ed.), *Marriage and family* 96/97, s. 216–221

¹⁷¹ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 138–139

¹⁷² Tamtéž, s. 142

¹⁷³ Pubescence – období přeměny dítěte na biologicky zralého dospělého schopného sexuální reprodukce. Jedná se o období pohlavního dospívání provázeného kritičností, kolísáním nálad a pocity nejistoty a sebedoceňování. Dochází k postupnému vývoji sekundárních pohlavních znaků. U nás obvykle mezi 12. a 15. rokem života jedinice. Hartl Pavel, Hartlová Helena, *Psychologický slovník*, s. 491

¹⁷⁴ Adolescence – životní fáze navazující na pubescenci (obvykle mezi 14. a 22. rokem života). Ze sociologického hlediska se jedná o období přebírání role dospělého, zapojování se do života společnosti a definování vlastní sociální pozice. V tomto období dochází u jedinice k plnému rozvoji jeho sexuality a k celkovým změnám organismu. Jandourek Jan, *Sociologický slovník*, s. 13

musí být také připravena na nečekané změny, kdy do plánů rodiny zasahuje druhý biologický rodič (např. požadavkem, aby s ním dítě strávilo víkend) či širší rodina (vlastní i nevlastní prarodiče apod.). Pro členy nevlastní rodiny je tedy velmi důležité, aby se naučili akceptovat větší proměnlivost a pestrost života.¹⁷⁶ Přestože fungování nevlastních rodin je složitější než fungování rodin vlastních, může být život v těchto rodinách paradoxně bohatší.¹⁷⁷ Navíc je vedle problémů nutné vidět i pozitiva, která dětem život v nevlastní rodině přináší: děti se učí modelu mnohočetných rolí, mohou vidět své rodiče šťastnější než dříve, učí se přizpůsobovat, celkově může být ovzduší v nové rodině přátelštější a láskyplnější než v rodině původní. Přestože tedy založení nevlastní rodiny znamená zvýšení stresu, je zároveň příležitostí k osobnostnímu růstu všech členů nové rodiny.¹⁷⁸ Zajímavé shrnutí k fungování nevlastních rodin můžeme nalézt v knize *Psychologie rodiny*:¹⁷⁹

„Rodiče by měli pochopit přirozenost rozporuplných pocitů svých dětí v době kolem vzniku nevlastní rodiny. Jestliže je dokážou chápat, je to dobrý předpoklad pro řešení budoucích problémů.

Rodič dětí by měl respektovat, že jeho nový partner nemusí nutně milovat jeho děti od počátku. Silný partnerský vztah je zásadní pro úspěšné fungování nevlastní rodiny, ale nemůže být podmiňován láskou nevlastního rodiče k nevlastním dětem a záviset na něm. Pro tento problém neexistuje rychlé efektivní řešení, je to otázka času, jelikož do důvěry a intimity nelze nutit.

Vztahy mezi rodiči a dětmi a vztahy mezi partnery nelze srovnávat (chybou jsou např. výčitky následujícího typu: „Máš raději děti než mě.“). Jsou to vztahy kvalitativně jiné: děti jsou na rodičích závislé, láska je – v ideálním případě – bezpodmínečná, kdežto vztah k partnerovi je otázkou osobní volby.

Na nevlastních rodinách vidíme důležitost dyadických vztahů (*one-on-one relationships*). Jednotlivé vztahy mezi členy rodiny musí být vyživovány, kultivovány, je třeba plánovat společný čas. Zdraví rodiny jako celku závisí podstatně na kvalitě vztahů mezi členy rodiny. Není vhodné zjednodušovat a schematizovat celou problematiku. Životních zkušeností nevlastních rodin, jakož i příčin jejich úspěchů a neúspěchů je nepřehledné množství.“

8. 3 Neúplné rodiny

Přibližně každá dvacátá rodina je tvořena pouze jedním rodičem s dítětem či dětmi, přičemž

¹⁷⁵ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 142

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 143–144

¹⁷⁷ Gilbert, Kathleen R. (ed.), *Marriage and family 96/97*, s. 210–215

¹⁷⁸ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 144–145

v šesti případech ze sedmi je tímto osamělým rodičem žena, pouze v jednom případě muž.¹⁸⁰ Tento způsob rodinného života má různé příčiny, tou nejčastější však je situace vzniklá rozvodem a odchodem druhého rodiče z rodiny. Příčinou může být rovněž smrt partnera a stále častěji se také rodí děti svobodným matkám, které se pro tento stav samy rozhodly.¹⁸¹ Postoj společnosti k osamělým rodičům (především matkám) se často odvíjí právě od příčiny jejich osamělosti. K ženám, kterým manžel zemřel, tedy k vdovám s dětmi, je společnost převážně shovívavá a tolerantní, neboť jejich situaci vnímá jako nezaviněnou a nespravedlivou. Protichůdné jsou postoje k ženám, jež zůstaly s dětmi samy z důvodu rozpadu manželství. Na jedné straně se objevují názory až obviňující a moralizující, že ženy nebyly schopné manželství pro dobro dětí udržet, na druhé straně pak stojí přesvědčení, že lepší je konfliktní a problematický vztah ukončit a zajistit tak dětem klidné a harmonické prostředí. Výsledkem prolínání těchto dvou krajních postojů je obecný názor, že rodičovství osamělé matky není sice optimální, ale přesto je někdy jediným možným řešením. U třetí skupiny osamělých žen, tedy matek, které se dobrovolně rozhodly pro svobodné mateřství, se postoj společnosti v posledních desetiletích výrazně proměnil. V současné době již většinou není svobodné mateřství vnímáno jako handicap, ale jako jeden z alternativních rodinných typů, který se stává stále častějším.¹⁸² Je třeba se zmínit o určitých problémech, které osamělé rodičovství přináší. Především matky, které zůstávají samy s dětmi (ať již vinou rozvodu či úmrtí partnera), se mohou dostat do finančních či praktických potíží (jak skloubit péči o domácnost, zaměstnání apod.). Tato otázka se samozřejmě týká i osamělých mužů, ale o jejich situaci bude zmínka později. Naopak se většinou tento problém netýká žen, které se dobrovolně rozhodly pro svobodné mateřství, to totiž většinou přichází po zralé úvaze (nejedná-li se o situaci neplánovou), a ženy tedy většinou mají finanční zázemí zajištěno. Další problematickou oblastí (opět většinou u žen rozvedených nebo ovdovělých) je oblast emocionální a rovněž oblast vztahová, např. problematická komunikace s dětmi, konfliktní vztah s bývalým manželem, nejistota ohledně případného budoucího vztahu apod. Riziko, že osamělá žena svou novou situaci nezvládne, se zvyšuje v případě, kdy žena musí opustit své dosavadní prostředí nebo ztrácí podporu svého blízkého okolí.¹⁸³ Rovněž role osamělého otce s dítětem či dětmi je poměrně složitá a problematická. Muž se do této role dostává většinou tehdy, když matka dětí zemře nebo rodinu opustí, případně jsou děti během rozvodového řízení svěřeny do péče otci. Přestože osamělých otců je podstatně méně než osamělých matek, jejich počet narůstá a jejich problematice je věnována zcela po právu stále

¹⁷⁹ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-559-8, s. 145–146

¹⁸⁰ Smith Heather, *Děti a rozvod*, s. 115

¹⁸¹ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 128

¹⁸² Tamtéž, s. 129

větší pozornost. Pro osamělého muže může být především problém převzít roli chybějící matky. Chybí mu zkušenosti ženy z praktického každodenního soužití s dětmi, muž má obvykle rovněž menší praxi se zvládáním péče o děti a s vedením domácnosti. Velkým problémem může být pak skloubení péče o rodinu a zaměstnání, na němž je rodina existenčně závislá.¹⁸⁴ Stejně jako u ženy nelze opominout ani emocionální stránku, především pak pocit osamělosti a velké zodpovědnosti, stejně jako obavu a nejistotu z nové role.¹⁸⁵ Co se týče dětí, odborné výzkumy dokládají, že na počátku vzniku situace obvykle prožívají určitý stres, na přítomnost pouze jediného rodiče se pak zcela adaptují do dvou až tří let. Tato doba je samozřejmě mnohem delší v případě, kdy odchod jednoho z rodičů provázejí nepříznivé okolnosti, jako např. nehody manželů během rozvodu o následné péči o děti, znemožňování kontaktu dítěte s druhým rodičem, ovlivňování dítěte v neprospěch druhého rodiče apod.

8. 4 Společné soužití bez manželství

O dlouhodobých vztazích partnerů, kteří spolu neuzavřou manželství a volí nesezdaný způsob soužití již byla řeč v kapitolách *Statistika a fakta* a *Ekonomicko-sociální situace rodin*. Shrňme tedy alespoň základní údaje. Situace v České republice je v tomto směru stejná jako ve většině států západní Evropy. Počet nesezdaných dlouhodobě společně žijících párů narůstá. Přestože je tento trend patrný v celé Evropě, v České republice má přece jen jedno specifikum, o němž se zmiňuje JUDr. Jan Mach.¹⁸⁶ Příčinou rozhodnutí pro nesezdané soužití není často cílevědomé přesvědčení založené na touze po nezávislosti, avšak ekonomická výhodnost takového uspořádání vzájemného vztahu. Matka, která dítě vychovává sama, je na tom totiž finančně lépe než žena vdaná. Některé páry chtějí tedy tuto finanční výhodu využít a před úřady nevystupují jako partneři (pochopitelně ani neuzavírají manželství). Vzhledem k tomu, že z právního hlediska je tento způsob soužití svým způsobem nevýhodný (ať již jde o sdělování partnerova zdravotního stavu v nemocnici či jiné praktické záležitosti), pomohla by zřejmě tuto situaci vyřešit nová úprava sociálních dávek. Tato úprava by samozřejmě nevyřešila narůstající počet nesezdaných dlouhodobých soužití, avšak alespoň by pomínil důvod neuzavírat manželství z ekonomických důvodů. O ostatních příčinách odkládání manželství či volby nesezdaného soužití již byla řeč v předcházejících kapitolách.

¹⁸³ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 132–133

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 134–135

¹⁸⁵ Quillien Chrisophe, *Jsem na dítě sám*, s. 9

¹⁸⁶ Smith Heather, *Děti a rozvod*, s. 161

8. 5 Rodiny homosexuálních partnerů

Zatímco ještě před několika lety bylo manželství vnímáno pouze jako vztah mezi mužem a ženou, dnes se setkáváme s jinými variantami soužití. Dříve ignorované homosexuální menšiny se hlásí o stejná práva jako většina heterosexuální, tedy především o právo spolu žít v oficiálním vztahu, mít a vychovávat děti.¹⁸⁷ Přestože registrované partnerství se postupně stává respektovanou, i když okrajovou variantou soužití, otázka adopce dítěte párem stejného pohlaví je tématem mnoha diskusí a ani odborníci se ve svých názorech často neshodují.¹⁸⁸ Přestože v České republice neexistuje zákonná možnost adopce dítěte homosexuálně orientovaným párem, neznamená to, že nemůže fakticky existovat. V některých evropských státech je již tato forma adopce legalizována, což se v dnešním globalizovaném světě dotýká nejen dané země, ale i širšího společenství. Možnost adopce existuje v těchto evropských státech: Belgie, Island, Nizozemsko, Švédsko, Španělsko, Velká Británie, Andora. V Německu, Dánsku a Norsku může pak homosexuální partner adoptovat dítě, které má jeho partner z předešlého vztahu. Jak se tedy odborná literatura dívá na výchovu dítěte rodiči stejného pohlaví? Je nutné si uvědomit, že rodiny homosexuálních párů s dětmi mohou být uskupeny různými způsoby. Jeden z partnerů může mít např. dítě z předchozího heterosexuálního manželství nebo může být žena svobodnou matkou a žít ve vztahu s jinou ženou. Další variantou je adopce či pěstounská péče svobodnou ženou, která svou menšinovou orientaci tají. Přibývá také případů umělého oplodnění jedné z partnerek v ženském páru, přičemž biologický otec je pouze dárcem semene, často i anonymním, tedy bez jakéhokoli nároku uplatňovat své rodičovství. Většina odborných výzkumů má za to, že vývoj dětí vychovávaných homosexuálními partnery není žádným způsobem ohrožen, ať už jde o sexuální orientaci dětí či jejich fyzické a psychické zdraví. Odborné výzkumy zároveň neprokázaly žádnou významnou odlišnost ve způsobu rodičovství homosexuálních či heterosexuálních párů.¹⁸⁹ Na druhou stranu je nutno říci, že se všichni odborníci na tomto názoru neshodují. Zároveň chybí dlouhodobé výzkumy, a to především výzkumy zaměřené na prožívání dětí, jež byly vychovány homoparentními rodiči. První generace takto vychovávaných dětí totiž dosahuje dospělosti teprve v současné době. Tyto děti jsou narozené v osmdesátých letech minulého století, kdy v západní společnosti začal proces zviditelňování partnerů stejného pohlaví. Je tedy zřejmé, že teprve budoucí výzkumy mohou přinést nové závěry k dané problematice. Je nutné podotknout, že ze zatím zpracovaných zahraničních studií vyplývá, že zkušenosti dnes již dospělých dětí vychovaných v rodinách

¹⁸⁷ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 131

¹⁸⁸ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 148

homosexuálních partnerů jsou různorodé.¹⁹⁰ K problematice rodin homoparentních rodičů se vyjadřuje i doktor Plaňava, který je toho názoru, že stejně tak jako má každý jedinec právo na volbu a výběr svého partnera a zplození či adoptování dítěte, tak má každé dítě právo na oba rodiče: „Jestliže poukážeme na množství individuálních práv a na jejich možná střetávání, činíme tak nikoliv proto, abychom zpochybňovali jejich hodnotu, nýbrž proto, abychom poukázali na obecnější jevy vedoucí též k rozkolísání norem chování a jednání.“¹⁹¹

Dr. Plaňava tedy poukazuje na skutečnost, že některá práva se mohou navzájem střetávat a někdy dokonce i vylučovat. Někteří odborníci rovněž zastávají názor, že zatímco ve fungujícím heterosexuálním manželství děti formují svou pohlavní identitu dlouhodobým soužitím jak s otcem, tak s matkou, dítě homosexuálních rodičů může vzor druhého pohlaví postrádat. Na námitku, že i v heterosexuálních rodinách často chybí otec, tyto autoři namítají, že je většinou v rodině přítomen jiný mužský vzor, např. dědeček či strýc, zatímco homosexuálně orientovaná rodina žije přece jen v jisté sociální izolaci. Tato menšina totiž nese v dominantní heterosexuální společnosti určité stigma odlišné sociální skupiny, a přestože tato stigmatizace není na první pohled zřejmá (na rozdíl například od stigmatizace rasové), vede přesto k určité sociální izolaci od většinové společnosti. Navíc zmiňovaná tolerance většinové kultury často odpadá právě ve chvíli, kdy pár stejného pohlaví začne uvažovat o rodičovství. Určité specifikum je třeba vidět i v tom, že homosexuálně orientovaný pár vychovává většinou heterosexuálně orientované dítě. Zde pak může u rodičovského páru chybět určitý smysl pro zakořeněnost multigenerační rodiny a rodové cítění, které obnáší předávání zkušeností a tradic z jedné generace na druhou. Často se totiž právě původní rodiny partnerů složitě vyrovnávají s jejich odlišnou orientací, v některých případech s nimi dokonce přerušují styky. Na tuto problematiku se však lze podívat i z druhé strany. I homosexuálně orientované dítě je totiž vychováváno převážně heterosexuálním párem rodičů, a i tento fakt přináší určité komplikace. Pro rodiče totiž může být velmi složité pomoci dítěti pochopit jeho menšinový status v dominantní kultuře, nemluvě o tom, že i sami rodiče mohou mít problém se s odlišnou orientací svého dítěte vyrovnat. Na závěr je nutno zopakovat, že většina odborníků se shoduje v názoru, že vývoj dětí vyrůstajících v homosexuální rodině není tímto prostředím nijak ohrožen. Stále však v odborných kruzích existuje i početná skupina zastávající opačný názor. Otázka výchovy dětí v homosexuální rodině bude tedy zřejmě ještě předmětem dlouhodobých výzkumů a diskuzí jak na odborné, tak laické úrovni.¹⁹²

¹⁸⁹ Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 149

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 149

¹⁹¹ Plaňava Ivo, *Manželství a rodiny*, s. 130–131, Brno: Doplněk, 2000, ISBN 80-7239-039-2

¹⁹² Sobotková Irena, *Psychologie rodiny*, s. 154–156

8. 6 Shrnutí k alternativním formám rodinného uspořádání

Jako shrnutí k osmé kapitole je možno uvést, že ačkoli mohou mít alternativní formy rodinného uspořádání svá pozitiva, v určitých situacích mohou tvořit dokonce zdravější a šťastnější prostředí pro vývoj a výchovu dětí, přesto zůstává klasické rodinné uspořádání (samozřejmě zdravě fungující) pro děti tím nejpřirozenějším prostředím. Před několika lety zesnulý přední odborník na problematiku vývoje dítěte Zdeněk Matějček v jedné ze svých knih uvádí, že společná starost muže a ženy o dítě od jeho narození je nejvydatnějším činitelem rozvoje rodinné soudržnosti a stability a je zároveň i prevencí rodinných rozvratů a rozvodů.¹⁹³ Přestože ideál rodiny se dvěma rodiči není v reálném životě vždy naplňován, stále má prvořadý význam. Kvalitní vztah mezi rodiči je totiž pro děti modelem, na jehož základě i ony budou utvářet své budoucí vztahy.¹⁹⁴

¹⁹³ Matějček Zdeněk, O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, s. 11

¹⁹⁴ Sobotková Irena, Psychologie rodiny, s. 134

9. CÍRKEV A KRIZE INSTITUCE MANŽELSTVÍ

Tak jako souvisí duchovní rozměr každého lidského života s posláním církve, stejně tak s ním úzce souvisí i jeho rozměr praktický, ke kterému partnerský život bezesporu patří. Církev by se měla vždy snažit být člověku v jeho životě oporou, a to především v uvádění duchovních principů do lidského jednání a žití. Tuto pomoc se církev snaží realizovat pomocí pastorační, etické nauky či sociálního učení. Druhý vatikánský koncil tuto myšlenku zdůrazňuje v pastorální konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, jejíž název již postihuje samotnou myšlenku. Tato konstituce poukazuje na skutečnost, že církev nesmí být odkázána pouze na své nebeské poslání, ale že se pozemská a nebeská obec prolínají: „...toto prolínání nebeské a pozemské obce lze postihnout sice jen vírou ale církev je přítomna už zde na zemi a složena z lidí, členů pozemské obce: ti jsou povoláni k tomu, aby už v dějinách lidského pokolení vytvořili rodinu Božích dětí, která má neustále růst až do příchodu Pána ... Toto církevní shromáždění zároveň viditelné i duchovní jde spolu s celým lidstvem, sdílí s ním tíž pozemský osud a je jakoby kvas a duše společnosti.“¹⁹⁵ „Pro církev z tohoto náboženského poslání vyplývají tedy úkoly, které mají sloužit k vybudování a upevnění lidské společnosti podle Božího zákona.“¹⁹⁶

9. 1 Vztah církve k situaci v dnešní společnosti

Dnešní doba se pro církev může stát velkou výzvou pro uskutečňování a naplňování jejího poselství. Vždyť právě manželství muže a ženy je jedním z největších darů,¹⁹⁷ který jsme od Boha přijali, a mělo by být tedy v zájmu každého věřícího člověka a církve jako instituce tuto formu partnerského soužití chránit a podporovat. Druhý vatikánský koncil se proto „pokusil objasnit některé body církevní nauky, aby tak posílil křesťany a všechny lidi, kteří se snaží hájit a podporovat původní důstojnost a vynikající posvátnou hodnotu manželského stavu.“¹⁹⁸ Při vši složitosti událostí a vývoje dvacátého a jednadvacátého století se tedy církev snaží reagovat na konkrétní společenské problémy církevními dokumenty. Základní křesťanské etické principy a hodnoty jsou doplňovány a rozvíjeny ve snaze reagovat na

¹⁹⁵ *Gaudium et spes*, čl. 40, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3

¹⁹⁶ *Gaudium et spes*, čl. 42, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3

¹⁹⁷ Srov. Gn 2,18 „Není dobré, aby člověk byl sám“; Mt 19,4 „na začátku učinil lidi jako muže a ženu“

¹⁹⁸ *Gaudium et spes*, čl. 47, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3

„znamení doby“.¹⁹⁹ Církev se proto snaží i dnes přemýšlet o smyslu své existence v dnešním světě. Proto se ani církev nemůže vyhnout novému pochopení a nahlížení na své poslání. Toto poslání má být podle slov Jana Pavla II. „ve prospěch člověka a má mu vytvářet prostor pro hledání odvážné odpovědi na problémy moderního světa. Církev by se tedy měla snažit ukončit své neúčinné a nedospělé stahování se do ochranné ulity.“²⁰⁰ „V dnešní době ohrožené tolika závislostmi chce církev posilovat odvahu ke svobodě a k vlastní zodpovědnosti.“²⁰¹ Chce se stát přitažlivým symbolem a znamením odporu proti postupující totalitě konzumu a lidské lhostejnosti. Chce být společenstvím, kde je každý přijímán takový, jaký je, a kde se mu dostává důvěry.²⁰² Církev tato práva člověka a dynamismus dnešní doby uznává a má pochopení pro všechno dobré,²⁰³ nicméně nesmí být v nesouladu se Zjevením. „Býváme v pokušení myslit si, že naše osobní práva jsou jen tehdy plně zachovávána, když vůbec nejsme vázáni normami Božího zákona. Podle *Gaudium et spes* se však svoboda a důstojnost člověka takovýmto přístupem nezachraňuje ale spíše ničí.“²⁰⁴

9. 2 Manželství v *Gaudium et spes*

Mezi nejdůležitější církevní dokumenty zabývající se partnerským vztahem mezi mužem a ženou bezesporu patří již zmiňovaný koncilní dokument *Gaudium et spes*. I když je tato pastorální konstituce staršího data,²⁰⁵ nelze opominout její význam (nejen) v oblasti partnerských vztahů. Koncilní pojetí manželství spolu s nabytými zkušenostmi z doby pokoncilní jsou pro dnešní církev výzvou k hledání nového pohledu na otázky manželství.²⁰⁶ Církev věří, že šťastný život člověka i lidské a křesťanské společnosti úzce souvisí s dobrým stavem manželského a rodinného života.²⁰⁷ V konstituci se setkáváme s určitým posunem v nazírání na manželství. Před koncilem bylo manželství viděno jako svátost a jejím prvním účelem bylo plození a výchova dětí, druhotným pak byla vzájemná pomoc a léčení žádostivosti.²⁰⁸ V encyklice *Casti connubii* z roku 1930 se dočítáme, že: "Prvé místo mezi

¹⁹⁹ „Církev není vedena žádným pozemským zájmem, ale snaží se o jedno: pod vedením Ducha utěšitele pokračuje v díle Krista, jenž přišel na svět, aby vydal svědectví pravdě, aby spasil, ne soudil, aby sloužil, ne aby si nechal sloužit. Aby církev splnila tento úkol, musí neustále zkoumat znamení doby a vykládat je ve světle evangelia, aby mohla způsobem každé generaci přiměřeným odpovídat na věčné otázky, které si lidé kladou.“ *Gaudium et spes*, čl. 3–4

²⁰⁰ Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR, s. 13, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, ISBN 978-80-7195-162-9

²⁰¹ Tamtéž

²⁰² *Evangelii nuntiandi*, čl. 1

²⁰³ *Gaudium et spes*, čl. 42

²⁰⁴ Tamtéž, čl. 41

²⁰⁵ Den vyhlášení 7. 12. 1965

²⁰⁶ Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě, s. 12

²⁰⁷ *Gaudium et spes*, čl. 47

²⁰⁸ CIC z roku 1917

manželskými dobry zaujímá potomstvo." (čl. 12) Dále čl. 14: "Ať dále pováží křesťanští rodiče, že jejich úkolem není pouze šířiti a zachovati na zemi lidské pokolení, ba ani ne pouze vychovávatí jakékoli ctitele pravého Boha; nýbrž jejich posláním že je přiváděti potomstvo Církvi Kristově, rozmnožovati spoluobčany svatých a domácí Boží, aby den ode dne přibývalo lidu zasvěceného službě Boží a službě Spasitele našeho. Nemohou sice křesťanští manželé, i kdyby sami byli v posvěcující milosti, převésti posvěcení na své dítě, ba dokonce přirozené zplození života stalo se cestou smrti, jíž přechází dědičný hřích na potomstvo..."²⁰⁹

Teprve v čl. 23 se mluví o manželské lásce, ale v čl. 24 se znovu připomíná, že manželství v přesnějším smyslu je "zřízení k řádnému zplození a výchově potomstva".

GS²¹⁰ toto pojetí nepopírá, ale dává mu nový rozměr. Plození a výchova dětí nejsou již na prvním místě, ale už samotný vztah mezi mužem a ženou vnímá GS jako hodnotu samu o sobě. GS 50: „Manželství... nebylo ustanoveno jen kvůli plození, ale už sama povaha nerozlučitelné úmluvy mezi osobami... vyžaduje, aby se vzájemná láska mezi manželi... rozvíjela a zrála. Proto, i když schází často tak vytoužené potomstvo, manželství jako... společenství celého života... podržuje svou hodnotu.“ Tato pasáž je důležitá proto, říká doktor Skoblík ve svých komentářích k plenárnímu sněmu,²¹¹ že stvrzuje smysl a platnost pohlavního života sterilního manželství zapříčiněnou nemocí či věkem. V článku 48²¹² je kladen důraz na personální stránku svazku, na samotný vztah, na společenství, které má původ v Bohu. „Podle Ratzingerova komentáře z roku 1966 ustupuje církevní generativní posuzování manželství do pozadí a přichází nový pohled s personálním charakterem, aniž by zanedbával podstatný sociální smysl manželství.“²¹³ Posun od předkoncilního chápání spatřujeme i v samotných cílech manželství. Kromě pokračování rodu, plození a výchovy dětí je zde zdůrazněn osobní rozvoj všech členů rodiny a je též poukázáno na věrnost a nerozlučitelnou jednotu partnerů, která je cílem manželství.

9. 3 Manželství ve *Familiaris consortio*

Dalším důležitým výchozím bodem pro rozvíjení a naplňování evangelního poselství na poli manželském je apoštolská adhortace *Familiaris consortio* z roku 1981. Z hlediska rozsahu

²⁰⁹ Casti connubii, čl. 12, 14, 23, 24

²¹⁰ Gaudium et spes, čl. 47–52

²¹¹ Skoblík Jiří, Poznámky k připravovanému plenárnímu sněmu, <http://ktf.cuni.cz/-skoblík/komentare/zena10.htm> (21. 2. 2007)

²¹² Srov. Gaudium et spes, čl. 48

²¹³ Skoblík Jiří, Poznámky k připravovanému plenárnímu sněmu, <http://ktf.cuni.cz/-skoblík/komentare/zena10.htm> (21. 2. 2007)

není možné se v této diplomové práci dopodrobna věnovat detailnímu rozpracování textu. Tato adhortace by byla hodna vypracování samostatné diplomové práce. Text se zabývá rozsáhlou a co nejkompexněji pojatou zkušeností s rodinou a manželstvím, jež byla do té doby známa. Dokument reflektuje z pozice církve veškeré zásadní momenty ovlivňující dnešní, domnívejme se krizový stav instituce manželství. Od roku vydání adhortace se poměry v manželské a rodinné oblasti zajisté změnily. Tyto změny nastaly pod vlivem přirozeného vývoje manželství a rodiny a taktéž pod vlivem rozmanitosti jednotlivých kultur národů a zemí. Tyto změny by však církvi neměly bránit ve snaze, aby rodina založená na manželském svazku muže a ženy stále a všude zůstávala „cestou církve“. V určitém smyslu by se touto cestou měla stávat ještě více právě tam, kde rodina trpí vnitřními krizemi nebo je vystavována nepříznivým kulturním, sociálním či ekonomickým vlivům, které ohrožují její stabilitu či samotné institucionální chápání v podobě manželského svazku muže a ženy. Nebylo by správné dnešní vývoj považovat jen za negativní. Papež Jan Pavel II. v prvních odstavcích této adhortace nehovoří jen o negativních stránkách naší společnosti, ale i o světle naší doby s ohledem na rodinu. Zmiňuje se o pozitivním chápání a o skutečnosti, že člověk si stále více uvědomuje svou vlastní svobodu. Věnuje pozornost kvalitě mezilidských vztahů v manželství,²¹⁴ povznesení důstojnosti ženy, spravedlivějšímu budování společnosti. Na druhé straně nelze však přehlédnout známky deformace některých základních hodnot, které vzbuzují starosti, jako je např. chybné chápání manželské nezávislosti, rostoucí počet rozvodů, odmítání manželského svazku či problematika potratů.²¹⁵ U kořenů dnešního stavu západní společnosti spatřoval Jan Pavel II. jakési „zatemnění základních hodnot“ vycházející z odmítání Boží lásky.²¹⁶ Církev si je tohoto stavu vědoma, a jak už bylo nejdříve zmíněno, snaží se reagovat na současná znamení doby a tudíž i na stav současného manželství. Otázkou zůstává, zda-li reakce v sobě zahrnuje řešení dané situace. Rovněž je otázkou, existuje-li řešení, které předloží argumenty a přinese tak návrat ke křesťanský, v našem případě katolicky pojímanému svazku ve smyslu nerozlučitelné úmluvy mezi mužem a ženou. Co církev může nabídnout? Církevní legislativa je s obtížemi přijímána členy církve, natož pak celou společností. Učení církve je pochopitelné, a tudíž pak lépe akceptovatelné pouze pomocí Ducha svatého pod světlem víry a poslušnosti. Jediná cesta, která se jeví určitým způsobem přijatelná, a tudíž v sobě zahrnuje i určitou možnost funkčnosti, je cesta svědectví křesťanského života celé církve, a to církve se všemi jejími složkami. Veškerá argumentace církve by měla být podložena rozumovým argumentem. Takovýto argument v sobě zahrnuje zajisté i svědectví jednotlivých manželství. Křesťanství

²¹⁴ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 40

²¹⁵ *Familiaris consortio*, čl. 6

a tedy i křesťanská manželství však v sobě zahrnují i tzv. duchovní složku. A je tedy pro církve logické a nutné při obhajobě smysluplnosti a nutnosti manželského svazku používat i jiný, než jen rozumový argument. V tomto případě se může jednat o argument založený na každodenním spojení jednotlivých manželství s Duchem svatým. Ve spojení s božskou moudrostí pod každodenním vedením Ducha svatého se může stát způsob křesťanského manželského svědectví cestou k návratu k samotným kořenům společenství lásky mezi Bohem a lidmi. Tento návrat k Boží lásce je vyjádřen právě manželským svazkem mezi mužem a ženou.²¹⁷ Zmíněné svědectví v sobě zahrnuje prevenci v podobě pastorace uvnitř i vně církve, výchovu a taktéž rodinnou katechezi jakožto prostředek prohloubení víry.²¹⁸ I v tomto případě se dá použít antické výchovné zásady, „Verba movent, exempla trahunt.“²¹⁹ Již samotný název adhortace „*O úkolech křesťanské rodiny v dnešní době*“ tuto myšlenku podporuje a taktéž se jí věnuje ve svých závěrečných a nejobsáhlejších kapitolách. Třetí část dokumentu vybízí rodinu, aby se stala „tím čím je“ a naplnila své dějinné poslání, ke kterému ji Bůh povolal a posvětil v podobě svátostného manželství.²²⁰ Čtvrtá část se pak věnuje konkrétnějším situacím v rodinném životě a jejich pastoračnímu zvládnutí.

9. 4 Výzva pro křesťany

Důkazem toho, že situace na poli manželském se neustále vyvíjí a mění v neprospěch tradiční formy rodiny, je i skutečnost, že třináct let po adhortaci *Familiaris Consortio* napsal Jan Pavel II. ve svém „*Dopise rodinám*“,²²¹ že skutečnosti jsou ještě více alarmující. Papež v dopise vybízel a upozorňoval, že je třeba mít jasno o delikátní pozici, v níž se dnes rodiny nacházejí a dostatečně na tuto situaci z pozice křesťanů reagovat.²²² Nicméně je nutné si uvědomit, jak říká doktor Skoblík, že církev má na tržišti dnešních různých duchovních nabídek „stánek mezi jinými stánky“.²²³ Církev by měla tedy vždy přistupovat k přijetí či zachování manželského svazku s moudrostí jí vlastní a být v reálném obraze současné společnosti. Dnešní složitá situace ohledně vytváření nových forem rodinného života, založených na jiných hodnotách, než je manželství, je velkou výzvou pro křesťanský svět. Církev musí přijmout myšlenku, že dnešní životní styl osobního společenství a rodiny nabízí

²¹⁶ Familiaris consortio, čl. 6

²¹⁷ Tamtéž, čl. 12

²¹⁸ Srov. Jan Pavel II., Catechesi tradendae, čl. 18

²¹⁹ Do sl. překlad: „Slova burcují, příklady přitahují“, pedagogická zásada účinnosti příkladu jednání.

²²⁰ Familiaris consortio, čl. 17

²²¹ Jan Pavel II., Dopis rodinám, www.webpark.cz/-novédokumenty/ (8. 4. 2006)

²²² Světový kongres rodin, <http://rodice.wz.cz/ses1.htm/> (4. 7. 2006)

²²³ Skoblík Jiří, Perspektivy přijetí křesťanské etiky současnou společností, s. 3, <http://ktf.cuni.cz/-skoblík/prijeti-etiky.htm/> (13. 12. 2006)

lidem různé volby manželských a rodinných forem. Církev však nemůže ve jménu tolerance k názorové pluralitě ustupovat od přesvědčení, že manželství mezi mužem a ženou je svým způsobem výlučné, protože je Bohem chtěné a posvěcené. Církev tedy uznává existenci různých životních stylů, avšak ty by měly být stále založeny na manželství směřujícím ke vzniku rodiny. Tato různost se může projevovat například změnou pohledu na poslání otce jako jediného zabezpečovatele rodiny, změnou pohledu na jediné poslání ženy jako matky nebo netradičním rozdělením rolí muže a ženy v domácnosti apod.²²⁴ Člověk křesťan, který se ocitá v dnešním světě se svou vírou v choulostivé společenské pozici, musí být schopen dokazovat svůj racionální aspekt víry, použitelný pro dnešní svět a taktéž hlubokou rozumnost toho, co učí evangelium o manželství a rodině. A každý pokus o hlásání tohoto evangelia svým životním svědectvím, který by nebyl v souladu s výše uvedenou rozumností, tj. v souladu mezi přirozeným přáním desiderium naturale člověka a evangeliem, jak jej hlásá církev, by byl neúčinný.²²⁵

9. 5 Perspektivy přijetí křesťanského modelu manželství současnou společností

Křesťanství klade na člověka vysoké etické nároky, tudíž i křesťanské pojetí manželství je náročným projektem. Křesťanství dává ale zároveň i prostředky k tomu, aby tento „projekt“ člověk zvládnul (pomocí svátostí, modlitby, společenství apod.). Dnešní křesťanský pohled na manželství není společností akceptován, a to nejen v České republice, ale v celé Evropě, nicméně přesto má na společnost určitý vliv. Je to sice názor odlišný od názoru většiny, ale společností je vnímán. I názor menšiny je totiž důležitý, i když není zcela akceptován. Poselství víry pro manželství by mělo kultivovat pohledy, postoje a názory a objevit zdroj síly pro realizaci obtížného.²²⁶ „Mnohdy už jen křesťanský pohled na skutečnost přivede k určitému řešení v konkrétní situaci.“²²⁷ Hlásá-li církev ve světě poselství, které obsahuje nárok na univerzální platnost nauky a jednání, víry a mravů, což nabídka křesťanského pojetí manželství představuje, není obtížné na první pohled odhadnout, jak bude toto poselství přijato. Akceptování takovéto etiky je podle slov doktora Skoblíka mizivé.²²⁸ Jedním z hlavních důvodů takového nepřijetí je fakt, že nabídka křesťanského modelu manželství je často společností prezentována pouze v učící složce církve. Toto učení církve

²²⁴ Život a poslání v církvi a ve světě, s. 88

²²⁵ Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, s. 45

²²⁶ Opatrný Aleš, Teologie manželství, přednášky KTF Praha, školní rok 2005/2006

²²⁷ Gaudium et spes, čl. 43, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3

²²⁸ Skoblík Jiří, Perspektivy přijetí křesťanské etiky současnou společností, <http://ktf.cuni.cz/~skoblik/prijeti-etiky.htm> (13. 12. 2006)

se dá mnohdy shrnout jen do několika značně neatraktivních a často nepřesně vysvětlených příkazů a zákazů v podobě nerozlučitelnosti manželství, manželské a předmanželské čistoty či nepřijatelnosti antikoncepce. Není tedy pochyb o tom, že takto prezentovaný model partnerského soužití bude těžko přijatelný pro většinovou společnost. Je nutné ovšem zmínit fakt, že hlásání morálky je sice viditelná a skoro vždy nepopulární činnost církve, ale není to jejím hlavním úkolem. Určování, co je a co není pro člověka morální, je vlastně odvozeným úkolem církve. Hlavním posláním a úkolem církve je vést člověka k Božímu království a napomáhat mu k úspěšnému dosažení tohoto cíle. Člověk by se tedy měl za pomoci pastorační a katechetické praxe církve, jejího učení a hlásání snažit o co největší připodobnění svého života věčnému cíli v Bohu. Když tedy církev zastává určité stanovisko, které je pro člověka těžko přijatelné, není to z důvodu její snahy o ovládnutí člověka, ale z přesvědčení, že tak člověku pomůže najít správnou orientaci na jeho pozemské cestě ke svatosti.²²⁹ Povinností církve je spolupráce s příslušnými empirickými obory, kde hledá podklady pro správné pochopení dané problematiky.²³⁰ Církev se snaží hledat východiska, která povedou k opravdovému prospěchu člověka a zároveň budou v souladu s Božím Zjevením. Tento prospěch se snaží postihnout nejen ve světle pozemských znamení, ale i z pohledu věčného života. Církev tedy ke svým závěrům dochází po poměrně dlouhé, uvážené době, což je v některých oblastech věci prospěšné, v některých již méně. Takovéto závěry jsou pak předkládány společnosti. „Někteří lidé vidí v církvi instituci, která zaspala dobu, jiní v ní vidí proroka budoucnosti, v každém případě je hlasem volajícím na poušti.“²³¹ Podle slov doktora Skoblíka úspěšnost nabídky křesťanských hodnot v dnešní době nezávisí na intenzitě vnucování pravdy pod tlakem nejrůznějších předkládaných důkazů. Zvláště v dnešní době, kdy je v Evropě škála duchovních nabídek velice široká (křesťanských i nekřesťanských), zkušenost ukazuje, že důležitý je osobní, individuální přístup v předávání křesťanského poselství jdoucí ruku v ruce s osobním příkladem. GS 52: „...rolišujeme to, co je věčné, od proměnlivých forem, a tedy mají křesťané horlivě napomáhat k rozvoji hodnot manželství (text uvádí taky rodinu)... svědectvím vlastního života, svornou prací s lidmi dobré vůle (opřením se o křesťanský smysl věřících – *sensus fidelium*), správné svědomí, moudrost a znalost odborníků v posvátných vědách a vědecké odborníky, hlavně v biologii, lékařství, sociálních vědách, (kněze) ,kteří mají povinnost získat si... náležité vzdělání, aby mohli podporovat (manžely) rozmanitými pastoračními prostředky, spolky či

²²⁹ Skoblík Jiří, Perspektivy přijetí křesťanské etiky současnou společností, <http://ktf.cuni.cz/~skoblík/prijeti-etiky.htm/> (13. 12. 2006)

²³⁰ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 52

²³¹ Skoblík Jiří, Perspektivy přijetí křesťanské etiky současnou společností, <http://ktf.cuni.cz/~skoblík/prijeti-etiky.htm/> (13. 12. 2006)

rodinnými sdruženími.²³² Tento osobní příklad lze spatřit například v solidaritě s potřebnými lidmi či ve snaze o dialog s druhými. Doktor Skoblík výstižně zachycuje etiku argumentace ve své promluvě k jáhnům z roku 2001. V závěru své přednášky shrnuje, že velkým učitelem důstojné lidské argumentace, ke které často dochází při obhajobě tak závažného tématu, jako je zachování a potřeba manželství založeného na partnerství muže a ženy, je právě Ježíš Kristus. „Jeho způsob, jak přivádět posluchače k správnému závěru je velmi poučný a přesvědčivý, proto jsou v jeho perspektivě krajní důsledky, třeba k nim ihned nedochází: láska nebo nenávisť.“²³³ Snaha člověka pochopit druhého znamená krok ke vzájemnému přiblížení. Toto přiblížení však neznamená, že nutně dojde k názorové shodě.²³⁴ A proto lze shrnout, že všichni lidé, kteří se snaží předkládat nauku církve, díky níž se snaží obhajovat křesťanské hodnoty, jako je v tomto případě instituce manželského svazku, se musí učit důstojné kultuře argumentace po vzoru Ježíše Krista. Do této argumentace bezesporu patří schopnost empatie, ale zároveň dostatečná odborná vzdělanost v dané problematice, stejně tak jako dostatečné seznámení s předkládanou naukou církve (viz příloha).²³⁵

9. 6 Církev a fakticky existující soužití

Přestože je tradiční rodina a manželský svazek považován stále větší částí společnosti za nezpochybnitelnou hodnotu, zároveň se zvětšuje tolerance společnosti vůči tzv. nesezdanému soužití a jiným, v porovnání s tradičním manželským svazkem, alternativním formám partnerského soužití.²³⁶ Tento jev, jak už bylo popsáno v dřívějších kapitolách, má vzestupnou tendenci podmíněnou různými vlivy. Pro církev povzbudivý, ale zároveň nadmíru odvážný poznatek, předkládá čtenáři M. Homolková ve svém textu *Manželství? Hlavně citová potřeba*, když říká: „Ortodoxní náboženské společnosti se nám zdají být svázané, ale právě ony s největší pravděpodobností přežijí, protože udrží elementární sociální struktury i hodnotové orientace lidí, nutné pro plození a výchovu dětí.“²³⁷ Homolková zde poukazuje na riziko „úplné lidské emancipace“, v jejímž jménu může být

²³² Skoblík Jiří, Poznámky k připravovanému Plenárnímu sněmu, <http://ktf.cuni.cz/-skoblik/komentare/zena10.htm> (21. 2. 2007)

²³³ Skoblík Jiří, Několik poznámek k homiletice na etické téma, <http://www.ktf.cuni.cz/-skoblik/komentare/homiletika.htm>, s. 8 (15. 3. 2004)

²³⁴ Skoblík Jiří, Perspektivy přijetí křesťanské etiky současnou společností, <http://ktf.cuni.cz/-skoblik/prijeti-etiky.htm/>, str. 3 (21. 2. 2007)

²³⁵ Příloha č. I., Skoblík Jiří, Několik poznámek k homiletice na etické téma, <http://www.ktf.cuni.cz/-skoblik/komentare/homiletika.htm>, s. 8 (15. 3. 2004)

²³⁶ Fialová Ludmila, Představy mladých lidí o manželství a rodičovství, s. 122–125

²³⁷ Homolková, M., *Manželství? Hlavně citová potřeba*, s. 1–3, in Simota David, *Rodina, manželství a kohabitace*, www.e-polis.cz (4. 3. 2007)

obětována právě instituce manželství spolu s rodinou a dětmi. Pro mnohé páry je totiž zbytečné uzavírat manželství, dokud se nerozhodnou mít děti. Toto rozhodnutí však mohou odkládat až do doby, kdy již pro ně nebude zplození dětí aktuální nebo vzhledem k vyššímu věku možné. Podle L. Fialové se z takových nesezdaných svazků rodí méně dětí, což v podstatě ukazuje na to, že jde o volbu alternativy, která s dětmi příliš nepočítá.²³⁸ Jako varovný signál dále Homolková uvádí fakt, že společnosti s narůstajícím trendem k alternativním soužitím již nemají dost dětí na to, aby se samy reprodukovaly.²³⁹ Tato domněnka je podložena i průzkumem demografických změn, uveřejněným na internetových stránkách České biskupské konference, ze kterého vyplývá, že index fertility v Evropské unii osciluje kolem 1,5 namísto potřebných 2,1 dítěte. Takto se vyvíjející tendence snížené porodnosti by mohla mít negativní následek v podobě enormního nárůstu obyvatel nad 65 let a naopak malého přírůstku obyvatel ve věku od 15 do 64 let. Při stávajícím vývoji by tedy do roku 2030 přibylo o 52,3 procenta lidí nad 65 let a pouze 6,8 procenta lidí ve věku mezi 15 a 64 rokem (viz příloha II).²⁴⁰ Na základě tohoto, pro rodinu nepříznivě rozšiřujícího se fenoménu nesezdaného partnerského soužití, vydala v roce 2000 Papežská rada pro rodinu dokument *Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“*.²⁴¹ Tento dokument vznikl po roční práci mnoha odborníků jak z církevního, tak i necírkevního prostředí.²⁴² Má přispět ke vzájemnému dialogu mezi příznivci myšlenky nesezdaného partnerství a církví jakožto obhájcem svazku manželského. Zajisté není nutné zde popisovat stanovisko, které katolická církev v tomto dialogu zaujímá. Každý člověk dotazující se katolické církve na tuto problematiku jistě ví, že církev myšlenku nesezdaného soužití nekompromisně odmítá. Podle doktora Skoblíka může být pro člověka překvapivý nikoli postoj církve, ale způsob jejího dialogu.²⁴³ Myšlenka Homolkové, že právě náboženské skupiny mají potenciál přežít díky své sociální struktuře a hodnotové orientaci, staví církev do povzbudivé pozice. Tuto pozici je však nutné správně uchopit a využít v argumentaci při obhajobě manželského svazku. Dokument se zmiňuje o nutnosti ochrany a podpory rodiny založené na manželství prozíravou tvorbou legislativy,²⁴⁴ která musí jít ruku v ruce se změnou mediální kultury. Vždyť právě podle legislativy jednotlivých států se pozná i jakýsi

²³⁸ Simota David, *Rodina, manželství a kohabitace*, www.e-polis.cz (4. 3. 2007)

Homolková, M., *Manželství? Hlavně citová potřeba*, s. 1–3, in Simota David, *Rodina, manželství a kohabitace*, www.e-polis.cz (4. 3. 2007)

²⁴⁰ Příloha č. II. Prohlášení Rady Iustitia et Pax o rodině

²⁴¹ *Family, marriage and „de facto“ unions*, www.vatican.va (12. 7. 2007)

²⁴² *Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“*, s. 3

²⁴³ Skoblík Jiří, *Partnerské soužití katolickými očima*, Teologické texty č. 2001/5, www.teologicketexty.cz (27. 6..2006)

²⁴⁴ *Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“*, s. 30–32

duch, étos příslušného národa.²⁴⁵ V dokumentu se dočteme: „Krize rodinných hodnot a pojetí rodiny, která se projevuje ve státních institucích a ve sdělovacích prostředcích, ...vyžaduje obzvláštní úsilí zaměřené na to, aby v těchto sdělovacích prostředcích byly obsaženy rodinné hodnoty.“²⁴⁶ Dále dokument vybízí k pozornosti a porozumění v oblasti manželské přípravy a pastorační práce spolu s rodinnou katechezí jako důležitým prvkem prevence.²⁴⁷ Celý dokument je nesen v kritickém duchu protiargumentace bojujícím za obhajobu rodiny založené na manželství muže a ženy. V článku 16 se dočítáme, že vlastní uznání a zrovnoprávnění fakticky existujících soužití znamená v podstatě diskriminaci manželství.²⁴⁸ I přes všechnu naléhavost dané problematiky je nutné si uvědomit, že církve nemá za úkol předkládat dnešnímu světu „s pyšnou suverenitou hotové klasifikace uvažovaného jednání“, ale má vydávat svědectví o svém hledání lidského optima v tak důležité otázce, jako je otázka partnerského vztahu.²⁴⁹ Tímto hledáním má pak církve připomínat a zároveň prohlubovat kladné stránky manželské lásky, a tak se znovu pokusit inkulturovat pravdu evangelia podle vzoru křesťanů prvních staletí.²⁵⁰ To vše by se mělo dít bez emocí vůči názorové opozici a bez iluzí vůči jejím sympatiím. Je nutné zachovat otevřený dialog, který by neměl být na žádné straně afektivně zablokován.²⁵¹

9. 7 Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj

Bylo by mylné se domnívat, že dnešní krize manželství se týká jen lidí nevěřících, a tudíž pouze jen nesvátostranných manželství. Při pohledu na dnešní katolická manželství je zřejmé, že ani jim se krize této instituce nevyhýbá. Jak již bylo řečeno, manželství je projektem náročným a tudíž i do jisté míry riskantním. Udržet manželství je značně obtížné jak pro pár, který se necítí vázán kodexem, vyžadujícím nerozlučitelnost a věrnost, tak i pro pár, kterého se tento kodex týká. Bylo by krátkozraké věřit, že něco, co je Bohem chtěné a posvěcené,²⁵² neprochází krizemi, selháními a ztroskotáními. Naopak. Rozvod, ve smyslu naprostého ukončení manželství v katolickém prostředí, provázený tzv. prohlášením neplatnosti

²⁴⁵ Skoblík Jiří, Partnerské soužití katolickými očima, Teologické texty č. 2001/5, www.teologicketexty.cz (27. 6. 2006)

²⁴⁶ Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, s. 44

²⁴⁷ Tamtéž, s. 41–46

²⁴⁸ Tamtéž, s. 19

²⁴⁹ Skoblík Jiří, Partnerské soužití katolickými očima, Teologické texty č. 2001/5, www.teologicketexty.cz (27. 6. 2006)

²⁵⁰ Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, s. 40

²⁵¹ Skoblík Jiří, Partnerské soužití katolickými očima, Teologické texty č. 2001/5, www.teologicketexty.cz (27. 6. 2006)

²⁵² Srov. KKC, čl. 1602–1605

manželství od počátku,²⁵³ není v katolickém prostředí neznámý. Doktor Skoblík říká, že zneplatnění v katolických manželstvích dokonce přichází stále více a více do módy.²⁵⁴ Jen v roce 2002 projednávaly církevní soudy na celém světě 56 236 takovýchto případů. Z toho bylo 46 092 párům sděleno rozhodnutí o neplatnosti jejich manželství. Nejvíce takovýchto párů bylo v severní Americe (více než 35 tisíc). Evropy se týkalo 8 855 těchto zneplatnění.²⁵⁵ Na základě takového alarmujícího množství kauz, vydal předseda Papežské rady pro výklad textů kanonického práva kardinál Julian Herranz vademecum *Dignitas connubii*.²⁵⁶ Tato praktická příručka je určena především pro diecézní a interdiecézní církevní soudy zabývající se nulitou manželství. Církev, která se světu prezentuje svým neoblomným důrazem na nerozlučitelnost manželství, může v této prezentaci selhávat a přecházet až jakoby do opačného extrému poměrně snadného zneplatňování.²⁵⁷ Tato situace může být pro některé katolíky příhodná, pro některé již méně, například pro tzv. postiženou stranu zneplatněného páru, tj. nevinnou stranu, která se jako defensor vinculi snaží o zachování svátostného svazku.²⁵⁸ Je nutné si ale uvědomit, že tak církev mnohdy ztrácí na své důvěryhodnosti ať už v očích katolických věřících, nebo v očích sekulární společnosti. Je samozřejmostí a takřka stoprocentní jistotou, že se platně uzavřený svazek může stát z nějakého důvodu neúnosným. V ideálním případě by jej za takový bylo možné označit na čas, jak na to pamatují paragrafy kanonického práva.²⁵⁹ Tyto neshody a problémy ale podle slov doktora Skoblíka nedovolují „nedisciplinovaně šilhat po naprosté demontáži takového svazku“.²⁶⁰ Církev se pak stává snadným terčem k napadání jejího učení o nerozlučitelnosti manželství. Doktor Skoblík si dokonce dovoluje srovnání s islámským světem (alespoň co se žen týče) ohledně jeho kázně v otázce manželství.²⁶¹ Jedno z hlavních poselství církve, jak už bylo řečeno, je předávání evangelní zvěsti. Díky své obrovské autoritě a historické kontinuitě s sebou církev nese velké břemeno odpovědnosti za toto předání. Zároveň pak církev i právě díky své autoritě v lidech vytváří mnohá očekávání, která jsou těžko

²⁵³ Rozhodnutí církve o nulitě manželství nelze chápat pouze jako potvrzení civilního rozvodu. Církev v těchto případech nechápe nulitu manželství jako zrušení existujícího svazku, ale jako uznání toho, že manželství vůbec nevzniklo.

²⁵⁴ Skoblík Jiří, Nerozlučuj, co bylo spojeno shůry, kázání ze dne 8. 10. 2006, www.ktf.cuni.cz/skoblík/komentare/o-rozvodu.htm (21. 12. 2006)

²⁵⁵ www.tisk.cirkev.cz/z-vatikanu/nova-vatikanska-o-man-elskych-procesech.html (30. 7. 2007)

²⁵⁶ Instrukce byla zveřejněna tiskovým střediskem Svatého stolce dne 8. 2. 2005

²⁵⁷ Skoblík Jiří, Nerozlučuj, co bylo spojeno shůry, kázání ze dne 8. 10. 2006, www.ktf.cuni.cz/skoblík/komentare/o-rozvodu.htm (21. 12. 2006)

²⁵⁸ Srov. Tamtéž: „tvrdívá se ovšem, že v havárii manželství není nevinných stran“

²⁵⁹ Srov. KKC čl. 1649, CIC, kán. 1151–1155

²⁶⁰ Skoblík Jiří, Nerozlučuj, co bylo spojeno shůry, kázání ze dne 8. 10. 2006, www.ktf.cuni.cz/skoblík/komentare/o-rozvodu.htm (21. 12. 2006)

²⁶¹ Skoblík Jiří, Nerozlučuj, co bylo spojeno shůry, kázání ze dne 8. 10. 2006, www.ktf.cuni.cz/skoblík/komentare/o-rozvodu.htm (21. 12. 2006)

splnitelná. V dnešní složité době je nezbytné se v mnoha otázkách, se kterými se věřící člověk setkává během svého nejen manželského života, přimknout k tvrzením a závěrům, vycházejícím právě z učení církve. V dnešní poměrně složité době mohou totiž být pevně stanovené hranice pro člověka velkou pomocí. Na druhou stranu je ale nutné kriticky uznat, že může docházet a často i dochází k situacím, kdy na základě svého vlastního soudu a svědomí člověk vnímá, že některé výroky magisteria ohledně manželství jsou v jeho očích nesprávné a nesmyslné.²⁶² Není se tedy čemu divit, že v očích veřejnosti jsou často církevní předpisy týkající se manželství vnímány pouze jako soubor příkazů a nařízení, což může být umocněno i zkresleným obrazem podaným prostřednictvím médií. Mnohdy se lidem mohou zdát tyto předpisy kuriózní, nepochopitelné či nemilosrdné. Je nutné ale zmínit, že manželské právo, jako vše ostatní v učení církve, vyplývá (jak už bylo řečeno v předešlé kapitole) z podrobného prozkoumání a pravdivých základů ryzí evangelní atmosféry. Podle slov docenta Skoblíka je tedy nutné hledat východisko z neuspokojivé situace současných katolických manželství právě v hlubších kořenech evangelia a v biblické koncepci člověka jako individua. Podobně reaguje i Benedikt XVI. na setkání s kněžími v italských Dolomitech, kdy obhájí návrat k lidské přirozenosti, ze které vychází právě manželská věrnost a nerozlučitelnost. Dnešní trend uzavírání manželství (s myšlenkou na rozlučitelnost) již není podle slov papeže přirozené manželství podle Stvořitele a není podle jeho plánu. Obnovení opravdové myšlenky manželství je podmíněno znovunalezením schopnosti naslouchat přirozenosti člověka vzešlé právě z biblických kořenů. Další důležitý moment spatřuje Benedikt XVI. v myšlence pozitivního nazírání na smysl utrpení, a to například v překonávání momentálních neshod a krizí jednotlivých manželství. Tato zkušenost člověku pomáhá zrát ve své přirozenosti a tím se více připodobňovat obrazu Božímu.²⁶³ Problémem je i skutečnost, že pokud společnost nebo církve pohlíží na manželství jen jako na součást většího celku, zapomíná pak člověk při výběru vhodného partnera na jeho individualitu a konkrétní lidské vlastnosti. Tyto vlastnosti jsou ale jedinečné a mají své nepopíratelné místo v Božím plánu s každým člověkem. Při výběru partnera pak více záleží na následování společenského trendu a vlastním prospěchu. Stejně tak si podle slov docenta Skoblíka nesmí muž či žena vybírat svůj protějšek jen podle určitých, pro něj přitažlivých vlastností. Docent Skoblík nepopírá, že určitá selekce není do jisté míry důležitá, ale už od samotného počátku vztahu by se na sebe partneři měli dívat hlavně jako na Boží syny nebo Boží dcery, které si volí za své životní družky či druhy.

²⁶² Jde např. o otázku antikoncepce, umělého oplodnění, pro rozvedené pak o nemožnost uzavření druhého svátostného svazku, nemožnost přístupu k eucharistické hostině, aj.

²⁶³ Záznam diskuze ze setkání Benedikta XVI. s kněžími během prázdninového pobytu v Dolomitech v létě 2007, www.radiovaticana.cz (30. 8. 2007)

Partner se má pro druhého stát od začátku člověkem, se kterým se pokusí zvládnout cestu ke svatosti v podobě manželského svazku v dobrém i zlém. Tuto cestu, mnohdy trnitou musí partneri považovat za jeden ze základních Božích záměrů s člověkem. Čím více se na partnera pohlíží v tomto evangelijním duchu, tím větší je podle doktora Skoblíka „naděje na vnitřní trvalost svazku, i když to zajisté nevylučuje hluboké duchovní zklamání nad jednáním druhé strany.“²⁶⁴ Vytrácí-li se takto ze společnosti pochopení pro spojení Boží úmluvy s úmluvou lidskou, vytváří se tak ve společnosti logicky prostor k úmluvám a svazkům jiným. Mohou to být svazky na zkoušku náchylné k snadným rozhodům, či svazky, které nechtějí být svázány právě manželským slibem, ale mohou mít potenciál dlouhotrvajícího vztahu. Protože se člověk během svého života potýká s tolika vnitřními a vnějšími okolnostmi, které ho vedou k narušenému nazírání na trvalé hodnoty, jako je např. manželství, církev mu nabízí z pomocných důvodů určitá pravidla či normy.²⁶⁵ Komplikovaný a jistě nedokonalý systém manželského práva je pomocným prostředníkem k zachování toho, co je dobré zachovat, a může být i pomocníkem k nápravě omylů, které je nutné napravit. Doktor Slavík ve své knize *Manželství od snů k realitě*²⁶⁶ potvrzuje všeobecně uznávanou domněnku, že představy o manželství, které jsou běžně rozšířené ve společnosti, nejsou ve shodě se zásadami kanonického práva. Své tvrzení dokládá porovnáním CIC s běžnou životní praxí. Zákony kodexu jsou mnohdy lidem nesrozumitelné a často i neznámé. Církev by se proto měla snažit nepohlížet na manželství jen pod vlivem svého, Božího idealistického pohledu či jen pod světlem paragrafů, ale vnímat realitu všedního manželského dne a snažit se být oporou v regulérních i neregulérních situacích manželství.

²⁶⁴ Skoblík Jiří, Nerozlučuj, co bylo spojeno shůry, kázání ze dne 8. 10. 2006, www.ktf.cuni.cz/skoblik/komentare/o-rozvodu.htm (21. 12. 2006)

²⁶⁵ Normy doprovázejí člověka jako mravní paměť, jako etická anamnéza, co dělat a nedělat. Taky psychologie a sociologie je oceňuje pro jejich funkci, i když jim nepřiznává trvalou a obecnou platnost v souladu se zásadami vlastního oboru. Církev se tedy potýká s otázkou, zda-li existují obecně a trvale platné konkrétní mravní normy, mající vliv na náš život. U norem jako ochránců hodnot to není problém. Nikdo se teoreticky neodvážá hlásat nemravnost a zpusťlost. Problém nastává až u norem, ochraňujících fyzická dobra, jako např. život, zdraví apod., Skoblík, Jiří, *z rozhovoru o globalizaci mravních norem*, www.ktf.cuni.cz/-skoblik/komentare/mravn-normy-kt.htm (21. 2. 2007)

²⁶⁶ Slavík Michael, *Manželství od snů k realitě*, www.pastorace.cz (4. 3. 2007)

10. CÍRKEV A ŘEŠENÍ KRIZE INSTITUCE MANŽELSTVÍ

Stejně jako by mělo být v zájmu společnosti zachovávat hodnotu manželství a rodiny, mělo by totéž být zájmem církve. To, že církev považuje otázku fungující rodiny za velmi podstatnou, dokazuje i fakt, že se debata o rodině stala jedním z hlavních témat Plenárního sněmu katolické církve v České republice, který se konal na Velehradě v létě 2005. Při jednáních byl kladen velký důraz na pastorační péči o rodiny a bylo zdůrazněno, že tato pastorec má veliký evangelizační potenciál. Tato evangelizace totiž probíhá v době, kdy se ve společnosti mění názory na rodinu, mění se způsob tradičního rodinného uspořádání, objevují se nové formy pojetí rodičovství, zásadně se proměňuje vzájemné postavení mužů a žen apod.²⁶⁷ Otázkou je, má-li církev možnost a potřebný dosah tyto skutečnosti ovlivňovat. Mohlo by se zdát, že církev má vliv pouze na křesťanské prostředí, nikoli na celou společnost. Církev může zřejmě opravdu na společnost působit nejlépe formou vlastního příkladu, který sama společnosti dává. Vždyť křesťanská manželství jsou přítomna v různých vrstvách společnosti a jsou tedy privilegovaným prostředkem, který může současnému člověku ukázat, že manželství pojaté jako celoživotní trvalý vztah mezi mužem a ženou může být pro partnery tím nejlepším prostředím pro realizaci harmonického manželského života.²⁶⁸ Křesťanský rodinný život může oslovit i nevěřícího člověka, např. obětavou výchovou dětí, vzájemnou věrností, stabilitou rodiny, což jsou hodnoty jednoznačně přijatelné pro celou společnost.²⁶⁹ Vzhledem k tomu, že pastorační rozměr církve je jedním ze základních aspektů jejího působení, zdá se, že právě pastorec bude nejúčinnějším prostředkem, jak k řešení krize instituce manželství přispět. Pochopitelně zde půjde především o prevenci. V této souvislosti je důležité, aby církev usilovala o nalezení společného jazyka s většinovou společností. Je samozřejmé, že církev nemůže přistupovat ke kompromisům ohledného svého učení, avšak musí hledat formu sdělení pochopitelnou a přijatelnou pro současného člověka. Následující kapitoly budou pojednávat o konkrétních oblastech pastorec, týkajících se manželského a rodinného života, v nichž se pro církev otevírá prostor pro podporu a posilování vědomí o důležitosti pevného a trvalého manželského svazku založeného na celoživotním závazku a slibu vzájemné věrnosti a lásky. Vždyť i CIC stanovuje zásady a dává za úkol církevnímu společenství poskytovat křesťanům pomoc, která pomůže manželský stav zachovávat a zdokonalovat v křesťanském duchu.²⁷⁰

²⁶⁷ Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě, s. 55–56

²⁶⁸ Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, s. 41

²⁶⁹ Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě, s. 87

²⁷⁰ Slavík Michael, Manželství od snů k realitě, www.pastorace.cz (4. 3. 2007)

10. 1 Rodinná výchova

Vzhledem k faktu, že Bůh si vyvolil konkrétní otce a matky, aby dali život svým dětem, a tak si stali spolupracovníky na stvořitelském díle Božím, mají tedy přirozeně přednostní právo a povinnost tyto děti vychovávat. Měli by se snažit vytvořit rodinné prostředí, které by bylo proniknuté láskou a porozuměním. Vždyť právě rodina je prostředí, kde se dítě setkává poprvé se základními hodnotami lidského života, kde se dítě poprvé setkává s partnerskou láskou v podobě lásky svých rodičů. Tato výchova formou svědectví věrné lásky a vzájemného porozumění rodičů by měla začít už od nejtělejšího věku. I když je hlavním těžištěm výchovy rodina, rodiče by se neměli uzavírat před vlivem ostatních společensko-výchovných složek. I v dokumentu *Familiaris consortio*²⁷¹ se dočítáme, že rodina je sice první výchovné společenství, ale není zdaleka jediné a výlučné. Mnohokrát se setkáváme u křesťanských rodin s přehnanou izolací, která má jejich děti „uchránit zlých vlivů“. S ohledem na křesťanskou víru a vždy v souladu s učením církve by se naopak měli rodiče snažit o co nejintenzivnější spolupráci s církevními i necírkevními zařízeními, jako je škola a jiné zájmové organizace. Neměli by podceňovat ani vliv médií, jako je například dnes hojně rozšířený internet. Zároveň by však rodiče tyto ostatní pedagogicko-výchovné činitele neměli ani přeceňovat či se snažit přenechat veškerou kompetenci v oblasti výchovy svých dětí právě na těchto složkách. Důležitou pozornost by se měla rodina snažit věnovat oblasti sexuální výchovy, která je nedílným prvkem prorodinné výchovy. Ačkoliv již existují kvalitní knihy i programy, které mohou křesťanští rodiče pro sexuální výchovu využít,²⁷² nejsou podle slov doktora Slavíka rodiče vždy schopni nebo ochotni tuto problematiku dětem věrohodně předávat. Slavík se dále zmiňuje o faktu, že si nelze dělat iluze o tom, jestli se vůbec v křesťanských rodinách sexuální výchova promyšleně a systematicky provádí. Ačkoliv tyto domněnky vycházejí z poměrně staršího šetření (publikace doktora Slavíka je z roku 1995), na situaci se zřejmě mnoho nezměnilo. Ze zaznamenaných přípravných poznámek pro sněm katolické církve,²⁷³ uveřejněných na internetových stránkách doktora Skoblíka, se dočítáme, že otázky ohledně nedostatečné sexuální přípravy dětí v křesťanských rodinách jsou stále aktuální.

10. 2 Rodinná katecheze

²⁷¹ *Familiaris consortio*, čl. 40

²⁷² Slavík Michael, *Manželství od snů k realitě*, www.pastorace.cz (4. 3. 2007)

²⁷³ Skoblík Jiří, *Poznámky k připravovanému Plenárnímu sněmu*, www.ktf.cuni.cz/-skoblík/komentare/zena10.htm (21. 2. 2007)

Za velmi důležitý způsob prevence považuje církev rodinnou katechezi. Rodinná katecheze se jeví jako jeden z nejúčinnějších preventivních prostředků v boji proti krizím v manželství, příp. jejich rozpadům. Růst a prohlubování duchovního života se zdá být tou nejúčinnější cestou pro budování dobře fungujícího partnerského vztahu. Všichni manželé jsou podle Božího plánu povoláni ke svatosti. V tomto případě, jak už bylo zmíněno v předešlé kapitole, se tato cesta uskutečňuje v podobě manželství. Mluvíme-li zde o katechezi, nemáme na mysli jen náboženské vyučování či přednášky, které mají za úkol předávání víry. Předpokládá se totiž, že pravdy víry jsou již manželům, popř. dětem, známy. Rodinné katecheze mohou mít například podobu víkendových duchovních cvičení pro manžele, které jsou zaměřeny na konkrétní téma týkající se manželského života. Rovněž může mít formu setkání zaměřeného na vzájemné sdílení a modlitbu. I taková katecheze je velkým přínosem. Katecheze by měla být vždy zacílena na osobní růst víry každého jednotlivce. Takové individuální přiblížení se Bohu pak s sebou nese ovoce lépe fungujícího vztahu celého páru a potažmo celé rodiny. Opravdová katecheze vytváří a upevňuje společenství s Bohem a v tomto případě i společenství manželů. Je nutné ale zdůraznit, že konkrétní katecheze nesmí nikdy slevit z Kristova učení spásy.²⁷⁴ Tato skutečnost je mnohdy obtížná. Zvláště hovoříme-li o tak choulostivém tématu, jako je manželství. Jak říká docent Dřímál,²⁷⁵ takováto katecheze v podobě Božího promlouvání má v člověku vyvolat odezvu, odpověď, která pomáhá na cestě víry ke zralosti. V manželské/rodinné katechezi by se tato zralost měla promítnout právě do vybudování kvalitnějšího Duchem svatým prodchnutého manželského života.²⁷⁶ Duch Svatý nám chce být rádcem a oporou v těch nejvšednějších, pro naši spásu však mnohdy nejdůležitějších okamžicích společného manželského života. Nutným prvkem dobré rodinné katecheze je i aktivní svátostný život manželského páru. Zde je na místě jednoduché, nicméně výstižné srovnání. Je logické, že vše, co má potenciál k růstu, potřebuje k takovému růstu pravidelnou péči. U rostlin se setkáváme se zaléváním, popřípadě „hnojením“, u živočichů pak s pravidelným přísunem potravy a tekutin. Ani s růstem víry to tedy není jinak. Pro duchovní růst člověka je nutná péče v podobě svátostí a již zmíněných duchovních přednášek a cvičení. Vždyť jakým způsobem dochází ke spojení s Kristem více než právě ve svátostech. Účinek správné katecheze pak nalzáme v podobě dobře fungujícího společenství rodiny, která se může nazývat domácí církví. Takové společenství pak bude mít širší dopad než jen na formaci víry svých členů. Rodina v takové

²⁷⁴ Familiaris consortio, čl. 33

²⁷⁵ Dřímál Ludvík, přednášky na KTF UK, školní rok 2001/2002

²⁷⁶ Dobrá rodinná katecheze je velmi důležitá pro následnou předmanželskou přípravu

podobě se může stát pomocníkem při rozsáhlém procesu evangelizace ve svém okolí.²⁷⁷

10.3 Pastorec manželů

Jak už bylo zmíněno, pastorační úsilí církve je vždy zaměřeno na pomoc k životu podle evangelia. Proto se snaží církve reagovat a přizpůsobovat formy své spolupráce individuálním podmínkám jednotlivých manželství a rodin. Též musí reflektovat sílu společenských vlivů, které působí na dnešní manželství. Při pastoraaci manželů je nutné si uvědomit, že dnešní manželství jsou vystavena charakteristickým jevům dnešní společnosti, jako je například komplikovanost dnešního života. S takovou komplikovaností jde ruku v ruce vysoké pracovní i životní tempo a často nepřiměřené nároky na osobní angažovanost jednotlivce. Tato nadměrná angažovanost, která se projevila ve faktu, že dnešní rodiče tráví s dětmi o 40% méně času, než tomu bylo v předchozí generaci. Anglická asociace „Care for the family“ vypracovala analýzu, která dokládá, že většina dotázaných otců se svým dětem věnuje méně než 5 minut denně. Tato absence otců není bohužel mnohdy kompenzována intenzivnější přítomností matky.²⁷⁸ Absence ať už muže či ženy má pak nemalý vliv právě na partnerský vztah a potažmo celý rodinný život. Manželská pastorec by se tedy měla ubírat směrem, který partnerům pomůže nalézt znovu svátostný smysl manželství i v dnešní době. Profesor Josip Grbac ve svém příspěvku na sympoziu o rodině v Záhřebu²⁷⁹ hovořil právě o svátosti manželství jako o svátosti, která vede manžele ke spáse. V tomto pojetí se pak manželství může stát pro jednotlivé partnery darem, jehož hloubku budou moci objevovat po celý svůj manželský život. Proto se má církve snažit vést manžele k takovému chápání manželského svazku. Úkol je to zajisté obtížný a mnohdy těžko realizovatelný. Může se zdát, že právě dnešní doba klade mnoho překážek v následování Krista. Je nutné si ale uvědomit, že cesta následování nebyla nikdy bez překážek. Pán ale vždy své následovníky „vybavil“ dostatečnými zbraněmi, aby tuto cestu mohli zvládnout. Při pohledu na dnešní manželství si nelze nevšimnout, že mnozí manželé již nevnímají svůj společný život jako dar, jako vzájemné neustálé sebeobdarování, ale považují jej za břemeno, které jim komplikuje život. V některých případech toto břemeno nedokáží unést a uchylují se ke krajnímu řešení v podobě rozchodu. Pastoračnímu přístupu k rozvedeným se tato práce věnuje v následující kapitole. Prostředky pastorec manželů by měly vždy vycházet z konkrétní nabídky jednotlivých farností. Snahou by mělo být vést manželské páry k vědomí, že vytvoření dobrého a trvalého partnerského vztahu je hodnotou, o kterou

²⁷⁷ Jan Pavel II., *Dopis rodinám*, www.webpark.cz/-nové dokumenty/ (8. 4. 2006)

²⁷⁸ Světový kongres rodin, Praha, 1997

mají společně usilovat. Do pastoračního „doprovázení“ manželských párů a rodin by měla být zapojena celá farnost. To obnáší bezprostřední spolupráci mezi kněžími a laiky. Jako nejlepší způsob manželské pastorače se tedy jeví setkávání jednotlivých manželských párů. Tato setkávání mohou mít pravidelný charakter v podobě sdílejících se modlitebních skupin s občasnou přítomností kněze nebo se může jednat o nepravidelná setkání, jako jsou například manželské obnovy (rekolekce) vedené zkušenými manželskými páry spolu s kněžími. Existují však i takové farnosti, kde takto vytvořená manželská pastorační „sít“ nefunguje z důvodu malého počtu rodin či z nevěle na takovému programu spolupracovat, ať už ze strany kněze či jednotlivých rodin. V tomto případě se jeví pro manželskou pastorači jako nejmoudřejší podporovat jiná farní seskupení, tzv. malá společenství.²⁸⁰ Tato společenství, i když nejsou svým tematickým zaměřením orientovaná přímo na manželské páry, jsou mnohdy velkým pomocníkem. Manželé, kteří hledají místo ke společnému duchovnímu sdílení, jistě ocení otevřenost farního společenství v podobě modlitební skupiny či jen nabídky společného neformálního setkání. Mnohdy právě jen takováto citlivá spoluúčast a lidská vstřícnost pomůže těm, kdo se ocitají ve ztížené rodinné situaci či jen potřebují relaxaci, aby mohli pokračovat dál na své manželské dobrodružné cestě ke svatosti. V některých diecézích existují centra pro rodinu (viz příloha III.),²⁸¹ která nabízejí programy pro manželské páry s rodinami, a tím přispívají ke zlepšení podmínek celkové pastorače rodin. Manželé se ale mnohdy ocitají i v obtížných situacích, které nejsou řešitelné v církevních společenstvích. V těchto případech je nutné vyhledat institucionalizovanou odbornou pomoc. Ideální je pochopitelně skloubení této odborné pomoci s křesťanskou vírou. Proto je nutné věnovat pozornost i podpoře křesťanských manželských a rodinných poraden. Jelikož si je církev vědoma závažnosti a nutnosti pastorače rodin, byla tato problematika diskutována i na zasedání plenárního katolického sněmu. V závěrečném dokumentu *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě* vybízí sněm diecézní synody projednat následující záležitosti:²⁸²

- Začlenit pastorači manželů a rodin do pastoračních plánů diecézí.
- Hledat cesty k zajištění dalšího vzdělávání kněží, jáhnů i laiků v oblasti pastorače rodin.
- Rozvíjet různé formy pastorače manželů a rodin (rodinná společenství, pastorače rodin ve farnosti, pastorače rodin ve zvláštních situacích, pastorače rozvedených a

²⁷⁹ Sympozium Rodina – střed církve a společnosti?, konané ve dnech 23.–25. 4. 2004 v Záhřebu

²⁸⁰ Christifideles laici, čl. 26

²⁸¹ Příloha č. III, přehled vybraných rodinných center a poraden

²⁸² *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR, s. 61, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, ISBN 978-80-7195-162-9

znovu civilně sezdaných katolíků).

10. 4 Pastorační doprovázení rozvedených

Problémy provázejí každý lidský vztah, tedy i vztah partnerský. Jak již bylo řečeno, v každém manželství se dříve či později vyskytnou potíže. Obtížné situace se pochopitelně nevyhýbají ani manželstvím křesťanským, ba právě naopak, neboť křesťanský ideál klade na věřící partnery vysoké nároky, jež je někdy v reálném světě dnešní sekularizované společnosti obtížné plnit. Tyto potíže nejsou samy o sobě ničím dramatickým, pokud mezi partnery funguje vzájemná komunikace a snaha tyto obtíže řešit. Dochází-li však k hromadění problémů, které nejsou delší dobu řešeny, mohou tyto problémy přerůst ve vážnou krizi. Již bylo zmíněno, že jedním z vhodných způsobů prevence jsou např. manželská setkávání, exercicie zaměřené na potřeby manželů, víkendové rekolekce apod. Církev pochopitelně nabízí také pomoc modlitební a svátostnou.²⁸³ Církev si velmi dobře uvědomuje, že aby byla schopna nabídnout adekvátní a skutečně účinnou pomoc, musí spolupracovat s odborníky z jiných disciplin, jako jsou psychologové, sexuologové, manželské poradci apod. V některých situacích je dokonce nejlepším řešením na vhodného odborníka daného člověka či partnerskou dvojici odkázat. Církev se samozřejmě i ve vlastních řadách setkává s lidmi nacházejícími se v náročných či nestandardních situacích, jako jsou rozvedení, opuštěné matky (či otcové) s dětmi, nesezdané páry apod. Církev musí být připravena tyto křesťany na jejich cestě doprovázet a být jim oporou ve zvládnání náročných životních okolností.²⁸⁴ Církevní právo možnost rozvodu platně uzavřeného manželství nepřipouští: „Platně uzavřené a konzumované manželství nemůže rozloučit žádná lidská moc, jenom smrt.“²⁸⁵ CIC připouští pouze dvě výjimky, kdy lze platně uzavřené manželství zrušit. V prvním případě se jedná o nekonzumaci manželství,²⁸⁶ kdy lze svazek zrušit papežskou dispensí, druhý případ se týká nesvátostných manželství, kdy lze využít privilegií víry.²⁸⁷ Manželství je rovněž možné prohlásit za neplatné od svého počátku, avšak to spadá přísně do kompetence církevního práva. Přestože církev musí nerozlučitelnost manželství důsledně hájit, měla by se snažit lidem ocitnuvším se v problematické situaci pomoci. Jakou pastorační pomoc nabízí církev křesťanům, kteří se přes nerozlučitelnost svého svazku pro jeho civilní rozloučení rozhodli? Rozvedení obvykle těsně po rozvodu prožívají určitý stres, musí hledat své nové místo a novou roli ve

²⁸³ Opatrný Aleš, Pastorační pomoc v méně obvyklých situacích. Část I., s. 21

²⁸⁴ Tamtéž, s. 4

²⁸⁵ CIC, Kán. 1141

²⁸⁶ CIC, Kán. 1142

společnosti, často se mohou, ocitnou v materiálních potížích.²⁸⁸ Církevní společenství může, je-li to v jeho silách, nabídnout pomoc materiální a pak především podporu emocionální, neboť rozvedení se často v prvních i pozdějších fázích po rozvodu cítí velmi opuštěni (především v případě, nebyli-li iniciátoři rozchodu). Rozvedený člověk, ať již se cítí za vzniklou situaci zodpovědný či nikoliv, si s sebou nese určité zranění.²⁸⁹ V rámci pastorače je možné nabídnout rozvedeným pomoc při hledání odpuštění domnělým viníkům vzniklé situace; pastorující může rovněž pomoci při hledání postupného sebezpřijetí, neboť rozvedený křesťan často vnímá svou situaci jako vážný nezdár a své vlastní životní selhání.²⁹⁰ Apoštolská adhortace *Familiaris consortio* zdůrazňuje, že církev musí projevovat těmto lidem úctu, solidaritu a pochopení.²⁹¹ Poněkud složitá situace nastává v případě, že se rozvedený člověk rozhodl uzavřít nové

(z pohledu církve neplatné) manželství. Přestože *Familiaris consortio* zdůrazňuje, že znovu sezdáním rozvedeným je třeba nabídnout starostlivou péči a lásku tak, aby se necítili odloučení od církve, často se může zdát, že jsou tyto dvojice de facto vytlačováni z církevního života. Jednotlivé farnosti a církve samotná, by měla ale stále mít na paměti, že rozvedení, kteří uzavřeli nový civilní sňatek, jsou stejným způsobem zváni k účasti na bohoslužbě a na všechny církevní akce jako všichni křesťané.²⁹² Velmi bolestivá je otázka nemožnosti účasti na eucharistické hostině pro takto znovu sezdané páry. Právě účast na eucharistické hostině je pro většinu věřících symbolem spojení s Kristem a církevním společenstvím. Je tedy pochopitelné, že je tento fakt vnímán velmi bolestně. Pro většinu takto nově sezdáných párů se neúčast na eucharistické hostině stala negativním stigmatem, který je provází po celý jejich zbytek života. Důvodem pro toto církevní opatření, je především fakt, že životní stav takto rozvedených a znovu sezdáných je v objektivním rozporu se smlouvou lásky mezi Kristem a církví. Pak také skutečnost, že ostatní věřící by byli uvedeni ve zmatek, pokud jde o učení církve dotýkající se právě svátosti manželství a jeho nerozlučitelnosti.²⁹³ Problematika rozvedených v novém manželství, je dneska velmi často zmiňovaná, avšak pro církve obtížně řešitelná. Je tedy nutné, této skupině věnovat aspoň potřebné pastorační úsilí, aby se lidé. V roce 1998 vydala Kongregace pro víru svazek *Pastorace rozvedených žijících v novém manželství*.²⁹⁴ Text se

²⁸⁷ CIC, Kán. 1143–1149

²⁸⁸ Opatrný Aleš, Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část I., s. 23

²⁸⁹ Opatrný Aleš, Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část II., s. 29

²⁹⁰ Tamtéž, s. 24

²⁹¹ *Familiaris consortio*, s. 90–91

²⁹² Katolický katechismus, Život z víry, s. 255–256

²⁹³ *Familiaris consortio*, s. 91–92

²⁹⁴ Pastorače rozvedených žijících v novém manželství, Letter to the Bishops of the Catholic Church Concerning the Reception of Holy Communion by Divorced & Remarried Members of the Faithful,

zabývá právě problémem podávání eucharistie. Josef Ratzinger, ještě jako kardinál, komentuje tuto situaci nově sezdaných párů ve svém úvodu k tomuto dokumentu. Říká, že: „...dotyční nemohou být členy farní rady, nebo kmotry, ale připomíná, že když se rozejdou nebo žijí spolu věrohodně jako bratr a sestra, mohou přijímat eucharistii“. K výčitce, že církev jedná v těchto případech pouze normativně a ne pastoračně, dále říká: „je nepochybně obtížné podat požadavky evangelia sekularizovanému člověku, ale tato pastorační obtíž nás nesmí svádět ke kompromisům s pravdou“. A tudíž se nesmí zamlčovat nebo ohrožovat pravda ve jménu milosrdenství. Dále přiznává, že „pravda může být někdy zraňující nebo nepohodlná, ale je to jediná cesta a pastore, která chce lidem skutečně pomáhat, musí být vždy založena na pravdě“.²⁹⁵ K dokumentu jsou připojeny další komentáře a studie. Jako jeden z komentářů je i článek *Věrnost a pravda* arcibiskupa Tattamanzi. V článku varuje před rozšířeným omylem, že rozvedení žijící v novém svazku jsou exkomunikováni, a proto musejí zůstat mimo církev. Zdůrazňuje naopak fakt, že jako pokřtění zůstávají dále v křesťanském společenství, i když s výjimkou eucharistie. Upozorňuje na nebezpečí omezování církevního života „jen na přijímání eucharistie“.

Specifická situace nastává v případě, kdy se partneři žijící v církevně neplatném svazku zavážou k úplné manželské zdrženlivosti. V takovém případě je pak za určitých přesně stanovených podmínek dovoleno přijímat eucharistickou svátost, avšak k závazku úplné zdrženlivosti je nutné přistupovat skutečně opatrně a pouze po plném vzájemném souhlasu obou partnerů.²⁹⁶ V každém případě je nutné, jak zdůrazňuje *Familiaris consortio*, nabídnout pomocnou ruku a podporovat modlitbou všechny, kteří se v situaci rozvedených jakýmkoli způsobem ocitli. Rovněž je třeba brát v úvahu okolnosti vzniku rozvodu, vždyť velmi často se jeden z partnerů může ocitnout v dané situaci bez vlastního zavinění.²⁹⁷ Je třeba mít na mysli, že rozvedení nejsou druhořadí křesťané. A navíc, pokud i po rozvodu zůstanou věrni svému manželskému slibu, mohou svým životem vydávat důležité svědectví víry a pravdivosti života.²⁹⁸

10. 5 Pastorační doprovázení neúplných rodin

Další specifickou oblastí pastorační péče je neúplná rodina. V osmé kapitole, která se mimo jiné zabývala právě situací neúplných rodin, bylo řečeno, že postoj společnosti je závislý na příčině vzniklé situace, tedy na tom, zda rodič, který vychovává své dítě nebo děti sám, je za

www.vatican.va

²⁹⁵ Rozvedení v novém manželství, Teologické listy, in: <http://www.teologicketexty.cz/> (4. 3. 2007)

²⁹⁶ Opatrný Aleš, Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část II., s. 32

²⁹⁷ Familiaris consortio, s. 91

svou situaci odpovědný či nikoliv. Se shovívavostí a sympatiemi se společnost dívá na ovdovělého rodiče, rozporuplně vnímá pak rodiče rozvedeného nebo toho, který se pro osamělé rodičovství sám rozhodl (v tomto případě jde převážně o svobodné matky s dětmi). Pro křesťanské společenství je podstatné, aby se snažilo od podobných vzorců uvažování oprostít a přijímalo osamělého rodiče s veškerou úctou a láskou. Společenství by se především mělo vyvarovat jakýchkoli morálních soudů o vzniklém stavu věci. To pochopitelně neznamena, že by se měl bagatelizovat ideál křesťanského manželství a úplné rodiny tvořené matkou i otcem, avšak k jednotlivému člověku je vždy třeba přistupovat s vědomím jeho plné hodnoty a v duchu Kristova učení. O tom, že situace osamělé matky či osamělého otce může být často nejen ekonomicky velmi složitá, již byla řeč ve zmiňované osmé kapitole. V pastorační příručce A. Opatrného²⁹⁹ je navíc uvedeno další nebezpečí související se situací osamělého rodiče, konkrétně se situací matky s dítětem. Mezi matkou a dítětem může totiž v dané situaci vzniknout nadměrně silné pouto, což může vést jednak k přílišné závislosti dítěte, jednak k jisté izolovanosti matky, která o dítě pečuje s přílišnou úzkostlivostí. Vhodnou pomocí pak může dle zmiňované příručky být zajištění důvěryhodného a přijímajícího společenství nebo kontakt s člověkem, jenž je díky své zralosti a životním zkušenostem schopen být užitečným rádcem a důvěrníkem. Rovněž je podstatné, aby dítě vyrůstající pouze s jedním rodičem našlo v některé vhodné osobě chybějící vzor druhého pohlaví. Tuto roli může pochopitelně nejlépe zastoupit někdo z rodinných příslušníků, avšak není-li to možné, může se takou osobou stát např. farář (je to ovšem méně vhodná situace, jak upozorňuje A. Opatrný).³⁰⁰ Velkou výhodou, kterou může fungující farní společenství osamělému rodiči poskytnout, je potom i pomoc materiální (charitativní sbírky šatstva, nábytku apod.) a rovněž pomoc praktická (je-li farní společenství skutečně živé a funkční, měla by zde fungovat i určitá sociální síť, která může v aktuálních a nutných případech poskytnout potřebnou oporu).

10. 6 Pastorační doprovázení nesezdaných párů

Apoštolská adhortace *Familiaris consortio* jmenuje několik důvodů, které vedou mladé páry k tzv. volným svazkům, tedy svazkům nezaloženým na institucionálním poutu, ať již občansko-právním nebo náboženském.³⁰¹ Mezi jinými jmenuje i důvody ekonomické, jež

²⁹⁸ Opatrný Aleš, Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část II., s. 28

²⁹⁹ Opatrný Aleš, Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část I., s. 35

³⁰⁰ Tamtéž, s. 36

³⁰¹ *Familiaris consortio*, s. 88

jsou nepochybně jednou z příčin odkládání uzavírání sňatků i v naší zemi.³⁰² Důvodem pro volné soužití může být také odmítání instituce manželství jako takové, potažmo jakékoli instituce, nebo strach ze ztráty svobody či jistá duševní nezralost. Ať již je důvod odkládání manželství jakýkoli (a dalších důvodů by se dala jmenovat celá řada), staví dle *Familiaris consortio* církev do nezáviděníhodné pozice a představuje poměrně složitý pastorační problém.³⁰³ Problémem jsou především vážné důsledky, jež tento způsob soužití přináší – především jde o ztrátu náboženského vědomí smyslu manželství jako smlouvy mezi Bohem a lidmi a o devaluaci pojmů rodina, věrnost apod. Dle Papežské rady pro rodinu³⁰⁴ musí být křesťanské poselství nesené církví živým svěděním pro svět, a to i na poli manželského soužití. Lidská přirozenost je zraněna hříchem, a přestože je Kristem vykoupená, nedospívá často k plnému rozlišování pravdy. Mělo by tedy být úkolem církve a celého jejího společenství tuto pravdu vlastním příkladem dokládat, a to především formou svědectví vlastního života. Pro křesťanské manžele je skutečně velikou výzvou současnosti být příkladem svému okolí a tím i celé společnosti. Zmiňovaný dokument Papežské rady pro rodinu rovněž připomíná, že je třeba mít neustále na zřeteli lidskou slabost a taktéž často nedostatečnou zkušenost s opravdovou katechezí církve, jež by měla člověka vést k životu v milosti, k modlitbě a ke svátostem. Jan Pavel II.³⁰⁵ ve své apoštolské adhortaci uvádí, že je třeba citlivě posuzovat každou situaci zvlášť, vždyť každá situace má své vlastní příčiny. Dle jeho slov je třeba k nesezdaným párům přistupovat s respektem a ohleduplností a snažit se pokud možno citlivě a trpělivě představovat neocenitelnou hodnotu manželského svazku. To by se mělo dít především svěděním a příkladem křesťansky žijících rodin. Adhortace rovněž zdůrazňuje nutnost prevence, a to především formou mravní a náboženské výchovy mládeže. Důležité je také působit na veřejné činitele, aby vytvářeli takové podmínky, aby manželství nebylo podceňováno a bylo společností a veřejným míněním vnímáno jako hodnota a přirozené vyústění partnerské lásky.³⁰⁶

10. 7 Shrnutí k pastoraci v obtížných situacích

Na závěr je třeba říci, že přestože se církev snaží lidem, kteří se ocitli v nestandardních životních situacích, pomoci, stále existují oblasti kategoriální pastorace, kterým se církev věnuje jen okrajově. Oblasti, které čekají na potřebnou pastorační pozornost jsou například již zmiňované nesezdané páry či rozvedení a znovu civilně sezdané páry, nebo pak lidé

³⁰² Smith Hearther, Děti a rozvod, s. 161

³⁰³ Familiaris consortio, s. 89

³⁰⁴ Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, s. 39

³⁰⁵ Familiaris consortio, s. 89

s odlišnou sexuální orientací. I když je zřejmé, že církev má limitované personální zdroje, a není tedy v jejích silách zajistit pro tyto ohrožené skupiny dostatečnou pastorační pomoc, přesto by se církev měla snažit těmto oblastem více věnovat. Měla by hledat, rozvíjet a podporovat jiná pastorační řešení uvnitř i vně církve.³⁰⁷

³⁰⁶ Familiaris consortio, s. 89

³⁰⁷ Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě, s. 55

11. PŘEDPOKLÁDANÝ VÝVOJ INSTITUCE MANŽELSTVÍ A RODINY

Jeden z našich předních sociologů Ivo Možný³⁰⁸ varuje před přílišnou snahou předpovídat vývoj budoucích událostí jak v životě jednotlivce, tak v životě společnosti. Upozorňuje totiž na zajímavý jev sociologie označovaný jako *self-fulfilling prophecy*, který je možné do češtiny jednoduše přeložit jako „falešné proroctví naplňující samo sebe“. I nepravdivý předpoklad se totiž obrátí v pravdu, je-li sociálně přijat za pravý. Vzniká zde tedy zajímavý paradox: na jedné straně potřeba vědět, kam instituce manželství a rodiny směřuje a jak se nejspíše bude do budoucna vyvíjet, na straně druhé obava z mylných nebo zavádějících předpokladů. Rovněž je velmi obtížné zpětně rekonstruovat vývoj minulých událostí a přitom se ubránit projekci vlastních přání, potřeb a zkušeností. Přesto je jedním z úkolů sociologie jako samostatné vědecké disciplíny pomocí zkoumání struktur, funkcí a souvislostí poukázat na možnosti budoucího vývoje i předpokládaných změn.³⁰⁹ Možný tedy upozorňuje na dvě skutečnosti: na straně jedné je pro společnost jistě nezbytné snažit se předvídat vývoj budoucích událostí, a to i na poli instituce manželství a rodiny, na druhé straně je však třeba brát tyto prognózy s určitou rezervou a kritickým odstupem. Možný hovoří o třech úrovních horizontu, na nichž je možné vývojové studie koncipovat. Nejširším horizontem je vývoj v kontextu biologického vývoje celého lidského rodu. Zde ovšem uvažujeme v horizontu spíše desítek tisíc let, možnost jakýchkoliv předpovědí je tedy minimální a navíc nemá žádný praktický význam. Bližší horizont již představuje kulturní vývoj společnosti, časový úsek zkoumání zde tedy tvoří období dlouhé jedno až dvě století. I toto je však úsek relativně dlouhý, navíc by bylo nutné oddělit od sebe jednotlivé kulturní vývojové linie a oblasti, jakýkoliv všeobecný předpoklad očekávaného vývoje by byl tedy věcí poměrně náročnou a nejistou. Třetím horizontem zkoumání je vývoj civilizačních a sociálních přeměn, který Možný považuje pro zkoumání budoucího vývoje manželství a rodiny za nejpřijatelnější. Zde se totiž odborníci zaměřují na prostor nepřesahující dvacet až třicet let, maximálně pak let padesát. A právě to je období zahrnující časový odstup mezi jednotlivými generacemi, uvažuje se tu tedy o rozdílech mezi manželským a rodinným životem rodičů a prarodičů a o vývojových změnách, které se dotknou jejich dětí a vnuků.³¹⁰ Jaký vývoj tedy současná sociologie předpokládá? Již v devadesátých letech minulého století hovořili sociologové o tom, že vývoj rodinného života se ubírá směrem k relativizaci významu biologického rodičovství a k postupnému zrovnoprávnění jiných

³⁰⁸ Možný Ivo, *Moderní rodina*, s. 147

³⁰⁹ Jandourek Jan, *Sociologický slovník*, s. 222–223

³¹⁰ Možný Ivo, *Moderní rodina*, s. 150–151

forem rodiny, než je úplná monogamní rodina.³¹¹ I nadále se podle sociologů dá očekávat vysoká rozmanitost rodinných útvarů. Přibude např. neúplných rodin v čele s otcem, které sice budou vždy tvořit menšinu, avšak již ne zanedbatelnou. (I soudní praxe musí při vysoké rozvodovosti reagovat na kulturní změny, v nichž je zdůrazňována role otcovství. Např. ještě v nedávné době bylo nemyslitelné, že by otec byl přítomen u porodu svého dítěte, což se dnes stává samozřejmostí.) Zvýší se zřejmě ještě více podíl svobodného mateřství. Pravděpodobně přibude žen, které si vyberou partnera jen pro početí dítěte, to však budou následně vychovávat samy. Bude přibývat manželství, kdy pro jednoho nebo oba partnery půjde již o manželství opakované. Určitý vývoj ve společnosti bude rovněž vyvolávat radikální reakce odpůrců tohoto vývoje. Od všeobecného trendu rodiny s jedním dítětem se tak nejspíš oddělí proud rodin s důrazem na rodičovství a větší počet dětí. Stejně tak se proti stoupající rozvodovosti upevní skupina rodin s tradičním pojetím nerozlučitelného manželství. Vzhledem k uzákonění registrovaného partnerství se tato forma soužití postupně stane jednou z viditelných a všeobecně akceptovaných alternativ. Bude přibývat lidí, kteří se vědomě rozhodnou pro bezdětný a svobodný život. Rovněž přibude párů, které se rozhodnou pro trvalý svazek, avšak bez oficiálního potvrzení. Zdá se tedy, že budoucí vývoj směřuje k pestřejší škále způsobu partnerského soužití, dá se ovšem předpokládat, že tradičně pojatá rodina založená na manželství zůstane stále způsobem většinovým.³¹² Na závěr uvedených předpokladů je však nutno opět zdůraznit slova sociologa Možného: s tímto všeobecným předpokladem je možno relativně jistě počítat, avšak jak a do jaké míry se tyto trendy projeví konkrétně ve fungování naší společnosti, je skutečně otázkou, na kterou neexistuje definitivní odpověď.³¹³

³¹¹ Pavlík Zdeněk, *Sňatečnost a rodina*, s. 21

³¹² Možný Ivo, *Česká společnost*, s. 190–197

³¹³ Možný Ivo, *Moderní rodina*, s. 166–168

12. ZÁVĚR

V úvodu této diplomové práce bylo řečeno, že krize instituce manželství patří mezi nejzávažnější problémy současné společnosti naší doby. Ve srovnání s problémy nebo katastrofami celosvětového charakteru, které dramatickým způsobem postihují celou populaci, ať už se jedná o otázky ekologie, politické a válečné konflikty či různé druhy útlaku, se může tato tematika jevit jako okrajová nebo méně významná. Avšak opak je pravdou. Vždyť celá naše společnost vděčí za své přežití právě rodině založené na manželství mezi mužem a ženou. Jak je tedy možné, že instituce manželství fungující celá staletí víceméně stabilně přestává současné společnosti vyhovovat? A je to skutečně pravda? A má církev jako obhájkyně tradičního modelu rodiny založeného na manželství muže a ženy nějakou možnost tuto situaci ovlivnit? Cílem této diplomové práce bylo na tyto i další otázky týkající se krize instituce manželství hledat odpovědi. Proto bylo nutné se s danou tematikou podrobněji seznámit. Nejprve jsem se zabývala vymezením pojmu instituce manželství, a to z pohledu různých oborů, např. psychologie a sociologie, a pochopitelně rovněž z pohledu církevního práva. Také jsem se pokusila na antropologických a biblických základech manželství doložit, že tato instituce je Bohem chtěná a pro člověka tedy zcela přirozená. Důkaz pro toto tvrzení nalezneme především v nauce o člověku jako Božím obrazu. Pro dokreslení jsem rovněž uvedla přehled historického vývoje uzavírání manželství od nejstarších dob do současnosti, a to pochopitelně především v evropském kontextu. Třetí kapitola této práce pojednává o významu instituce manželství pro společnost a zároveň poukazuje na úzkou spojitost manželství s rodinou. Z toho důvodu bylo často nutné v souvislosti s manželskou problematikou zmiňovat i problematiku rodinnou. Ke správnému pochopení krize instituce manželství bylo nutné dostatečně vymezit a definovat samotný pojem krize, především pak její průběh a projevy. Po těchto úvodních kapitolách, jejichž cílem bylo uvedení do dané problematiky, následují kapitoly, které již rozebírají krizi instituce manželství konkrétně. Ze statistik vyplývá, že o krizi instituce manželství skutečně hovořit můžeme. Důkazem jsou alarmující údaje vypovídající o nízké sňatečnosti, vysoké rozvodovosti, nárůstu počtu neúplných a nevlastních rodin nebo o poklesu porodnosti. Jedním se stěžejních témat práce bylo definování příčin krizové situace. Na základě poznatků odborníků z různých oblastí (morální teologie, psychologie, sociologie, manželské terapie apod.) jsem se snažila definovat nejpravděpodobnější příčiny krizové situace. Jedním z faktorů, který nepochybně danou situaci ovlivnil, je proměna partnerských vztahů v poslední třetině 20. století, jež se týká celé západní společnosti. Zde je nutné podotknout, že v české společnosti (stejně jako v ostatních zemích bývalého východního bloku) se tyto

změny začaly projevovat později. Až po pádu komunistického režimu se totiž otevřel prostor pro seberealizaci i v jiných oblastech, než pouze v oblasti rodinné. S tímto vývojem souvisí rovněž rozvoj tzv. genderové otázky, která se dotýká například proměny rolí mužů a žen ve společnosti. Mezi další příčiny krize instituce manželství, které vycházejí z charakteru dnešní doby, můžeme zahrnout dnes hojně diskutovanou změnu žebříčku hodnot a jejich relativizaci. To má za následek odklon od klasického modelu pojetí manželství k nezávazným vztahům, jež nijak neomezují individuální svobodu jednotlivce a vedou mnohdy pouze k osobnímu uspokojení. V neposlední řadě je nutné mezi příčiny krize zařadit i špatnou sociálně-ekonomickou situaci rodin a nedostatečné řešení této otázky ze strany státu. Nejsou totiž výjimkou případy, kdy mladé páry raději žijí v nesezdaném soužití, protože je to pro ně finančně výhodnější. Sedmá kapitola této práce se věnuje rizikovým faktorům při vstupu do manželství, jež jsou častou příčinou jejich rozpadu. Přestože se jedná o rizika, která se týkají jednotlivých manželství, mají pochopitelně přímý vliv i na situaci v celé společnosti. Následující kapitola se věnuje konkrétním projevům současné situace, jako je vysoká rozvodovost a s ní související nárůst nevlastních a neúplných rodin, zabývá se rovněž alternativními formami partnerského života v podobě nesezdaného soužití či registrovaného partnerství. Pohledu církve na krizi instituce manželství jsou věnovány dvě obsáhlé kapitoly, přičemž jedna se zaměřuje na postoj církve k dané problematice, druhá pak popisuje konkrétní možná řešení, jež církev nabízí. Samozřejmě nejsou opominuty ani nejdůležitější církevní dokumenty. Církev si je vědoma, že na jedné straně musí hájit tradiční model pojetí manželství a rodiny, na druhé straně však musí přijmout fakt, že vedle tohoto tradičního modelu v naší společnosti existují a nadále se budou rozvíjet alternativní typy rodinného uspořádání. Posláním církve je, aby se snažila společnosti prezentovat tradiční pojetí manželství jako ten nejlepší způsob realizace partnerského vztahu, který má nezpochybnitelnou a trvalou hodnotu. To pochopitelně znamená hledat formu argumentace, která bude pro společnost srozumitelná a akceptovatelná. Zde je nutné podotknout, že nejlepší formou, jak oslovit společnost, je vydávat svědectví vlastním životem. Toto je výzvou především pro křesťanské manžele. Křesťanský rodinný život může oslovit společnost obětavou výchovou dětí, vzájemnou věrností, stabilitou rodiny, což jsou hodnoty jednoznačně přijatelné pro všechny. Církev nemůže krizi instituce manželství vyřešit, avšak je v jejích silách v rámci pastorače ovlivňovat jednotlivá křesťanská manželství, jež potom vydávají výše zmíněné svědectví svým životem. Úkolem pastorače není ovšem všechny problémy vyřešit, ale snažit se o doprovázení k lidsky důstojnému zvládnutí dané situace. Církev by měla být tím, kdo dokáže podat pomocnou ruku, zorientuje se v situaci a dokáže citlivě a kvalifikovaně zareagovat, povzbudit a doprovázet. Závěr desáté kapitoly se věnuje

konkrétním oblastem pastorace, ať již se jedná o doprovázení manželských párů, rozvedených, neúplných rodin či nesezdaných párů. Tato práce se rovněž věnuje důležitosti otázky rodinné výchovy a rodinné katecheze. Tématem této práce byla krize instituce manželství v dnešní společnosti. Je zřejmé, že instituce manželství se v krizi skutečně nachází. Byla by však škoda vnímat krizi výhradně jen jako negativní jev. V řeckém dramatu se termín krize používal pro vyjádření zásadního obratu v ději a jeho následné vyvrcholení. Krize v sobě zahrnuje i šanci ke změně a je tedy příležitostí k novému úhlu pohledu. Je v zájmu církve i společnosti, aby současná krizová situace vedla k takové proměně instituce manželství, aby se manželství znovu stalo uznávanou a respektovanou formou projevu partnerského života.

13. PŘEHLED POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Biblické zkratky

Gn	První kniha Mojžíšova (Genesis)
Mt	Evangelium podle Matouše
Mk	Evangelium podle Marka
Ef	List Efezanům

Ostatní zkratky

CIC	Kodex kanonického práva
ČBK	Česká biskupská konference
ČR	Česká republika
GS	Gaudium et spes
KKC	Katechismus katolické církve
OSN	Organizace spojených národů
USA	Spojené státy americké

14. PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

- ANTIER, Edwige, *Dítě toho druhého. Umění žít s dítětem nového partnera*, Praha: Portál, 2005, překlad Šárka Belisová, ISBN 80-7178-946-1
- ATKINSON, Rita L. (a kol.), *Psychologie*, Praha: Portál, ²2003, překlad Erik Herman, Miroslav Petržela, Dagmar Brejlová, ISBN 80-7178-640-3
- BAKALÁŘ, Eduard (a kol.), *Rozvodová tematika a moderní psychologie*, Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80-246-1089-2
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Praha: Česká biblická společnost, ⁶1996, ekumenický překlad, ISBN 80-85810-08-5
- BOUBLÍK, Vladimír, *Teologická antropologie*, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, ²2006, ISBN 80-7195-059-9
- Casti connubi, O Křesťanském manželství*, Olomouc: Dobré knihy, ²1941, přeložil a rozčlenil Bedřich Vašek, ISBN neuvedeno
- CORETH, Emerich, *Co je člověk?*, Praha: Zvon, 1994, překlad Bohuslav Vik, ISBN 80-7113-098-2
- Všeobecná deklaráce lidských práv*, Mezinárodní pakt o občanských a lidských právech, Deklarace Valného shromáždění OSN ze dne 10. 12. 1948, In: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn> (12. 6. 2006)
- ENNEN, Edith, *Ženy ve středověku*, Praha: Argo, 2001, překlad Jindřich Karásek, Pavlína Rychterová, ISBN 80-7203-369-7
- Evangelií nuntiandi*, Praha: Zvon, 1990, překladatel neuveden, ISBN 80-7113-026-5
- Familiaris consortio. O úkolech křesťanské rodiny v současném světě*, Praha: Zvon, 1992, překlad Terezie Brichtová, ISBN 80-7113-067-2
- Family, marriage and „de facto“ unions*, pracovní překlad Ctirad V. Pospíšil, Papežská rada pro rodinu, Vatican 2000, In: <http://www.vatican.va> (25. 6. 2007)
- FIALOVÁ, Ludmila (a kol.), *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, ISBN 80-85850-87-7
- Gaudium et Spes*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3
- GILBERT, Kathleen R. (ed.), *Marriage and family 96/97*, Guilford: Dushkin Publishing Group, 1996, ISBN 0-697-31711-0
- GJURIČOVÁ, Š., *Mužství a ženství jako sociální konstrukce?*, Praha: Konfrontace, 1995, ISBN neuvedeno
- GRENZ, Stanley, *Úvod do postmodernismu*, Praha: Návrat domů, 1997, překlad Alena Koželuhová, ISBN 80-85495-74-0

- HAUCK, Paul, *Manželské mýty*, Praha: Slovart, 1998, překlad Radana Šourková, ISBN 80-7209-063-1
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X
- HOMOLKOVÁ, M., *Manželství? Hlavně citová potřeba*, In: Simota, David, Rodina, manželství a kohabitace, <http://www.e-polis.cz> (4. 3. 2007)
- HRUŠÁKOVÁ, Milana (a kol.), *Zákon o rodině*, Praha: C. H. Beck, 2001, ISBN 80-7179-448-1
- Christefideles laici*, Praha: Zvon, 1990, překladatel neuveden, ISBN 80-7113-024-9
- Katechismus katolické církve*, Praha: Zvon, 1995, překlad Josef Koláček, ISBN 80-7113-132-6
- Katolický katechismus, Život z víry*, Janov nad Nisou: Civitas, ⁵1995, ISBN 80-902086-0-6
- Jak založit nespokojené manželství*, In: <http://www.doktorka.cz> (18. 2. 2007)
- JAN PAVEL II., *Dopis rodinám*, 1994, In: <http://www.webpark.cz/-nové dokumenty/> (8. 4. 2006)
- JAN PAVEL II., *Rychlý vývoj*, Praha: ČBK, 2005, ISBN neuvedeno
- JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-535-0
- KAŠT, Verena, *Krizy a tvořivý přístup k ní. Typy životních krizí, jejich dynamika a možnosti krizové intervence*, Praha: Portál, 2000, překlad Jana Vašková, ISBN 80-7178-365-X
- KLIMEŠ, Jeroným, *Partneři a rozchody*, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-045-3
- Kodex kanonického práva*, Praha: Zvon, 1994, úřední znění textu a překlad Miroslav Zedníček, ISBN 80-7113-082-6
- Konference *Rodina, politika a agenda rovnosti žen a mužů*, organizovaná Občanským institutem v červnu 2007 v Praze
- KOVAŘÍK, Jiří, ŠMOLKA, Petr, *Současná rodina: problémy, konstanty, proměny, naděje*, Praha: Hestia, 1996, ISBN neuvedeno
- KRATOCHVÍL, Stanislav, *Manželská terapie*, Praha: Portál, ⁴2005, ISBN 80-7367-048-8
- LEMAN, Kevin, *Sourozenecké konstelace*, Praha: Portál, 1997, překlad Hana Kašparovská, ISBN 80-7178-152-5
- MATĚJČEK, Zdeněk, *Co děti nejvíc potřebují*, Praha: Portál, ²1995, ISBN 80-7178-058-8
- MATĚJČEK, Zdeněk, *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, Praha: Portál, ²1999, ISBN 80-7178-320-X
- MATĚJČEK, Zdeněk, *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, Praha: Portál, 1994, ISBN 80-85282-83-6
- MATĚJČEK Zdeněk, DYTRYCH Zdeněk, *Děti, rodina a stres*, Praha: Galén, 1994, ISBN

80-85824-06-X

- MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk, *Krizové situace v rodině očima dítěte*, Praha: Grada, 2002, ISBN 80-247-0332-7
- MATOUŠEK, Oldřich, *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, ISBN 80-901424-7-8
- MATOUŠEK, Oldřich, *Slovník sociální práce*, Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-549-0
- MOŽNÝ, Ivo, *Česká společnost*, Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-624-1
- MOŽNÝ, Ivo, *Moderní rodina*, Brno: Blok, 1990, ISBN 80-7029-018-8
- MUSIL, Jiří V., *Úvod do sociální psychologie*, Olomouc: Vydavatelství UP, 1996, ISBN 80-7067-647-7
- Národní zpráva o rodině*, zkrácená verze, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR 2004, In: <http://www.normy-mpsv.cz/narodnizprava.htm> (6. 3. 2007)
- Nesvatostná manželství*, In: <http://www.nesvatostnamanzelstvi.wz.cz./texty/postrehy-praxe.htm> (27. 6. 2006)
- OPATRŇÝ, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část I.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, ³2001, ISBN neuvedeno
- OPATRŇÝ, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část II.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001, ISBN neuvedeno
- OPATRŇÝ, Aleš, *Teologie manželství*, přednášky KTF Praha, školní rok 2005/2006
- PALLA, Jiří, *Manželský souhlas v kanonickém právu*, Revue, 1999, roč. 13, č. 2
- Pastorace rozvedených žijících v novém manželství*, Letter to the Bishops of the Catholic Church Concerning the Reception of Holy Communion by Divorced and Remarried Members of the Faithful, Vatican 1994. In: <http://www.vatican.va>
- PAVLÍK, Zdeněk (ed.), *Sňatečnost a rodina*, Praha: Academia, 1992, ISBN 80-200-0068-2
- PLAŇAVA, Ivo, *Jak se (ne)rozvádět*, Praha: Grada, 1994, ISBN 80-7169-129-1
- PLAŇAVA, Ivo, *Manželství a rodiny*, Brno: Doplněk, 2000, ISBN 80-7239-039-2
- PLAŇAVA, Ivo, *Spolu každý sám*, Praha: NLN, 1998, ISBN 80-7106-292-8
- Pohyb obyvatelstva v České republice*, Praha: ČSÚ, 2001, In: Možný, Ivo, *Česká společnost*, Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-624-1
- Prohlášení Rady Iustitia et Pax o rodině*, Tiskové středisko České biskupské konference, In: <http://www.tisk.cirkev.cz> (21. 7. 2007)
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří, *Pedagogický slovník*, Praha: Portál, ⁴2003, ISBN 80-7178-772-8
- QUILLIEN, Christophe, *Jsem na dítě sám. Jak přežít péči o dítě*, Praha: Albatros, 2004,

- překlad Hana Holubkovová, ISBN 80-00-01355-X
- Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“*, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001, ISBN neuvedeno
- Rodina – střed církve a společnosti?*, Sympozium konané ve dnech 23. – 25. 4. 2004 v Záhřebu
- Rozvedení v novém manželství*, článek Deutsche Tagespost 20. 2. 1999, Teologické texty, In: <http://www.teologicketexty.cz/>
- REJMAN, Ladislav, *Slovník cizích slov*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, ISBN neuvedeno
- SIMOTA, David, *Rodina, manželství a kohabitace*, In: <http://www.e-polis.cz> – internetový politologický časopis (4. 3. 2007)
- SINGLY, Francois de, *Sociologie současné rodiny*, Praha: Portál, 1999, In: <http://www.e-polis.cz/print.php?id=106catid=27> (4. 3. 2007)
- SKOBLÍK, Jiří, *Etický relativismus*, přednáška ze dne 23. 2. 2006, kostel sv. Jiljí v Praze
- SKOBLÍK, Jiří, *Několik poznámek k homiletice na etické téma*, In: <http://www.ktf.cuni.cz/-skoblik/komentare/homiletika.htm> (15. 3. 2004)
- SKOBLÍK, Jiří, *Nepodkopávat společné hodnoty*, In: <http://www.ktf.cuni.cz> (21. 2. 2007)
- SKOBLÍK, Jiří, *Nerozlučuj, co bylo spojeno shůry*, kázání ze dne 8. 10. 2006, In: <http://www.ktf.cuni.cz/skoblik/komentare/o-rozvodu.htm> (21. 12. 2006)
- SKOBLÍK, Jiří, *Partnerské soužití katolickými očima*, Teologické texty č. 2001/5, In: <http://www.teologicketexty.cz> (27. 6. 2006)
- SKOBLÍK, Jiří, *Perspektivy přijetí křesťanské etiky současnou společností*, In: <http://www.ktf.cuni.cz/-skoblik/prijeti-etiky.htm//> (13. 12. 2006)
- SKOBLÍK, Jiří, *Poznámky k připravovanému plenárnímu sněmu*, In: <http://ktf.cuni.cz/-skoblik/zena10.htm//> (21. 2. 2007)
- SKOBLÍK, Jiří, *Přehled křesťanské etiky*, Praha: Karolinum, 1997, ISBN 80-7184-357
- SKOBLÍK, Jiří, *Z rozhovoru o globalizaci mravních norem*, In: <http://www.ktf.cuni.cz/-skoblik/komentare/mravn-normy-kt.htm> (21. 2. 2007)
- SLAVÍK, Michael, *Manželství od snů k realitě*, In: <http://www.pastorace.cz/> (4. 3. 2007)
- SMITH, Heather, *Děti a rozvod*, Praha: Portál, 2004, překlad Hana Loupová, ISBN 80-7178-906-2
- SOBOTKOVÁ, Irena, *Psychologie rodiny*, Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-559-8
- Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, překlad Ctírad V. Pospíšil, ISBN 80-7192-971-9
- Statistika*, In: <http://tisk.cirkev.cz/z-vatikanu/nova-vatikanska-o-man-zelskych->

- [procesech.html](#) (30. 7. 2007)
- Statistika*, Českého statistického úřadu, In: <http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/>
- STONE, Lawrence, *The Family, Sex and Marriage in England 1500–1900*, London: Penguin Books, 1990, ISBN 0-14-013721-1
- STRIEŽENEC, Štefan, *Slovník sociálního pracovníka*, Trnava: AD, 1996, ISBN neuvedeno
- Světový kongres rodin*, Praha, 1997, In: <http://rodice.wz.cz/ses1.htm/> (4.7. 2006)
- ŠMOLKA, Petr, *Muž a žena – návod k použití*, Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-911-9
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda (a kol.), *Krise – psychologický a sociologický fenomén*, Praha: Grada, 2004, ISBN 80-247-0888-4
- Teorie práva. Poznámky z přednášek*, 1995/96, určeno pouze pro vlastní potřebu, ISBN neuvedeno
- Úvahy ohledně návrhu na právní uznání svazku mezi homosexuálními osobami*, Kongregace pro nauku víry, Řím 2003, In: <http://www.vatican.va> (30.4.2005)
- Uzavírání manželství – historický přehled*, In: <http://www.2.tj.jcu.cz> (1.12. 2006)
- Vývoj obyvatelstva v České republice*, Praha: ČSÚ, 2000, ISBN 80-7223-288-6
- THOM R., *Některé otázky spojené s dějinami pojmu „krize“*, Praha: Filozofický ústav ČSAV, 1992, ISBN neuvedeno
- VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan (eds.), *Aplikovaná sociální psychologie*, Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-269-6
- WICHTERICH, Christa, *Globalizovaná žena*, Praha: Profem, 2000, ISBN 80-238-5631-6
- WILLI, Jürg, *Psychologie lásky*, Praha: Portál, 2006, Překlad Kristina a Jan Černí, ISBN 80-7178-982-8
- Zákon č. 234/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 132/1982 Sb. ze dne 29. 5. 1992*, Sbírka zákonů, In: <http://www.mvcr.cz> (30. 7. 2007)
- Zákon o právu rodinném č. 265 Sb. ze dne 7. 12. 1949*, In: <http://www.mvcr.cz> (30. 7. 2007)
- Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ze dne 4. 12. 1963*, In: <http://www.mvcr.cz> (30. 7. 2007)
- Záznam diskuze ze setkání Benedikta XVI. s kněžími během prázdninového pobytu v Dolomitech v létě 2007, In: <http://www.radiovaticana.cz> (30. 8. 2007)
- Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, ISBN 978-80-7195-162-9

15. PŘÍLOHY

Seznam příloh

1. Doc. ThDr.J.Skoblík, „Několik poznámek k homiletice na etické téma“
2. Prohlášení Rady Iustitia et Pax o rodině "Rodina jako zdroj"
3. Seznam vybraných rodinných center a poraden v ČR

PŘÍLOHA Č. I.

Úryvek textu z přednášky pro jáhny „Několik poznámek k homiletice na etické téma“

Doc. ThDr. J. Skoblí, Červen 2001

1. **Při argumentaci ve prospěch etiky, zastávané církví, je důležitý zřetel k empirii, kde vlastně problém začíná.** Kdo například diskutuje z pozic církve o homosexualitě, měl by vědět, že důležitou tezí směrodatných sexuologických kruhů je vrozenost a proto praktická determinovanost homosexuální orientace. Proto na ní nelze (ale také netřeba) něco opravovat. Je trapné, nezná li mluvčí církve tento názor a považuje přijetí myšlenky „léčby“ gay-les orientovaného člověka za otázku poctivosti oponenta v debatě. Znat něčím stanovisko neznamena souhlasit s ním, ale nechtít znát jiné stanovisko než vlastní, zejména klonit i se k opačnému pojetí veřejnost, je zřetelné manko.
2. **Ten, kdo chce argumentovat, se musí nejprve snažit sám porozumět směru církevního myšlení. Není vždy snadné tento směr odvodit z hojně citovaných dokumentů.** Velmi mnoho otázek sexuální etiky se dá odvodit z ideje nerozdělitelnosti dvou cílů sexuality lidskou rukou, personálního a reálného. Dokud nebude tato idea mluvčím nejen pochopena, ale dobře strávena (ve smyslu úsloví: tvrdím to, etsi ecclesia non daretur), bude tlumočení církevních pokynů vypadat podivně a nevěrohodně. Nebo jiný příklad: Princip život je víc než jeho kvalita konfrontuje empirii (snesitelnost konkrétní kvality poškozeného života) s filozofií (co je život jako takový). Je nasnadě, že je každému člověku mnohem bližší empirie než filozofování. Ještě třetí příklad: dítě má právo na to být počato, zrozeno a vychováno jedním rodičovským párem. To říká Donum vitae na adresu náhradního mateřství. Proti tomu však bývá namítáno: sociální matka, tedy žena v jejíž náručí dítě fakticky od nejtělejšího věku vyrůstá, je mnohem důležitější než matka biologická, teda žena, která dítě zrodila. Kdo usiluje o kulturu argumentace, měl by si položit otázku: jak obhájit právo na směřování k „posledním“ otázkám, když vypadají tak neprakticky?
3. **Ctižádostí toho, kdo směru církevního myšlení porozuměl, by měla být snaha přivést partnera v dialogu k tušení tohoto směru.** To zatím bohatě stačí. V okamžiku, kdy druhá strana dokáže zvolat: tak takhle vy to vlastně myslíte!, bylo dosaženo velkého sblížení. Snad bude dlouhá cesta k názorové shodě, snad k ní vůbec nedojde, ale první slibný krok byl učiněn. Ještě něco: mluvčí církevního stanoviska je často vázán na určité tvrzení více sociální (my to tak vidíme) než ideovou (logika to tak vidí) vazbou. Je zásadně vázán na dar víry, čili na dar právě takto a ne jinak vidět duchovní základy konkrétních otázek, kterými se etika zabývá. Bude schopen taktně čekat, zda je takový dar poskytnut také druhému nebo s ním nebude prakticky zacházet jako s někým, kdo si tento dar bude muset „odpracovat“? Člověk církve by si měl pokorně uvědomit, že jeho intelektuální prokousání se k závěru víry nebo mravů nebylo nic jiného než pouhou reflexí předem uskutečněného daru, určitě v případě víry, velmi často v případě mravů.
4. Argumentující musí pečlivě dbát o **rozlišení přijatelnosti argumentu pro rozum a víru.** S biblí je třeba zacházet opatrně. Pro nevěřícího je to pouhá literatura, asi dost zajímavá. I pro věřícího není bez problémů, jak je vidět na rozpacích exegetů, když pozorují používání biblických citátů moralisty pro zdůvodnění nějakého etického nároku.

5. **Základní podmínkou** kultury argumentace je **dostatečně vysoký stupeň empatie**, schopnosti vcítit se do druhého. Srdce a mozek podléhají rozličným zákonitostem. Zatím co jeden vítá závazek formou rozkazu jako pramen jistoty, druhý vítá podnět k zamyšlení, o jehož ceně chce rozhodovat, aniž by byl někým ovlivňován. K dispozici jsou argumenty vemlouvavé a průkazné. Vemlouvavý argument nesmí klesnout na demagogii, průkazný musí setřást iluzi, že člověka vede při přijetí názoru pouze rozum.
6. Není snadné vyrovnat se s kritickým debatérem. Kultura argumentace by však měla uvážit, že **normální může být právě tak hledat cestu k cíli, který je prozatím neznámý jako postupovat známou cestou k cíli, o kterém zatím nevíme**. V prvním případě čekám u cíle, až k němu ten druhý také přijde. V druhém případě jdeme vedle sebe napjati, kam vlastně dospějeme.
7. Narazí-li mluvčí církve na neporozumění nebo odpor, je užitečné zrevidovat vlastní postoj, kvalitu argumentace, někdy dokonce metodicky zpochybnit vlastní stanovisko, postavit se na opačné (s možnou intelektuální závratí) a **nehledat viníka neporozumění v nedostatku dobré vůle toho druhého**. Míru přesvědčivosti nestanoví přesvědčující, ale přesvědčovaný.
8. Místo toho, aby bylo se zařatými pěstmi pokračováno v argumentování, které postrádá účinnost, prospěje **nabídka nenásilně přisunuté alternativy**: co kdybychom se na věc podívali takto... Ani jedna pozice není ochuzena, přesvědčení nikoho není ohroženo a přece se rýsuje naděje na bohatší pohled. Pro obě strany platí, že kráčeji vpřed podle vzorce **T + A = S**, čili **téze** (původní stanovisko) **plus antitéze** (doplnění novým pohledem) **ústí do syntézy** (výsledného bohatšího, výstižnějšího a správnějšího pohledu), která všechny potěší.
9. **Kultuře argumentace sluší šetřit slovy nikdy, vždycky**. Častá frekvence slov nikdy, vždycky, se dá vysvětlit tím, že je pro řadu lidí předpokladem klidu a jistoty. Myšlenka pohybu je zneklidňuje a ochuzuje. Proč nejsme už u cílového bodu, ptají se, takže bychom se mohli zastavit a tehdy právem tvrdit nikdy, vždycky. Proč je třeba k těmto kouzelným slůvkům postupovat a vlastně nikdy je nedosáhnout? Chyba u této pochopitelné touhy spočívá v tom, že takový cílový bod je až na věčnosti, na zemi panuje všeobecný zákon vývoje, protože v plánu tvorby dřímosti netušené možnosti rozvoje. Je v tom kus zdravé pokory spokojit se s provizoriem a v jeho rámci využívat svěřených hřiven.
10. **Při argumentování v prospěch nauky církve o etických otázkách je konečně nutno si připomínat, že tyto otázky nejsou cílem církevního snažení, nýbrž doprovodným prostředkem**. Cílem je darovaná divinace člověka, nikoliv odpracovaná dokonalou osobní morálkou. Mnohokrát bylo upozorněno na nevykořenitelný bacil pelagianizmu v každém z nás. Jak už bylo výše řečeno, jestliže platí, že šlechtictví zavazuje, jaká mravní praxe by asi v té či oné záležitosti odpovídala nabídnutému duchovnímu šlechtictví? Snad by došlo k tápavému formulování velmi zajímavých a cenných odpovědí. Snad by následovalo pouze rozpačité mlčení. V obou případech je vhodné teprve po tomto vstupu do rozhovoru načrtnout něco z církevního postoje a pokračovat v probouzení mravní fantazie, inspirované duchovními hodnotami a na ně opět „oficiálně“ navazovat.

PŘÍLOHA Č. II.

Prohlášení Rady Iustitia et Pax o rodině

Rada Iustitia et Pax České biskupské konference (ČBK) zveřejnila dokument s názvem "**Rodina jako zdroj**" 1. 9. 2005.

Předsedou Rady je pražský světící biskup Václav Malý.

Rada Iustitia et Pax České biskupské konference se zabývá dodržováním lidských práv v České republice i ve světě a vystupuje proti jejich porušování. Sleduje sociální, ekologické a společenské problémy české společnosti. Předkládá jejich analýzy a usiluje o hledání takových přístupů k jejich řešení, která nezesilují napětí mezi společenskými skupinami. Seznamuje veřejnost se sociálním učením církve.

Praha: Dokument Rady Iustitia et Pax, se zabývá stavem rodiny v celoevropském kontextu. Rada si klade za cíl přimět veřejnost k zamyšlení nejen nad vlastními dětmi, které začínají další rok školní docházky, ale nad současným stavem rodiny jako základní funkční jednotky společnosti. Vychází ze "Zelené knihy" Evropské komise, která pod názvem "Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny" byla publikována v březnu roku 2005.

Rada Iustitia et Pax se ztotožňuje s definicí rodiny v Národní zprávě o rodině Ministerstva práce a sociálních věcí ČR publikované v roce 2004, kde je rodina popsána jako sociální celek spojený na základě příbuzenské mezigenerační vazby a v tomto pojetí je ve své podstatě neměnnou sociální institucí, která existuje v každém kulturním prostředí. Jak zpráva dále uvádí, v současné společnosti lze někdy pozorovat snahy o co nejširší vymezení pojmu rodiny tak, aby se stal relevantním pro jakoukoli formu soužití dvou či více lidí bez závislosti na mezigeneračním elementu, na přítomnosti dětí a na institucionální vazbě. Že tyto snahy plodí své trpké ovoce, je již zřejmé. Na základě průzkumu demografických změn lze konstatovat, že současný index fertility v Evropské unii osciluje kolem 1,5 namísto potřebných 2,1. To má za následek, že od roku 2005 do roku 2030 dojde při stávajícím vývoji ke zvýšení počtu obyvatel nad 65 let o 52,3 %, zatímco lidí ve věku od 15 do 64 let přibude pouze o 6,8 %.

PŘÍLOHA č. III.

Seznam vybraných rodinných center a poraden

Rozcestník center pro rodinu www.cpr.blog.cz

Centra pro rodinu: Centra pro rodinu a sociální péči jsou zaměřena na pozitivní motivaci rodin, na vylepšení partnerských a širších rodinných vztahů, a pomoc při výchově dětí.

Centrum pro rodinu Brno

Kontaktní údaje:

Průchodní 377/2

602 00 Brno-město

Telefon: +420 542 213 313

Fax: +420 542 214 865

E-mail: ncpr@volny.cz

WWW: <http://www.rodiny.cz>

Zaměření centra:

Posláním CRSP je pomáhat rodinám v jejich úsilí být dobrým místem pro výchovu dětí a podporovat instituci rodiny ve společnosti.

České Budějovice

M - Centrum pro mladou rodinu

Kontaktní údaje:

Ant. Barcala 2

370 05 České Budějovice 2

Telefon: +420 385 310 730

Mobil: +420 720 252 816

E-mail: mcmaj@seznam.cz

WWW: <http://www.mc-maj.com>

Zaměření poradny:

Nabídka volnočasových a vzdělávacích aktivit pro rodiče s dětmi

Víkendové akce

Pomoc klientům s návratem na trh práce.

Litoměřice

Středisko křesťanské pomoci Klubíčko

Kontaktní údaje:

Sládkova 767/8

412 01 Litoměřice-Předměstí

Telefon: +420 416 733 662

Mobil: +420 777 637 272

E-mail: skp.klubicko@umc.cz

WWW: <http://www.umc.cz/skp.klubicko>

Zaměření poradny:

Provoz centra pro podporu převážně matek s malými dětmi.

Nabídka volnočasových aktivit pro děti i dospělé včetně psychologické a pastorační péče.

Centrum pro rodinu Hodonín

Kontaktní údaje:

Štefánkova, 288/15,
69501 Hodonín

Telefon: +420 721 587 016

E-mail: info@cprhodonin.cz

www: <http://www.cprhodonin.cz/>

Zaměření poradny:

Podporovat zdravé fungování rodin, pomáhat rodinám neúplným

Organizování programů pro volný čas

Zprostředkování vzdělávací a poradenské aktivity

Nabídka prostoru pro vzájemné setkávání

Centrum pro rodinný život Hradec Králové

Kontaktní údaje:

Velké náměstí 32/40
500 03 Hradec Králové

Telefon: +420 495 063 430

E-mail: crhk@diecezechk.cz

WWW: <http://www.diecezechk.cz/biskup...>

Zaměření poradny:

Nabídka kurzů přípravy na manželství

Manželská setkání

Aktivní rodičovství

Program pro rodiny a poradna přirozeného rodičovství

Centrum pro rodinný život Olomouc

Kontaktní údaje:

Biskupské nám. 841/2
779 00 Olomouc

Telefon: +420 587 405 250

Fax: +420 587 405 252

E-mail: rodina@arcibol.cz

WWW: <http://www.rodinnyzivot.cz>

Zaměření poradny:

Nabízíme programy pro rodiny: letní a zimní pobyty, duchovní obnovy a přednášky pro manžele, setkání pro rozvedené a osamělé rodiče, pro matky na MD, kurz pro mládež o partnerství, přípravu na manželství pro snoubence.

Centrum pro rodinu a sociální péči Ostrava

Kontaktní údaje:

Centrum pro rodinu a sociální péči
Kostelní nám. 1
728 02 Ostrava

Tel.: 596 116 522 (kl. 232)

E-mail: cpr@doo.cz

Zaměření poradny:

Škola partnerství
Příprava snoubenců
Víkendová setkání pro muže, ženy, otce s dětmi
Manželská setkání (*ve spolupráci s YMCA - MS*)
Podpora rodinných společenství
Programy pro seniory
Tematické přednášky
Poradna pro plánování rodičovství přirozenou metodou
Duchovní obnovy
Služby osobní asistence pro rodiny s postiženými dětmi

Slezská diakonie

Kontaktní údaje:

Rolnická 55/360
709 00 Ostrava-Nová Ves

Telefon: +420 596 611 804

Mobil: +420 776 168 851

E-mail: rodinka.ov@slezskadiakonie.cz

WWW: <http://www.slezskadiakonie.cz>

Centrum pro rodinu Plzeň

Kontaktní údaje:

Centrum pro rodinu
Biskupství plzeňské
nám. Republiky 35
301 14 Plzeň

Tel.: 377 223 112

E-mail: rodiny@bip.cz

Zaměření centra:

Centrum pro rodinu organizuje v rámci plzeňské diecéze programy pro snoubence, manžele a rodiny s cílem napomáhat jim. Přednášky, obnovy, volnočasové aktivity.

Centrum pro rodinu Praha**Kontaktní údaje:**

Thákurova 3
160 00 Praha 6

Tel.: 220 181 777

E-mail: cpr@apha.cz

Zaměření centra:

Centrum pro rodinu organizuje a zajišťuje výchovné, vzdělávací a formační programy pro snoubence, manžele a rodiny a k těmto účelům připravuje potřebné materiály. Navazuje a podle potřeby rozvíjí kontakty s církevními i necírkevními organizacemi, pracujícími v oblasti péče o rodinu a manželství včetně manželských poradců.

Zlín Centrum pro rodinu a sociální péči**Kontaktní údaje:**

Divadelní 6

760 01 Zlín

telefon.: 577 212 020

mobil.: 732 376 193

mail: centrum.zlin@volny.cz

Zaměření centra:

Osvětová činnost (přednášky pro děti i dospělé, příprava snoubenců, publikační činnost, půjčování knih a kazet, víkendy a jednorázové akce)

Nabídka aktivit pro společný volný čas rodičů s dětmi (kluby a kroužky, víkendové nebo jednodenní akce, dovolené pro rodiny)

Pomoc potřebným rodinám s konkrétními problémy (rodinná poradna, zprostředkování pomoci u dalších organizací, bezplatná inzertní služba)

Převážná většina našich aktivit je určena široké veřejnosti, některé akce jsou zaměřeny spíše na křesťanské rodiny.

Bethesda- manželská a rodinná poradna v Brně**Kontaktní údaje:**

Poradna Bethesda

Starobrněnská 7, Brno

E-mail: bethesda@volny.cz

Telefon: 542 214 547, 542 212 430

<http://www.sweb.cz/poradnyBrno/Bethesda-terapeuti.html>

Konzultace možno domluvit od pondělí do čtvrtka.

Zaměření poradny:

Partnerské a rodinné vztahy – individuální, rodinné, skupinové konzultace

Psychoterapie

Zvládání zátěžových situací

Výchova dětí, školní problémy

Sociálně právní poradenství

Všechny konzultace jsou bezplatné a možno i anonymní.